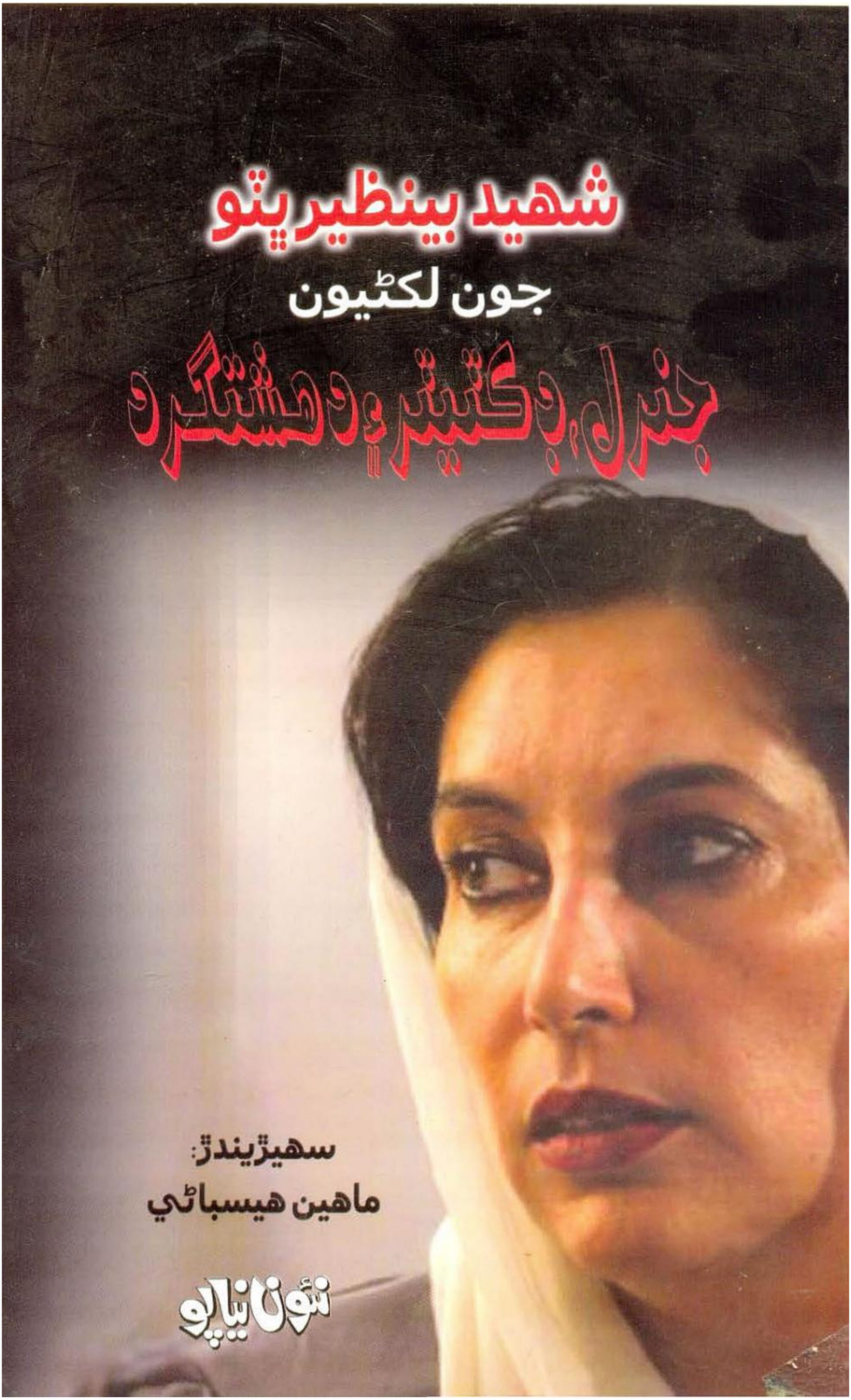

www.bhutto.org

منهنجي امڙ
هميشه چوندي هئي ته،
جمهوريت ئي
بهترين پلاند آهي.

-بلاول ڀٽو زرداري

www.bhutto.org

اوهان ماڻهوءَ کي،
قيد تہ ڪري سگهو ٿا پر،
سندس خيالن ۽ خوابن کي،
ڪجهہ بہ نٿا ڪري سگهو.

اوهان ماڻهوءَ کي،
جلاوطن تہ ڪري سگهو ٿا پر،
سندس خيالن ۽ خوابن کي
ڪجهہ بہ نٿا ڪري سگهو.

اوهان ماڻهوءَ کي
ماري تہ سگهو ٿا پر،
سندس خيالن ۽ خوابن کي
ڪجهہ بہ نٿا ڪري سگهو.

-بينظير ڀٽو

www.bhutto.org

شهيد بينظير ڀٽو

جون لکڻيون

دهشتگرد، ڊڪٽيٽر ۽ جنرل

(ليکچر، مضمون ۽ انٽرويوز)

سهيڙيندڙ:

ماهين هيسباڻي

نئون نياپو اڪيڊمي

سچل ڳوٺ ڪراچي، سنڌ.

www.bhutto.org

سکن واري سڌ، متان کو مون سين کري،
اندر جنين اڌ، ڏونگر سي ڏوريندئون.

نئون نياپو

ڪتاب جو نالو: جنرل، ڊڪٽيٽر ۽ دهشتگرد
ليکڪ: بينظير ڀٽو
سهيڙيندڙ: ماهين هيسباڻي
ٽائيٽل ڊزائين: مجاهد ميمڻ
ڇپجڻ جي تاريخ: فيبروري 2008
پاران: نئون نياپو اڪيڊمي،
سچل ڳوٺ ڪراچي
Cell # 0346-2103811

RS: 120/=

www.bhutto.org

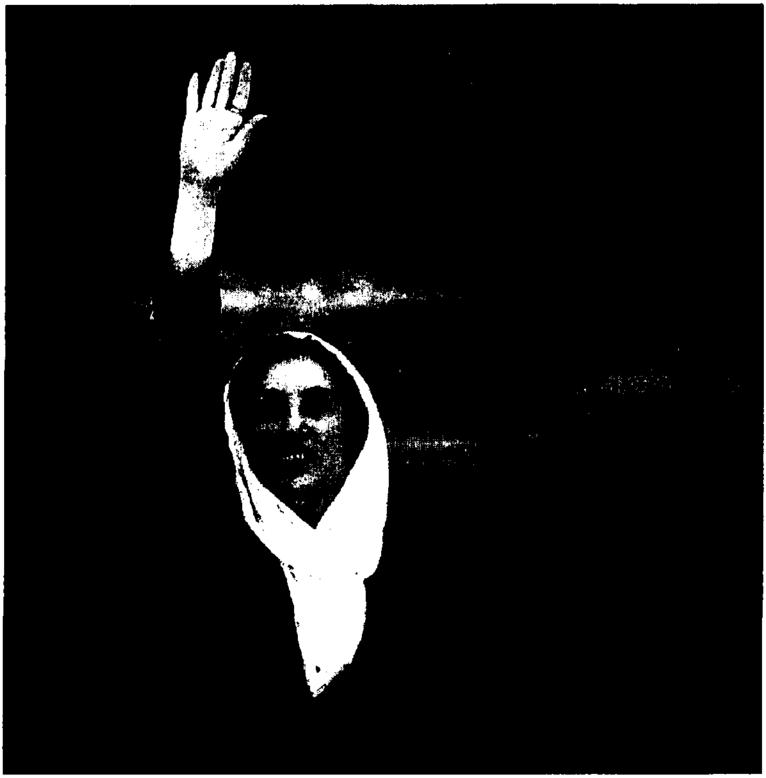

ڪاري ڪڪر هيٺ، مون جهيڙيندي ڇڏئا،
ٻارا ڪند هٿن ۾، اڙل وڇيرا هيٺ،
ٿي تنين سين ڏيٺ، موٽڻ جنين مهٽو.

ارپنا

سنڌ جي شهيدن

جي نانءُ

ماهين هيسباڻي

www.bhutto.org

www.bhutto.org

سٽاءُ

پبلشر جو نوٽ: انعام عباسي 9
سهيڙيندڙ جو نوٽ: ماهين هيسباڻي 11
- جدوجهد ۽ رڳو جدوجهد 16
- آمريت سان ڊيل نہ پئي ڪيان... 19
- هڪ نئين سفر جو آغاز.. 23
- ”مارشل لا“ دوران ٿيندڙ چوندبون
شفاف ڪيئن هونديون!؟ 25
- جڏهن مان پاڪستان ايندس... 28
- حملن جون ڌمڪيون ۽ چوندبُ مهم جو ڪلچر 32
- منهنجي مٿان حملو ڇو ٿيو!؟ 35
- ميثاق جمهوريت تي عمل سان ئي
حقيقي جمهوريت ممڪن آهي! 38
- انتقام لاءِ وقت ناهي !!! 42
- حڪومت پاور شيئرنگ لاءِ
پئڪيج پيش ڪري 48
- اسلام جي باري ۾... 55
- جمهوريت جي رستي 58
- سنڌ ۾ احساس محرومي!!! 66
- جمهوريت ئي، دهشتگرديءَ کي
ختم ڪري سگهي ٿي 74

www.bhutto.org

سَڏائِتي سَيَڪا، ٻُڪَ نہ ٻاسي ڪا،
جيهي تيهي ذات جي جُنبَشِ ڪانہِ جا،
مون سين هلي سا، جا جيءَ مِٺو نہ ڪري.

www.bhutto.org

کونڌر ڪُنا ڳس تي، واهيري جي ويرَ،
پَٽيءَ پَسيم تن جا، رَتَ ۾ ريتا پير،
سنوان ڪيئون سير، پاڻ ڪُهائي پنڌ ۾.

پبلشر جو نوٽ:

شهيد بينظير ڀٽو جون مختلف وقتن ۾ مختلف رسالن ۽ اخبارن ۾ شايع ٿيل هي لکڻيون ڪتابي صورت ۾ پڙهيون ڪندي سچ ته ائين ٿو لڳي ڄڻ ته اسان شهيد بينظير ڀٽو جي ياد ۾ اٽڪيا ڏيئا ٻاري ڇڏيا هجن...

دل خوشيءَ مان ڀرجي وئي آهي ۽ اهو ويچار ته اسان هُن کي ڪڏهن به وسرڻ نه ڏينداسين. هوءَ به هميشه ماڻن ڀائي، ڀاڳهل ڀائي ۽ مائي بختارو جيان اسان جي ساهن سان ڀٽ هوندي...

ڀلا ڪير ڪافر هيڏي وڏي اُچي شخصيت کي دل تان لاهڻ يا وسارڻ چاهيندو...

هوءَ جا ڀنهنجي رتُ ڏئي هِن ڌرتيءَ جي ريت نيائي وئي، هوءَ جا ماروئڙن جا لتل منهن ڏسي اُباٽڪائيءَ مان وقت جي آمر/جابر

www.bhutto.org

جا ڪڙا ڪيل سڀ بند ۽ سَنگهرون ٽوڙي اچي پنهنجن مارن ساڻ ملي هئي، هوءَ جا وڏي واڪي چوندي هئي ته، هيءَ ساهه ته ڇا سَوَ ساهه به گهوري ڇڏينديس....

۽ هُن ائين ڪري به ڏيکاريو، پنهنجي ابي جيان هُن به آڻ نه مڃي ۽ وڃي شهيدن جي ويڙهي نڪتي...

سنڌ هميشه هِن پاڳ پري ۽ گهٽگهري عورت کي هيئين سان هنڊائي رکندي ۽ سندس شهادت قرباني سنڌين لاءِ پاٽ انڌيري ۾ هڪ لاٽ جيان رهندي.

۽ هنن لکڻين جي سهيڙ ۽ چنڊڇاڻ جو ڪم جيئن مانواري ماهين هيسباڻيءَ پيار مان ترت ڪري ڏيکاريو تنهن لاءِ ڪيس جس نه ڏيڻ ڪنجوسي ٿيندي...

۽ ڪتاب جي پروفن پڙهي ڏيڻ لاءِ مانواري انيس دايو جا به ٿورا ۽ سليم انور عباسيءَ جا به...

انعام عباسي

چيئرمين

نئون نياپو اڪيڊمي

www.bhutto.org

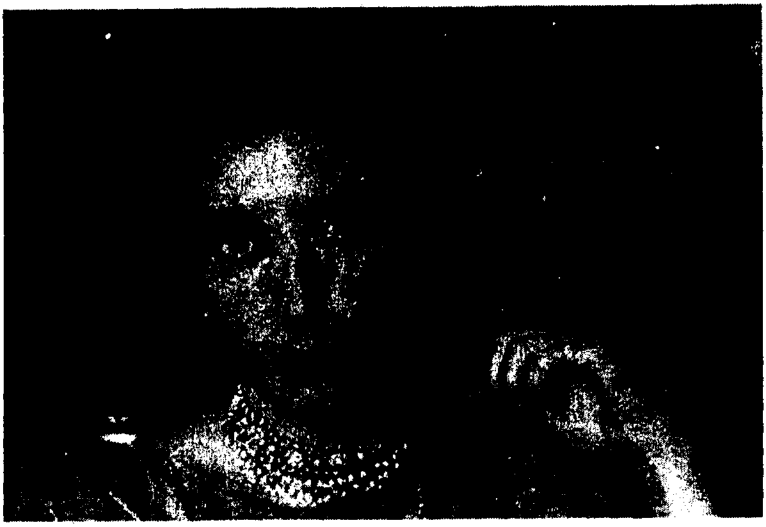

سهيڙيندڙ جو نوٽ:

هڻ ڀالا وڙهه ڀاڪرين،
آڏي ڍال مَرِدار

هونءَ تہ انسان ڪڏهوڪو هن ڌرتيءَ تان ميسارجي چڪو هجي ها، جي هر دور ۾ ڪي نيڪ ۽ عظيم انسان نہ ڄمندا رهن ها...

ڇوجو انسانيت جو سرمايو، رڳو انسانيت ۾ جنم وٺندڙ عظيم ۽ سچا انسان ئي آهن.

پر چيو وڃي ٿو تہ، ”مذهب ۽ سياست جي ميدان ۾ ڪنهن ڪي بہ عظيم ۽ سٺو انسان ڇوڻ تمام گهٽو ڏکيو ٿي پوندو آهي...

پر اسانکي اهو بہ ڪڏهن نہ وسارڻ گهرجي تہ، جيئن پنج آڱريون برابر ناهن هونديون تيئن، مڙوئي سياستدان هڪ جهڙا ناهن هوندا.

جيئن شهيد راڻيءَ جو اعزاز ماڻيندڙ مانواري بينظير ڀٽو، جيڪا سياستدان تہ ضرور هئي پر هوءَ مهان پڻ هئي، ڇوجو هوءَ انسان جي اعليٰ آدرشن ۽ بلند خيالن ۾ ويساهہ رکندڙ هئي، هُن هميشہ ڪوڙ ڪپت ننديون

www.bhutto.org

۽ جتي آمريت ۾ به سچ کي پنهنجي پلئه مان نڪرڻ نه ڏنو ۽ ڏک ڏوجهرن کي مايوسيءَ جي ڏيڻ بڻائڻ بدران پنهنجي طاقت ۾ مٽائڻ جهڙو عظيم تصور ڏنو...

جنهن آمريت آڏو گوڏا کوڙڻ تي جيل جي سيخن پويان جواني گارڻ کي ترجيح ڏني...

۽ اهو نعرو ضياء دور کان مشرف دور تائين وڏي واڪي ورجايو ته، ”وردي ۽ جمهوريت ڪڏهن به گڏ نٿا هلي سگهن.“

۽ ڪيس اهو ڏک هميشه جهوريندو رهندو هو ته، سندس عوام سٺ سالن ۾ ڏکهين آمريتن منجهه گهاريندو رهيو آهي...

۽ سندس ايمان هو ته، جيئن رڃ ۾ گل ناهن ٽڙندا، تيئن سياسي پارٽيون به، آمريت ۾ وڏي ويجهي نٿيون سگهن...

تڏهن ئي هوءَ هر ڏاڍ ۽ ڏمر جو مقابلو پر امن ۽ جمهوري طريقي سان ڪندي رهي...

۽ جمهوريت جي بنيادي اصول هيٺ، جمهوريت جي راهه ۾ وڏ کان وڏ شهيد ڏيڻ لاءِ به هُن سڀ کان پهريان پنهنجو پاڻ پيش ڪيو، پيو ته ٺهيو پر پنهنجن پيٽ جاون بلاول، بختاور ۽ آصفه جي يتيم ٿيڻ جو ڊپ به هُن کان جمهوريت تان هٿ ڪڍائي نه سگهيو...

پنهنجي حياتيءَ کي ايڏن خطرن هوندي به، هوءَ چوندي هئي ته، ”موت جي ڌمڪين باوجود به مان آمريت خلاف چپ ڪري نه ويهنديس، پر آمريت خلاف هلندڙ ويڙهه/جدوجهد ۾ اڳواڻي به ڪنديس.“

چا اها مهانتا نه چئبي ته، بنا ڪنهن ڏوهه گناهه جي هُن پنهنجي زندگيءَ جا گهڻا نوان سال ۽ پنهنجا جنم ڏڻ نظربندين، جيل ۽ جلاوطنيءَ ۾ گذاريا...

پلا ان کان وڏي مهانتا ٻئي ڪهڙي ٿي سگهي ٿي، جو جوانيءَ جي ڀرپور ڏينهن ۾ پنهنجي ڪلهن تي اوچتو پهاڙ جهڙا ڳرا ۽ سخت ڏک ٽلڻ ،آمريت جا ظلم سهڻ ۽ مظلوم عوام جي اڳواڻي ڪرڻ واريون ڳريون ذميواريون پوڻ تي هو زندگيءَ کان شڪايت نه ڪري ۽ مٿان چوي ته:

”مون پنهنجي زندگيءَ ۾ رستا به پاڻ چونڊيا آهن ته، ذميواريون به پاڻ چونڊيون آهن.“

سندس ڏاهپ، طاقت ۽ جرئت کي نديڻ ۾ ئي محسوس ڪندي سندس شهيد ابي ذوالفقار علي ڀٽي کيس پنهنجي سياسي جانشين طور هي ملڪ تحفي طور ڏنو، جتي هِن شهيد راڻيءَ جي زندگيءَ جو وڏو حصو اپوزيشن ۾ رهندي جمهوريت لاءِ ويڙهاند ڪندي گذريو...

۽ هُن ٻن ڊڪٽيٽرن سان وڏيون ويڙهيون وڙهيون، هُن هڪ انٽرويوءَ ۾ زندگيءَ جي بدقسمتيءَ واري سوال جي جواب ۾ چيو هو ته: ”منهنجي بدقسمتي ڊڪٽيٽرشپ ۾ جيون گهارڻ آهي.“

www.bhutto.org

۽ ٽيو ڀ ائين هڪڙي مارشل لائي دور ۾ هُن جيل ڪاٽيا تہ ٻي ڊڪٽيٽر هُن کي جلاوطن ڪري ڇڏيو...

هن ضيائي دور مان سرخرو ٿي وزارتِ اعظميٰ جو تاج سرَ تي پائي ثابت ڪيو تہ، ظلم ۽ بربريت جو زوال دير سان ٿي سهي پر، ايندو ضرور آهي...

پر افسوس هوءَ ٻئي ڊڪٽيٽر (مشرف) جي دور ۾ جڏهن سندس منزل اکين آڏو هئي...

هوءَ پنهنجي مظلوم عوام کي پيار مان هٿڙا لوڏيندي ڇپن تي مرڪ سجائي الوداع چئي هلي وئي...

بينظير چواٽي:

"اوهان ماڻهوءَ کي،
قيد تہ ڪري سگهو ٿا پر،
سندس خيالن ۽ خوابن کي،
ڪجهہ بہ نٿا ڪري سگهو.

اوهان ماڻهوءَ کي،
جلاوطن تہ ڪري سگهو ٿا پر،
سندس خيالن ۽ خوابن کي
ڪجهہ بہ نٿا ڪري سگهو.

اوهان ماڻهوءَ کي
ماري تہ سگهو ٿا پر،
سندس خيالن ۽ خوابن کي
ڪجهہ بہ نٿا ڪري سگهو."

بينظير ڀٽو کي گولي هڻندڙ ۽ هڻائيندڙ اسانجي راڻيءَ کي جسماني طور تي تہ، اسان کان پري ڪري سمجهن ٿا تہ هُن سندس اصول ۽ فڪر بہ اسان کان کسي ورتا آهن. پر ڇريا اهو نٿا ڄاڻن تہ ، هوءَ هميشہ پنهنجين تقريرن، تحريرن جي روپ ۾ اسان جي ذهنن منجهہ سانديل رهندي...

۽ جيسيتائين هن ڪائنات ۾ جو وجود آهي سندس اصول، فڪر ۽ جمهوريت لاءِ ڏنل سندس قربانيءَ کي ياد ڪري سلام پيش ڪيو ويندو.

هونءَ بہ چيو ويو آهي تہ، "لفظن ۾ اُها طاقت هوندي آهي، جا انسان کي انسان جي ويجهو آڻيندي آهي ۽ دلين کي ڳنڍڻ سان گڏوگڏ زمانن کي بہ هڪ ٻئي سان ڳنڍي ڇڏيندي آهي...

اها لفظن جي ئي سگهہ هئي، جنهن سان ڏاهن ۽ سورمن اهوجهہ انسانن جي دلين ۽ دماغن ۾ ولوڙ پيدا ڪري ، قومن ۽ سڄي جڳ جهان کي بدلائي ڇڏيو...

www.bhutto.org

تنهن ڪري انهن عظيم انسانن جا لفظ، مان ۽ مرتبو سنڀالڻ سندس قوم لاءِ عظيم سرمائي جهڙو هوندو آهي...

ڇوجو اهي جيڪا تاريخ جوڙي ويندا آهن، جنهن ۾ ايندڙ پيڙهين لاءِ سوچ، فڪر لاءِ نوان گس موجود هوندا آهن...

انڪري ئي مون سوچيو تہ، ڇو نہ مانواري شهيد بينظير ڀٽو جون ٽڙيل پکڙيل لکڻيون سهيڙي هڪ سياسي ۽ تاريخي دستاويز تيار ڪجي ۽ سندس تجربن، مشاهدن، ڏاهپ ۽ اعليٰ خيالن کي وڏ کان وڏ ماڻهن تائين پهچائي سنديس فڪر جي آبياري ڪجي...

هونءَ بہ ، مانواري بينظير ڀٽو پڻ تاريخي رڪارڊ جي اهميت ۾ وڏو ويساهہ رکندي هئي. هُن پنهنجي هڪ ساهيڙيءَ جي اها ڳالهہ هميشہ سانڍي رکي تہ، "هر اُها ڳالهہ وسري ويچي ٿي، جيڪا قلمبند نہ ٿي ڪجي."

انڪري هُن ڪيڏين ئي مصروفين هوندي بہ، لکڻ جاري رکيو. پاڻ ڪجهہ ڪتابن جي ليکڪا هجڻ سان گڏو گڏ ڪيترين ئي اخبارن ۾ باقاعدگيءَ سان لکندي پڻ هئي. ۽ هوءَ مختلف يونيورسٽين ۽ ٻين ادارن ۾ ليڪچر پڻ ڏيندي هئي.

سندس هي لکڻيون، (ليڪچر، ڪالم، انٽرويو ۽ تقريرون) سندس سوچ، فڪر ۽ نظريي جو اولڙو هجڻ سان گڏو گڏ سياسي تاريخ جو رڪارڊ پڻ آهن.

هن ڪتاب ۾ شامل لکڻيون، انگريزي، اردو ۽ سنڌي اخبارن ۽ رسالن مان کنيون ويون آهن، هن لکڻين مان هڪ ٻن کي ڇڏي باقي سموريون لکڻيون ويجهي ماضيءَ جون آهن، جن ۾ جمهوريت جي راهہ ۾ رڪاوٽ وارن ٽن عنصرن ، "جنرل، ڊڪٽيٽر ۽ دهشتگرد" ڪردارن کي ڀرپور انداز ۾ وائکو ڪيو ويو آهي.

۽ تنهن ئي هن ڪتاب جو نالو: "جنرل، ڊڪٽيٽر ۽ دهشتگرد" رکيو ويو آهي.

اميد تہ، هيءَ محنت اوهان جي دلين ۾ جاءِ والاريندي...

۽ مان هن ننڍڙي محنت لاءِ تمام گهڻي ٿورائتي آهيان ، انعام عباسيءَ جي جنهن ڪتاب کي ڇاپڻ جي خواهش ڏيکاري مونکي هن نيڪ ڪم ڪرڻ لاءِ اتساهيو...

مان سندس اهو ٿورو ڪڏهن بہ لاهي نہ سگهنديس پر هميشہ ڳائيندي رهنديس...

ماهين هيسباڻي

ڪراچي

27/01/2008

6:15

www.bhutto.org

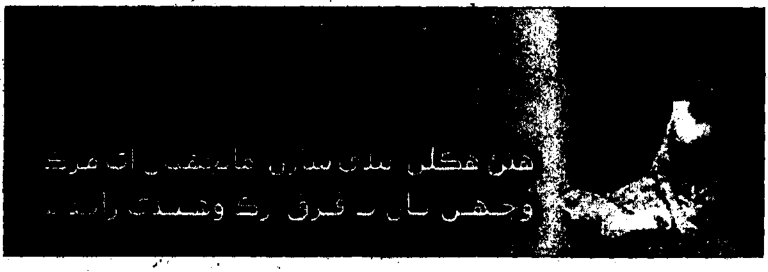

www.bhutto.org

جدوجهد ۽ رڳو جدوجهد

(هي انٽرويو مانواري بينظير ڀٽو جي وهانءَ وارن ڏهاڙن ۾ ورتو ويو)

سوال: اوهان جي جيون جي سڀ کان وڏي بدقسمتي ؟

جواب: ڊڪٽيٽرشپ ۾ جيون گهارڻ

سوال: اوهان ڪٿي رهڻ پسند ڪيو ٿيون ؟

جواب: پاڪستان ۾

سوال: اوهان دنيا ڪي ڪهڙي رنگ ۾ ڏسڻ پسند ڪيو ٿيون ؟

جواب: غربت ۽ بک کان آجي دنيا

سوال: اوهان ڪهڙين انساني غلطين کي معافيءَ لائق سمجهو ٿيون ؟

جواب: انساني غلطيون

سوال: تصوراتي ڪهاڻين ۾ اوهان کي وڻندڙ سورمو ؟

جواب: شيڪسپيئر جو ڪردار مارڪ انٽوني

www.bhutto.org

سوال: ڪهڙي تاريخي شخصيت وڻندي اٿوَ؟
جواب: شهيد ذوالفقار علي ڀٽو
سوال: حقيقي زندگيءَ ۾ اوهان کي وڻندڙ سورمي؟
جواب: بي بي فاطمہ رضہ
سوال: شاعريءَ ۾ پڙهايل اوهان کي وڻندڙ سورمي؟
جواب: الائيڊ جي هڪ ڪردار روميچي هيڪٽرز جي زال
سوال: وڻندڙ پينٽر؟
جواب: وان گو
سوال: وڻندڙ موسيقار؟
جواب: موزارٽ
سوال: مرد ۾ ڪهڙي خوبي هئڻ گهرجي؟
جواب: اخلاقي جرئت
سوال: عورت ڪهڙي خوبيءَ جي مالڪياڻي هئڻ گهرجي؟
جواب: مستقل مزاجي
سوال: ڪهڙو اخلاخي قدر وڌيڪ وڻندو اٿوَ؟
جواب: سچائي
سوال: ڪهڙي شئي تي وقت لڳائڻ گهرجي؟
جواب: مقصد ماڻڻ لاءِ
سوال: اوهان ڇا ٿيڻ پسند ڪندؤ؟
جواب: ڪنهن اخبار جي ايڊيٽر
سوال: اوهان جي مزاج ۾ ڪهڙي شئي حاوي آهي؟
جواب: اعتماد ۽ وفاداري
سوال: اوهان جي وڏي غلطي؟
جواب: ماڻهن تي جهٽ ۾ اعتبار ڪرڻ
سوال: سڀ کان وڌيڪ خوشيءَ جي ڳالهہ ڪهڙي هوندي؟
جواب: جنهن ڏينهن جنرل ضياء جي سرڪار ختم ٿيندي
سوال: اوهان ڪهڙين خاصيتن وارَي هجڻ چاهيو ٿيون؟
جواب: مهربان ۽ ايماندار
سوال: وڻندڙ رنگ؟

www.bhutto.org

جواب: اچو
سوال: وڻندڙ گل؟
جواب: لوئس، ٽيوب روز ٽيوپس
سوال: وڻندڙ پکي؟
جواب: طوطو
سوال: وڻندڙ ليکڪ؟
جواب: روسو
سوال: وڻندڙ شاعر؟
جواب: شيلي
سوال: حقيقي زندگيءَ ۾ اوهان جو هيرو؟
جواب: باب گيلڊف
سوال: تاريخ مان وڻندڙ سورمي؟
جواب: راڻي الزبٿ پهرين
سوال: ڪهڙو نالو سڏو لڳندو اٿوَ؟
جواب: سڪندر
سوال: ڪهڙن ماڻهن کان نفرت اٿوَ؟
جواب: ڪوڙن، منافقن ۽ موقعي پرستن کان
سوال: تاريخ ۾ ڪهڙي فوجي سوڀ تي سرهائي محسوس ڪيوَ؟
جواب: چين جي انقلابين جي لانگ مارچ تي
سوال: انسان کي ڪهڙي شئي جي سڀ کان پهريان اصلاح ڪرڻ گهرجي؟
جواب: سڀ کان پهريان پنهنجي ڪردار جي اصلاح ڪرڻ گهرجي
سوال: اوهان جي زندگيءَ جو نصب العين؟
جواب: جدوجهد ۽ رڳو جدوجهد

www.bhutto.org

امريت سان ڊيل،
نہ پئي ڪيان...

اهڙا پل ايندا آهن، جيڪي فيصلائتا ۽ مستقبل تي ڈور رس اثر ڇڏيندا آهن، آمريڪا ۾ اهڙو پل گهرو جنگ هئي، جرمني ۽ يورپي يونين لاءِ برلن جي ديوار ڪرڻ ساڳيو پل هو. هاڻ پاڪستان لاءِ صحيح فيصلن جو وقت اچي ويو آهي، جنهن سان انتهاپسندي ۽ دهشتگرديءَ کي محدود ڪري ملڪ کي تباهيءَ کان بچائي سگهجي ٿو. اهو استحڪام صرف پاڪستان لاءِ نہ هوندو، پر سموري مهذب دنيا داءَ تي لڳل آهي، جمهوري پاڪستان ۾ انتهاپسند تحريڪون هميشہ غيرمقبول رهيون آهن، يا ان جو اثر گهٽ ٿيندو آهي، مڙني جمهوري چونڊن دوران انتهاپسند مذهبي جماعتن 11 سيڪڙو کان وڌيڪ ووٽ حاصل نہ ڪيا آهن پر خاص ڪري 1980ع جي ڏهاڪي ۾ آمر ضياء ۽ ٻين فوجي عملدارن جي دور ۾ انتهاپسند قوتن کي هٿي ملي آهي، بدقسمتيءَ سان جنرل پرويز مشرف جي هڪ ڏهاڪي دوران مذهبي انتهاپسندي ڪيتر ائي پيرا وڌي آهي.

www.bhutto.org

پوءِ ضياءَ جهڙو اڳواڻ هجي، جيڪو مذهب کي پنهنجي مقصد لاءِ استعمال ڪري ۽ مذهب هن جي زوال جو سبب بڻجي يا مختلف فوجي آمريتون رهيون هجن، ان دوران گهڻو ڪري عوام ۾ محرومي ۽ مايوسيءَ جنم ورتو آهي. اها حقيقت آهي ته انتهاپسندي نه صرف ڏکڻ ايشيا، پاڪستان پر سڄي دنيا لاءِ خطرو بڻجي وئي آهي، انتهاپسنديءَ جون پاڙون عالمي دهشتگرديءَ ۾ آهن، انهن کي ختم ڪرڻ جي ضرورت آهي، انتهاپسنديءَ کي محدود ڪرڻو پوندو ۽ انهيءَ جن کي بوتل ۾ بند ڪري سگهجي ٿو.

جڏهن مان 2 ڀيرا وزيراعظم هيس، ان دوران منهنجي حڪومت پاڪستان جي سمورن علائقن تي قانون جي حڪمراني لاڳو ڪئي، اسان جا چارئي صوبا ۽ وفاق جي ڪنٽرول ۾ ايندڙ قبائلي علائقا ۽ وزيرستان وارو علائقو پڻ قانون جي حڪمرانيءَ ۾ رهيو. اسان اتان جي عوام جي حمايت سان عالمي منشيات فروشن جون پاڙون پٽيون، جيڪي آمريت جي دور ۾ بنا ڪنهن روڪ ٽوڪ جي مضبوط ٿي ويون هيون، موجوده وقت ۾ عالمي منشيات جا سوداگر مذهبي انتهاپسند ڌرين سان مليا ويا آهن ۽ انهن کان دهشتگردن جي پڻ سهائتا حاصل آهي. پاڪستان جي موجوده حڪومت عوام کي قبائلي علائقن جو وڏو حصو کسرائي ورتو آهي ۽ اهو طالبان ۽ القاعده جي ويڙهاڪن جي ڪنٽرول ۾ هليو ويو آهي ۽ اهي دعوائون پڻ ڪيون پيون وڃن ته هاڻ قبائلي علائقن تي حڪمراني ڪري نٿي سگهجي. منهنجو ايمان آهي ته انهن علائقن تي حڪومت ڪري سگهجي ٿي ۽ اها جمهوري حڪومت ٿي هوندي، جيڪا رياستي اختيار ۽ حڪمرانيءَ کي بحال ڪندي.

اسان کي پاڪستان جي تاريخ ۽ سياست جي حوالي سان حقيقت پسند ٿيڻو پوندو. هن دنيا ۾ سياست ۾ فوج جو ڪو به ڪردار ناهي. پر پاڪستان ان سلسلي ۾ ايترو خوشقسمت ناهي، سيڪيورٽي فورسز کي بنيادي طور تي پاڪستان جي سياسي ادارن جي خدمت ڪرڻ گهرجي، حڪمران پوءِ سڌيءَ طرح آيا هجن يا اڻ سڌيءَ طرح سان، انهن جوڙتوڙ ذريعي جمهوري حڪومتن کي ڪمزور ڪيو آهي ۽ اهي ادارا هميشه حڪمرانن جي استعمال هيٺ رهيا آهن. مون کي سڌ آهي ته پاڪستان ۾ اهڙي مرحلي ۾ جو مان حڪومت سان جمهوري نظام جي قيام لاءِ ڳالهيون ڪري رهي آهيان. ان موقعي تي اهڙيون ڳالهيون انهن کي حيرت ۾ وجهن ٿيون، اهي ماڻهو سمجهن ٿا ته پاڪستان جو مستقبل جنرل پرويز مشرف سان آهي،

www.bhutto.org

جيستائين آمريت جو تعلق آهي، ان سان ڪو بہ ڪمپرومائيز يا سوديبازي نہ ڪبي. پارليامينٽ ئي مٿانهين هجڻ گهرجي. اهو ئي سبب آهي جو آئون ۽ منهنجي پارٽي مشرف سان ڳالهائيندي رهي آهي. پاڪستان پيپلزپارٽي آئين جي حمايت ڪري ٿي، جنهن ۾ اهو واضح طور تي چاڻايل آهي تہ پارليامينٽ ان صدر جي چونڊ ڪندي، جيڪو سويلين هوندو. حڪومت سان ڊگهين ڳالهين ڪانپوءِ مون اربع جي ڏينهن اهو اعلان ڪيو تہ مشرف فوجي جي وردي لاهڻ ۽ چيف آف آرمي اسٽاف جو عهدو ڇڏڻ جو فيصلو ڪري ڇڏيو آهي.

مان سمجهان ٿي تہ صرف وردي واحد مسئلو ناهي، بہ ٻيا وزيراعظم رهندڙن، جن ۾ مان پاڻ شامل آهيان، انهن جي ٽئين ڀيري انهيءَ عهدي تي فائز رهڻ واري پابندي پڻ هاڻ آئين جو حصو نہ رهڻ گهرجي ۽ ان جو خاتمو ڪرڻ گهرجي، پارليامينٽ جا سمورا ميمبر ۽ چونڊيل عيوضي جن کي 1999ع جي حڪومتي تبديليءَ ڪانپوءِ ڪا بہ سزا نہ ڏني وئي هئي ۽ انهن کوبہ ڏوهہ نہ ڪيو هو ۽ انهن خلاف سياسي بنيادن تي الزام مڙهيا ويا. انهن سمورن کي معافي ملڻ گهرجي ۽ کين ڏيهہ ورڻ جي اجازت ڏني وڃي. ملڪ ۾ آئين ۾ ڏسيل گس مطابق اڻ ڌري نگران حڪومت ۽ آزاد اليڪشن ڪميشن جو قيام پڻ ضروري آهي. ان سان گڏ عام چونڊن ۾ سمورين سياسي پارٽين جي شموليت کي يقيني بڻائڻ پڻ ضروري آهي.

چونڊ فهرستون سياسي جوڙتوڙ کان پاڪ ٿيڻ گهرجن. ووٽنگ جو نظام شفاف بڻائڻو پوندو، سياسي مداخلت ڪانسواءِ ووٽن جي ڳڻپ ڪرڻ گهرجي ۽ سمورو اليڪشني عمل عالمي مبصرن جي نگرانيءَ ۾ ٿيڻ گهرجي تہ جيئن اليڪشن کي آزاد ۽ منصفاڻو قرار ڏئي سگهجي. آزاد ۽ منصفاڻيون چونڊون ئي صرف پاڪستان جي مسئلن جو حل ناهن. اسان وٽ آزاد، منصفاڻي ۽ موثر حڪمرانيءَ جي پڻ ضرورت آهي ۽ ان لاءِ ملڪ جي سمورين ماڊريٽ قوتن کي متحرڪ ڪرڻو پوندو ۽ ساڳئي رخ ۾ ڪم ڪرڻو پوندو، جيئن صورتحال کي سلجهائي سگهجي. جنرل پرويز مشرف جي عالمي ۽ فوجي حمايت برقرار آهي، پر اها حمايت عوام جي فيصلي جو متبادل ٿي نٿي سگهي. عوام جنهن کي پنهنجي ووٽ جي حق کان محروم رکيو ويو آهي. ملڪ اندر بيروزگاري ۽ غربت ان ڳالهہ جي شاهدي ڏين ٿيون تہ پاڪستان ۾ اهڙو جمهوري نظام ناهي، جيڪو عوام جي گهرجن جو پورائو ڪري سگهي. مان سمجهان ٿي تہ جيستائين پاڪستان جو عوام ووٽ ذريعي پنهنجي حڪمراني قائم نٿو ڪري، تيستائين انتهاپسند

www.bhutto.org

قوتون ملڪ ۾ بدگمانيءَ جو ٻج ڇٽينديون رهنديون ۽ حڪمران انهن کي پنهنجي مفادن لاءِ استعمال ڪندا رهندا، مان سمجهان ٿي ته جمهوريت ۽ جدت پسندي گڏجي هلي سگهن ٿا. ڪيترن ئي پاڪستانين جيان مان پاڻ ان ڪري پريشان آهيان ته اسان جا قبائلي علائقا دهشتگردن جي ڪنٽرول ۾ اچي ويا آهن. ڪجهه ماڻهن جو دليل آهي ته انتهاپسند فورسز سان جنگبندي ۽ امن ٺاهن ذريعي انهن ڏرين کي مک ڌارا ۾ آڻي سگهجي ٿو ۽ مادريت بڻائي سگهجي ٿو. پاڪستان ۾ اهڙا تجربا ڪو نتيجو ڏئي نه سگهيا آهن. هر پيري ٽيندڙ جنگبندي ۽ امن ٺاهه امن پسندن ۽ دهشتگردن کي سگهارو ڪيو آهي ۽ هاڻ ان جو مثال اسلام آباد ۾ لال مسجد جو آهي، انتهاپسند، جن ملڪ ۾ پاڪستان جي آئين ۽ قانون کي پاسيرو ڪري پنهنجا قانون مڙهڻ جي ڪوشش ڪئي، انهن عورتن پوليس ۽ عملدارن کي اغوا ڪيو، هنن مختلف وڊيوشاپس کي ساڙيو ۽ انهن جي مالڪن کي ڌيڄاريو، مسجد جي اسڪواڊ عورتن کي ڌيڄاريو ۽ دهشت ڦهلائي، ان جي نتيجي ۾ گاديءَ واري شهر ۾ انتهاپسنديءَ جو راڄ قائم ٿيو، ڇهن مهينن تائين ڳالهين جي باوجود انتهاپسند فوج سان ٽڪراءَ ۾ آيا ۽ ان ويڙهه دوران هڪ سئو ماڻهو مارِيا ويا. لال مسجد وارو واقعو اهو ثابت ڪري ٿو ته انتهاپسند قوتن سان ڪابه ڊيل ڪري نٿي سگهجي. پاڪستان هاڻ اڏ رستي تي آهي. اسان جي ڪاميابين دنيا جي هڪ ارب مسلمانن کي فائدو پهچايو ۽ اهو پڻ ضروري آهي ته جمهوريت، جدت پسندي ۽ مادريشن کي اسلامي دنيا ۾ متعارف ڪرايو وڃي. مان پاڪستان وڃي رهي آهيان، مون کي خبر آهي ته منهنجي لاءِ ڏکيو وقت اچڻ وارو آهي پر منهنجو خدا پاڪ ۽ ملڪ جي عوام ۾ يقين آهي، خدا منهنجو حامي ۽ ناصر آهي، ان ڪري مان ڊنل ناهيان، ها اها ڳالهه صحيح آهي ته اسان اهم موڙ تي آهيون پر مان وقت جي نبض ڇاڻان ٿي، انصاف ۽ تاريخ جون مثبت قوتون اسان سان گڏ آهن.

(نيويارڪ ٽائيمز جي ٿورن سان)

www.bhutto.org

هڪ نئين سفر جو آغاز!

اڄ جڏهن مان ان جهاز تي سوار ٿي رهي آهيان، جيڪو مون کي پاڪستان ڪٺي هلندو، منهنجي هٿ ۾ هڪ ڪتاب جو مسودو آهي.

اهو اسلامي قدرن ۽ اولهه جي وچ ۾ مفاهمت جو مسودو آهي. هڪ اهڙي اسلام جو نسخو آهي جيڪو اعتدال پسند ۽ جديد آهي. شدت پسندن کي پاسي تي رکي ٿو. فوج کي سياست کان ٻاهر پنهنجي بئرڪن ۾ واپس ڪري ٿو. هر شهري خاص طور عورتن سان برابري جي بنيادن تي ورتاءُ ڪري ٿو، پنهنجا نمائندا آزاد ۽ شفاف اليڪشن ذريعي چونڊڻ ۾ مدد ڏئي ٿو.

مون لاءِ اهو صرف هڪ ڪتابُ ئي نہ آهي، پر اهو هڪ مهم جو پٽرنامو آهي. حڪوَمت ڪرڻ جي گائيڊ آهي. جيڪڏهن پاڪستاني عوام مون کي وري حڪومت ڪرڻ جو موقعو نوازيو تہ پوءِ مان ان تي ئي عمل ڪنديس جنهن جي مان تبليغ ڪيان ٿي ۽ پاڪستان کيَ پوري دنيا جي هڪ بلين مسلمانن جي لاءِ هڪ مستقبل جو ماڊل ٺاهينديس.

60 سالن کان منهنجو عوام آمريت ۽ جمهوريت جي وچ ۾ ڦٿي لٽڪيو

www.bhutto.org

آهي، پاڪستان تي سياسي تشدد ۽ معاشي ڀاڙ ائپ جا داغ آهن. لڳ ڀڳ هڪ ڏهاڪي تائين اسان تي آمريت حڪومت ڪندي رهي آهي. گذريل پنجن سالن کان اسان کي ان عالمي دهشتگرديءَ جي مهم پاران چئلينج ڏني پئي وڃي، جنهن جو مرڪز به پاڪستان جا قبائلي علائقا آهن. هي ڪو معمولي دور ناهي، هي دور غير معمولي حل چاهي ٿو.

گذريل ڪجهه مهينن کان مون جنرل پرويز مشرف سان جمهوريت جي بحاليءَ لاءِ ۽ پاڪستان جي اعتدال پسند مڊل ڪلاس کي جنونين ۽ انتهاپسندن سان ٽڪر کائڻ ۽ سندن جڳهه والارڻ جي لاءِ موبلائز ڪرڻ خاطر ڳالهيون ڪيون آهن، اهو سڀ ڪجهه ڏکيو رهيو آهي پر ان کي وڌيڪ ڏکيو انهن ماڻهن بڻايو آهي جيڪي اڄڪلهه پاڪستان ۾ اقتدار جا مزا پيا ماڻين پر انهن ڏٺين ڳالهين جو ڪجهه ثمر ملڻ شروع ٿيو آهي.

سيپٽمبر ۾ جنرل مشرف پاڪستان جي سپريم ڪورٽ سان واعدو ڪيو هو ته هو صدر جي قسم کڻڻ کان اڳ آرميءَ جي عهدي تان رٽائر ٿيندو. هن ٽي مهيني پاڪستان هڪ پر اعتماد ۽ ذميوار پارليامينٽ جي لاءِ اعتماد سازيءَ جو عمل شروع ڪيو. اهو ڪوئي پرفيڪٽ ٺاهه ناهي پر هڪ شروعات ضرور آهي، جيڪا اصلاحون ۽ سياسي تبديلي آڻي سگهي ٿي ته کنهن به اهڙي انتشار ۽ خونريزيءَ کانسواءِ جنهن جي عتاب هيٺ فوج ۽ بنياد پرست آهن.

القائده ۽ طالبان جي حمايتين منهنجي جان وڃڻ جي ڌمڪي ڏني آهي. طالبان اڳواڻ بيت الله محسود چيو آهي ته هن جا دهشتگرد منهنجي واپسيءَ جو انتظار ڪندا. ۽ القائده جي پٺيان جيڪي ماڻهو آهن، انهن به پيرا مون کي قتل ڪرڻ جي ڪوشش پڻ ڪئي آهي. پاڪستان پيپلزپارٽي ۽ مان هر ان شئي جي نمائندگي ڪري رهيا آهيون جيڪا انهن کي ڊيڄارڻ لاءِ ڪافي آهي. اعتدال پسندي، جمهوريت، عورتن جي برابري، انفارميشن ۽ ٽيڪنالاجي. اسان مستقبل جي نمائندگي ڪري رهيا آهيون، هڪ اهڙو مستقبل ،جيڪو جهالت، شدت پسندي ۽ دهشتگرديءَ کي ڪو به موقعو نه ڏيندو.

اعتدال پسند ۽ جمهوريت پسند قوتن کي ضرور آمريت ۽ دهشتگرديءَ کي ڇهڪ ڏيڻو آهي ۽ اهي قوتون ڏينديون به.

مان ڪجهه ڪلاڪن کانپوءِ ڪراچي... لهنديس، تڏهن سفر ختم نه ٿيندو، پر هڪ نئون سفر شروع ٿيندو، موت جي ڌمڪين جي باوجود مان آمريت خلاف چپ ڪري نه ويهنديس، بلڪ ان جي خلاف ويڙهه جي اڳواڻي ڪنديس.

(هي آرٽيڪل "لنڊن ٽائيمز" ۾ بينظير ڀٽو جي پاڪستان روانگيءَ واري ڏينهن ڇپيو هو.)

www.bhutto.org

”مارشل لا“ دوران ٿيندڙ چونڊون، شفاف ڪيئن هونديون!؟

اڻين تہ سوويت يونين ۾ پولٽ بيورو بہ چونڊون ڪرائيندي رهي، پر ڇا انهن کي چونڊون چئي سگهجي ٿو؟ يقينن ڪنهن بہ عمل کي چونڊون چوڻ ۽ واقعي چونڊون ٿيڻ بہ جدا جدا ڳالهيون آهن.

هن وقت آئون لاهور ۾ گهر ۾ نظربند آهيان ۽ اسلحي سان ليس پوليس گهر جو گهيرو ڪري بيٺل آهي، جنرل مشرف طرفان پارلياماني چونڊن جي تاريخ جو اعلان ڪرڻ جي باوجود مون کي شڪ آهي تہ ڪابہ تبديلي نہ ايندي، مون هن سال جنرل مشرف تي اهو واضح ڪيو هو تہ موجوده اسيمبلين مان سندس چونڊ غيرقانوني هوندي پر جنرل مشرف نہ مڃيو، اسان هڪبئي جو موقف تسليم نہ ڪرڻ تي اتفاق ڪيو ۽ فيصلو ڪيو تہ جنرل مشرف جي صدارتي عهدي لاءِ اهليت جي باري ۾ سپريم ڪورٽ جيڪو بہ فيصلو ڪندي ان کي تسليم ڪيو ويندو، جڏهن سپريم ڪورٽ صدارتي عهدي جي حوالي سان جنرل مشرف جي اهليت جو فيصلو ڏيڻ جي

www.bhutto.org

ويجهو پهتي هئي ته جنرل مشرف ”مارشل لا“ نافذ ڪري ڇڏيو، آئين کي معطل ڪري ڇڏيو، سپريم ڪورٽ جي ججن کي برطرف ڪري ڇڏيو، اڄ قوم جنرل مشرف جي غلطيءَ جي سزا ڀوڳي رهي آهي، هن وقت اسان هڪ اهڙو پاڪستان ڏسي رهيا آهيون، جتي چونڊن جي شيڊيول جو اعلا، ته ٿيو آهي، پر مسئلو انهن ڳالهين جو آهي، جن جي حوالي سان ڪوبه اعلان ناهي ٿيو، ان ڳالهه جي ڪابه نشاندهي ناهي ڪئي وئي ته جنرل مشرف پنهنجي واعدي موجب 15 نومبر تي فوج جي سربراهيءَ تان رٽائرڊ ٿي ويندو، ايمرجنسي جي خاتمي جو اعلان ناهي ڪيو ويو، نئين اليڪشن ڪميشن ناهي جوڙي وئي، منصفاڻين، آزاد ۽ شفاف چونڊن لاءِ قدم نه کنيا ويا آهن، جانبدار اهلڪارن کي ناهي هٽايو ويو، ناظمن کي معطل ناهي ڪيو ويو، جن وٽ بندوقون ۽ فنڊ آهن، بندوقون پوليس جي ماتحت آهن ۽ فنڊ حڪومتي وسيلن جي ماتحت، جيڪي چونڊن تي اثرانداز ٿيندا، ان ڪانسواءِ ججن، وڪيلن، انساني حقن جي ڪارڪنن ۽ شاگردن کي سڄي ملڪ مان گرفتار ڪيو ويو آهي، آزاد ميڊيا کي بند ڪيو ويو آهي. ٽي وي چئنلن کي خبرون نشر ڪرڻ کان روڪيو ويو آهي، ڪيترن ئي غير ملڪي صحافين کي ملڪ مان ڪڍيو ويو آهي، ملڪ ۾ هزارين سياسي ڪارڪن، جن ۾ اڪثريت پيپلزپارٽيءَ جي ڪارڪنن جي آهي، کي گرفتار ڪيو ويو آهي، پوليس منهنجي گهر جو گهيراءُ ڪيو آهي ۽ گهر ڏانهن ايندڙ رستي تي مختلف قسمن جون رڪاوٽون کڙيون ڪيون ويون آهن، خاردار تارون وڇايون ويون آهن، بڪتربند گاڏيون بيهاريون ويون آهن ۽ واريءَ سان ڀريل ٽرڪن سان رستو بلاڪ ڪيو ويو آهي ته جيئن عوام کي منهنجي گهر تائين اچڻ کان روڪيو وڃي. اهڙي طرح هر شهر ۾ رڪاوٽون کڙيون ڪيون ويون آهن ته جيئن عوام هڪ شهر کان ٻئي شهر ڏانهن نه وڃي سگهي.

جنرل مشرف جمهوري طاقتن خلاف ڪريڪ ڊائون ڪري رهيو آهي، جڏهن ته هو اسامه بن لادن ۽ انتهاپسندن کي پڪڙڻ جو يا ته هو ڪو ارادو ئي نٿو رکي يا وري کين پڪڙڻ جي اهليت نٿو رکي. اها نومبر 2007ع ۾ پاڪستان جي حقيقي صورتحال آهي، جنرل مشرف جي حڪومت صرف پنهنجو جواز ڳولي رهي آهي ۽ سڀ وسيلا ان جواز جي تلاش تي خرچ ڪري رهي آهي، جنرل مشرف 1999ع ۾ نافذ ڪيل مارشل لا ٻيهر نافذ ڪئي آهي ۽ ٻيو دفعو سپريم ڪورٽ جي ججن کي برطرف ڪيو ويو آهي، 1999ع ۾ پهريون ڀيرو جنرل مشرف واعدو ڪيو هو ته هو ملڪ ۾ حقيقي جمهوريت قائم ڪندو. اليڪشن ڪميشن چونڊن واريون لسٽون جاري

www.bhutto.org

ڪيون، جنهن کي سپريم ڪورٽ ۽ نيشنل ڊيموڪريٽڪ انسٽيٽيوٽ انٽرنيشنل افيئرز ناقص قرار ڏئي ڇڏيو، ڪيترين ئي پولنگ اسٽيشنن کي خفيه رکيو ويو آهي، جنرل مشرف جي سياسي مخالفن کي مهم هلائڻ ۽ منظم ٿيڻ کان روڪيو ويو آهي، ان ڪانسواءِ رياستي ميڊيا تائين رسائي به روڪي وئي آهي، اسان گڏجاڻيون نٿا ڪري سگهون، اسان ريلي نٿا ڪڍي سگهون ۽ جڏهن عوام کي رستن تي اچڻ جي ڪوشش ڪريون ٿا ته عوام مٿان ڳوڙها آڻيندڙ گيس اڇلائي وڃي ٿي، انهن تي لٺبازي ڪئي وڃي ٿي ۽ انهن تي رٻڙ جون گوليون هلايون وڃن ٿيون، پاڪستان ۾ صرف فوجي ڊڪٽيٽرشپ ئي ناهي پر پاڪستان مڪمل طور تي پوليس اسٽيٽ بڻجي ويو آهي. ملڪ ۾ قانون جي حڪمرانيءَ تي حملو ڪرڻ بعد جنرل مشرف هڪ طرف آرمي ايڪٽ 1952ع ۾ ترميم ڪري ڇڏي آهي ته جيئن فوج کي اهو اختيار ڏنو وڃي ته اها شهرين تي فوجي عدالتن ۾ ڪيس هلائي سگهي، شهرين جو ڪورٽ مارشل فوجي ضابطن تحت هوندو ۽ خفيه هوندو ۽ شهرين کي قانون جي مدد حاصل ڪرڻ جي به اجازت نه ڏني ويندي، ان ڳالهه جي ڪا ڪوشش ناهي ڪئي وئي ته عام شهرين ۽ عسڪريت پسند گروپن سان تعلق رکڻ وارن ۾ فرق ڪيو وڃي، گهڻن ماڻهن کي يقين آهي ته اهي قانون جمهوري قوتن جي خلاف استعمال ٿيندا. نه ڪي دهشتگردن جي خلاف، هيءَ اها ئي جمهوريت آهي، جيڪا جنرل مشرف ڏسڻ گهري ٿو.

1970ع واري ڏهاڪي جي شروعات دوران جڏهن آئون آمريڪا ۾ رهندي هيس ته مون عوام کي جمهوريت جي ذريعي تبديلي آڻيندي ڏٺو، آئون اڄ به عوام جي طاقت کي هڪ دفعو وري گڏ ٿيندي ڏسي رهي آهيان، جج، وڪيل، صحافي، سول سائٽي ۽ سياسي ڪارڪن گڏ ٿي ويا آهن ۽ جنرل مشرف طرفان ٻيو دفعو ”مارشل لا“ نافذ ڪرڻ جي مخالفت ڪري رهيا آهن، اهي سڀ ماڻهو جنرل مشرف کي جمهوريت جي راهه ۾ رڪاوٽ سمجهن ٿا. انهيءَ ڪري مون جنرل مشرف کان مطالبو ڪيو آهي ته هو فوج جي سربراهي ۽ صدارتي عهدي تان استعيفيٰ ڏئي ۽ هڪ اتفاق راءِ جي عبوري حڪومت لاءِ رستو صاف ڪيو وڃي، جيڪا اقتدار پرامن طور عوام جي چونڊيل نمائندن کي منتقل ڪرڻ جي نگراني ڪري، سوويت يونين جي عوام کي خبر هئي ته پولٽ بيورو جون چونڊون فراڊ هيون ۽ پاڪستان جي عوام کي به معلوم آهي ته مارشل لا“ تحت اهي چونڊون به جعلي آهن.

www.bhutto.org

جڏهن مان
پاڪستان ايندس...

مان 18 آڪٽوبر تي پاڪستان واپس وڃي رهي آهيان ته جيئن مان پنهنجي ملڪ ۾ تبديلي آڻيان. پاڪستان جو استحڪام ۽ سلامتي، عوام کي بااختيار بڻائڻ ۽ سياسي ادارا قائم ڪرڻ ۾ آهي، منهنجو مقصد آهي ته مان ثابت ڪريان ته ايندڙ نسلن جو بهتر مستقبل جمهوريت ۾ آهي، پاڪستان ۾ وڏو مسئلو اعتدال پسندي ۽ انتهاپسنديءَ ۾ ٽڪراءُ وارو آهي، اهو مسئلو جيڪڏهن پاڪستان اندر حل ٿي وڃي ٿو ته ان جو مثبت اثر نه رڳو پاڪستاني معاشري تي پوندو، پر ان مسئلي جي حل ٿيڻ جا مثبت اثر يقينن سموري دنيا تي به پوندا، ڏکڻ ايشيا ۽ وچ ايشيا جا ملڪ، مسلم ملڪ انهيءَ جو وڏو لاڀ حاصل ڪندا، انتهاپسند صرف اتي ئي فروغ حاصل ڪري سگهن ٿا، جتي حڪومتون عوام جي بنيادي سماجي ذميوارين کي نظرانداز ڪنديون آهن، سياسي ڊڪٽيٽرشپ ۽ سماجي بد دلي تمام گهڻي مايوسيءَ کي جنم ڏيندي آهي ۽ اها ئي مايوسي انتهاپسنديءَ کي تيل فراهم ڪري ٿي، نتيجي ۾ انتهاپسندي ختم ٿيڻ

www.bhutto.org

بدران ڏينهون ڏينهن شديد ٿيندي ويندي آهي. پاڪستان ان جو جيئرو جاڳندو ثبوت آهي. پاڪستان جي 60 سالن جي تاريخ ۾ ملڪ ڊڪٽيٽرشپ ۽ ڊانڊلين وارين چونڊن جو ڀرپور شڪار رهيو آهي، پر مذهبي بنياد پرست ڪڏهن به پاڪستان جي سياسي شعور جو حصو ناهن رهيا. اسان بنيادي طور تي اعتدال پسند قوم آهيون، ان جو ثبوت اهو آهي جو اوهان ملڪ جي سموري اليڪشني تاريخ اٿلائي ڏسو، اوهان کي خبر پئجي ويندي ته مذهبي پارٽين قومي چونڊن دوران 11 سيڪڙو کان وڌيڪ ووٽ ڪڏهن به ناهن حاصل ڪيا. ملڪ جي سڀ کان وڏي پارٽي پاڪستان پيپلزپارٽي آهي، پاڪستان جو سياسي منظرنامو بنيادي طور تي پاڪستان پيپلزپارٽيءَ تي ٻڌل آهي، جيڪا هڪ اعتدال پسند پارٽي آهي.جنهن کي ڳوٺاڻي توڙي شهري عوام ۾ هڪ جيتري حمايت حاصل آهي.

انتهاپسندي هڪ خطري جي صورت ۾ موجود آهي، پر اهو به ناهي ته ان خطري تي ڪنٽرول نٿو ڪري سگهجي، انتهاپسنديءَ تي ڪنٽرول ڪري سگهجي ٿو پر ان لاءِ شرط اهو آهي ته ان جي مقابلي ۾ حقيقي اعتدال پسند ڌريون بااختيار هجن، جهڙي طرح ماضيءَ ۾ ٿيندو رهيو آهي، ائين ئي اعتدال پسند عوام کي بنياد پرستيءَ جي خلاف متحرڪ ڪري سگهجي ٿو، مان ان جنگ جي قيادت ڪرڻ لاءِ واپس وڃي رهي آهيان. مون هڪ غيرمعمولي زندگي گذاري آهي، مون پنهنجي والد جي موت جو صدمو برداشت ڪيو آهي، جنهن کي 50 سالن جي عمر ۾ شهيد ڪيو ويو، منهنجي ٻن ڀائرن کي ڀوهه جوانيءَ ۾ قتل ڪيو ويو، مون اڪيلي سر پنهنجي ٻارن جي پرورش ڪئي، جو ته منهنجي ور کي بنا ڪنهن ڏوهه جي 8 سال قيد ۾ رکيو ويو هو، آصف منهنجي سياست جي ڪري مسلسل يرغمال رهيو. مون سياست ۾ ان وقت اچڻ جو فيصلو ڪيو جڏهن منهنجي بابا جي شهادت کانپوءِ سياست ۽ منهنجي بابا جي قائم ڪيل پارٽيءَ جي ذميواري منهنجي ڪلهن تي وڌي وئي، مون ان وقت به ذميوارين کان جان نه ڇڏائي ۽ هاڻي به پنهنجون ذميواريون نڀائيندس. مان ان ڳالهه کان باخبر آهيان ته پاڪستان ۾ ڪجهه ماڻهن حڪومت سان هلندڙ اسان جي ڳالهين بابت سوال اٿاريا. مان گذريل ڪيترن ئي مهينن کان جنرل مشرف سان ڳالهين ۾ مشغول رهي آهيان. مون اهي ڳالهيون ان اميد تي ڪيون ته جنرل مشرف فوجي عهدي تان استعيفيٰ ڏيندو ۽ جمهوريت بحال ڪندو.

ڳالهين ڪرڻ جو مقصد اهو قطعي به نه هو ته ڪو مون پنهنجا ذاتي فائدا حاصل ڪرڻ پئي چاهيا، پر اهو يقيني بڻائڻو هو ته پاڪستان ۾ آزاد، انصاف ڀريون ۽ اٽڪريون چونڊون ٿين ته جيئن جمهوريت کي بچائي سگهجي. انتهاپسنديءَ جي خلاف ويڙهه لاءِ قومي سطح تي ڪوششون ڪرڻ جي ضرورت آهي، جيڪا صرف شفاف چونڊن ذريعي پوري ڪري

www.bhutto.org

سگهجي ٿي، اسان جي انٽيليجنس ادارن ۽ فوج ۾ اهڙا عنصر موجود آهن، جن جي همدردي انتهاپسندن سان آهي، جيڪڏهن اهي عنصر پارليامينٽ جي آڏو جوابده ناهن ته مذهبي انتهاپسنديءَ جي خلاف ويڙهه، جيڪا پاڪستان جي بقا ۽ مستقبل جي لاءِ آهي، ان ۾ شڪست ٿي سگهي ٿي، فوج کي انتهاپسنديءَ جي خلاف جنگ ۾ حصو وٺڻو پوندو، پر 11 سيپٽمبر کان وٺي هاڻي تائين ڇهن سالن ۾ اهو ڏٺو ويو آهي ته فوج اڪيليءَ سر اها ويڙهه نٿي وڙهي سگهي، نه ئي اڪيلي سر اها ويڙهه کٽي سگهي ٿي.

اسان جي سياسي نظام ۾ ڪيترائي معاملا اجا تائين حل نه ٿي سگهيا، مشرف وردي يا بنا وردي ٻيهر چونڊون نٿو وڙهي سگهي. پاڪستان جي قانون موجب جيڪڏهن فوج جو ڪو عهديدار صدارتي چونڊون وڙهڻ گهري ٿو ته فوج جي عهدي تان استعيفيٰ ڏيڻ کانپوءِ ان کي ٻن سالن تائين انتظار ڪرڻو پوندو. جنرل مشرف کي عوام جي امنگن جو قدر ڪرڻ گهرجي ۽ عوام چاهي ٿو ته پارلياماني ۽ صدارتي چونڊون آئين موجب ڪرايون وڃن، عوام جي اهڙي مطالبي کانپوءِ جنرل مشرف وٽ ٻه ئي رستا بچن ٿا. هڪ اهو ته هو ماڻهن جي مرضيءَ موجب آئين تي عمل ڪري يا وري آئين جي لتاڙ ڪري، ماضيءَ ۾ ڪيترائي ڀيرا آئين جي لتاڙ ڪئي ويندي رهي آهي، جيڪا فوجي حڪمرانن کي ڦهندي ٻه رهي آهي، پر هن ڀيري صورتحال گهڻي مختلف آهي، هاڻوڪن ڏينهن ۾ جيڪڏهن آئين سان ڇيڙڇاڙ ڪئي وئي ته اهو عمل عدليه، وڪيل برادري ۽ سياسي پارٽين سان جهيڙي کي جنم ڏئي سگهي ٿو ۽ اهڙو جهيڙو هڪ نئين مارشل لا کي جنم ڏئي سگهي ٿو يا معاشري ۾ انتشار ڦهلائي سگهي ٿو.

انتهاپسند معاشري ۾ انتشار چاهين ٿا، ڇاڪاڻ جو انتشار ۽ گڙٻڙ ئي انهن کي سوٽ ڪري ٿي، جنرل مشرف جي پارٽيءَ ۾ موجود سياسي ڌرين جي سياست ئي آهي، جنهن سبب انهن جي دور ۾ انتهاپسندن کي عروج مليو آهي، جنرل مشرف سان هن وقت اهي ئي ماڻهو گڏ آهن، جيڪي 1996ع ۾ پيپلزپارٽيءَ جي حڪومت جي برطرفيءَ کانپوءِ هر حڪومت جو حصو رهيا آهن. اهي ئي ماڻهو آهن، جيڪي سياسي تبديليءَ کي روڪي رهيا آهن ۽ چاهين ٿا ته اسٽيبلشمينٽ برقرار رهي ته جيئن هو به برقرار رهي سگهن، ڇاڪاڻ جو جيڪڏهن سياسي تبديلي آئي ته انهن جو رهڻ مشڪل ٿي پوندو. مون سياسي تبديليءَ لاءِ جنرل مشرف سان ڳالهين جي شروعات ڪئي پر جيڪي اسٽيبلشمينٽ برقرار رکڻ چاهين ٿا انهن کي خطرو آهي ته جيڪڏهن حقيقي جمهوريت بحال ٿي وئي ته پوءِ انتهاپسندن ۽ عسڪريت پسندن لاءِ سندن ڪم ڪرڻ مشڪل ٿي ويندو.

جنرل مشرف سان ڳالهين جو مقصد ملڪ مان ڊڪٽيٽرشپ جو خاتمو آڻڻ آهي، ڇاڪاڻ جو ڊڪٽيٽرشپ قبائلي علائقن کي دهشتگردن جي

www.bhutto.org

محفوظ پناهگاهه ٺڄڻ کان روڪڻ ۾ ناڪام ٿي وئي آهي. هاڻي تہ اها حالت آهي جو دهشتگرد شهري علائقن ۾ ڦهلجي رهيا آهن.

گذريل هفتي هڪ نئون چيلينج سامهون آيو تہ صدارتي اليڪشن کان صرف چند ڏينهن اڳ پاڪستان جي اليڪشن ڪميشن آئيني شقن ۾ هڪ ترميم ڪري جنرل مشرف کي صدارتي چونڊ لاءِ اهليت جوڳو بڻائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، آئين ۾ ترميم جو اختيار فقط پارليامينٽ کي آهي ۽ پارليامينٽ جي ٻہ ڀاڱي ٽي اڪثريت سان ئي ترميم ٿي سگهي ٿي. اليڪشن ڪميشن نوٽيفڪيشن جاري ڪري هڪ نئون عدالتي مسئلو پيدا ڪيو آهي، مان ۽ منهنجي پارٽي چاهي ٿي تہ قومي اتفاق راءِ سان جوڙيل نئين حڪومت طرفان هڪ خودمختيار اليڪشن ڪميشن قائم ڪئي وئي، جيڪا آزادانہ، منصفانہ ۽ غيرجانبدارانہ چونڊون ڪرائي، اسان چاهيون ٿا تہ ملڪ جي سمورين پارٽين ۽ انهن جي اميدوارن کي اليڪشن ۾ بيهڻ جا هڪ جيترا موقعا ملڻ گهرجن. اسٽالن جو چوڻ هو تہ ”اهي ماڻهو جيڪي ووٽ وجهن ٿا، ڪو فيصلو نٿا ڪن، جيڪي ووٽن جي ڳڻپ ڪن ٿا، اهي ئي هر ڳالهہ جو فيصلو ڪندا آهن.“ اهو ئي سبب آهي جو اسان چونڊن ۾ سڌارا ڪرڻ تي زور ڏنو آهي، پر هن وقت تائين اسان جي ڪنهن بہ ڪوشش جو مثبت جواب ناهي ڏنو ويو.

صدر بش اها ڳالهہ درست نوٽ ڪئي آهي تہ دهشتگرديءَ جي خلاف جنگ ۾ سڀ کان وڏو هٿيار گولي يا بم نہ پر عالمي آزادي آهي ۽ آزاديءَ جي خواهش هر ذي روح رکي ٿو. جڏهن منهنجو جهاز ايندڙ مهيني پاڪستان ۾ لهندو، مون کي خبر آهي تہ عوام جوش ۽ جذبي سان منهنجو استقبال ڪندو، مون کي اها خبر ناهي تہ مون سان ذاتي ۽ سياسي طور ڪهڙو سلوڪ ڪيو ويندو، پر مان چڱائيءَ لاءِ دعا ڪريان ٿي ۽ خراب کان خراب حالتن کي منهن ڏيڻ لاءِ تيار آهيان، پر مان هر صورت ۾ وطن واپس وڃي رهي آهيان تہ جيئن جمهوري قومن ۾ پاڪستان جو مقام بحال ڪرائي سگهان.

www.bhutto.org

حملن جون ڌمڪيون ۽ چونڊ مهم جو ڪلچر

گذريل هفتي مان هڪ قاتلاڻي حملي مان بچي ويس، پر منهنجا 140 ڪارڪن ۽ محافظ نہ بچي سگهيا، هي قتل عام تمام وڏي تباهي آڻيندڙ هو، جو نہ صرف مون کي ۽ منهنجي پارٽيءَ جي اڳواڻن کي نشانو بڻايو ويو، پر انهن لکين ماڻهن (اندازي موجب 30 لک) کي بہ نشانو بڻايو ويو، جيڪي جمهوريت ۽ جمهوري عمل جي حمايت ڪرڻ ۽ منهنجو استقبال ڪرڻ لاءِ آيا هئا، انهن بيگناهہ انسانن جي قتل عام تي مون کي دلي رنج، غم ۽ افسوس آهي. 18 آڪٽوبر وارو سانحو ان صورتحال کي نروار ڪري ٿو، جيڪو اسان کي درپيش آهي، اسان اهڙين حالتن ۾ آزادانہ، منصفانہ ۽ شفاف چونڊن جي مهم هلائڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهيون، جنهن ۾ دهشتگرديءَ جو خطرو موجود آهي، اهڙي صورتحال ۾ اسان آڏو تمام گهڻيون مشڪلاتون آهن، اسان عوام جي قتل عام جي خطري ۾ ڪهڙي

www.bhutto.org

چونڊ مهم عد ام تائين پهچائيندا سين، ڇاڪاڻ جو منهنجي زندگي تہ خطري ۾ آهي ئي آ پر انهن کي بہ وڏو خطرو آهي، جيڪي بيگناهہ انسان منهنجي اُجيان لاءِ گهرن کان ٻاهر نڪرن ٿا.
مون تي ٿيندڙ حملو مڪمل غير متوقع نہ هو، مون کي اعتبار جوڳن ذريعن وٽان اطلاع مليا هئا تہ جيڪي ڏريون جمهوري عمل ۾ رخنو وجهڻ گهرن ٿيون، اهي مون کي نشانو بڻائينديون. خاص طور بيت الله محسود، جيڪو افغاني آهي ۽ شمالي وزيرستان ۾ طالبان جي قيادت ڪري رهيو آهي، حمزه بن لادن جيڪو هڪ عرب شخص آهي، اهو ۽ لال مسجد جو هڪ عسڪريت پسند مون کي مارڻ لاءِ موڪليا ويا هئا، مون کي اهو خوف آهي تہ اهڙن ماڻهن کي اهي استعمال ڪري رهيا آهن جيڪي منهنجي ملڪ جي انتظاميا ۽ سيڪيورٽيءَ سان لاڳاپيل آهن، جن کي هاڻي اهو خوف آهي تہ جمهوريت جي واپسي انهن ڏرين جي منصوبن کي خاڪ ۾ ملائي ڇڏيندي، اسان احتياطي اپاءَ وٺڻ جي ڪوشش ڪئي، اسان هڪ بلٽ پروف گاڏي آڻڻ جي درخواست ڪئي، اسان اهڙي ٽيڪنالاجي فراهم ڪرڻ جي درخواست ڪئي، جنهن سان ڌماڪا خيز مواد جو پتو پئجي سگهجي ۽ اهڙي سيڪيورٽي فراهم ڪرڻ جو مطالبو ڪيو، جيڪو اڳوڻي وزيراعظم جي حيثيت سان منهنجو حق هو.
هاڻي ان قتل عام ڪانپوءِ واري اها حقيقت آهي تہ، ان قتل عام واري هنڌ، اسٽريٽ لائيٽون بند ڪيون ويون هيون، جنهن جي ڪري خودڪش حملو ڪندڙ کي ترڪ جي ويجهو اچڻ جو موقعو مليو، اِها ڳالهہ انتهائي شڪ ۽ شبهي واري ڳالهہ آهي ۽ مون کي ان ڳالهہ تي شديد پريشاني آهي تہ ان ڌماڪي جي تحقيقات جي ذميواري هڪ اهڙي ڊپٽي انسپيڪٽر جنرل پوليس منظور مغل کي ڏني وئي، جيڪو ان وقت بہ موجود هو، جڏهن منهنجي مڙس کي تشدد جو نشانو بڻائي مارڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي، يقينن مان ان خطري کان آگاهہ هيم، ڇاڪاڻ جو القائده جا قاتل، جن ۾ رمزي يوسف بہ شامل آهي، ان کان اڳ بہ دفعا حملو ڪري چڪا آهن، انهن جي دهشتگرديءَ وارين وارداتن جو مون کي علم آهي، اهي پنهنجي نشاني کي بار بار ورجائيندا آهن (جهڙي طرح ورلڊ ٽريڊ سينٽر تي حملو ٿيو هو) اهڙي حقيقت خطري کي وڌيڪ نمايان ڪري ٿي، پاڪستان جي حڪومت ۾ شامل ڪجهہ ماڻهن منهنجي وطن واپسي ۽ قائداعظم جي مزار تي وڃڻ تي تنقيد ڪئي، مان اٺن سالن تائين جلاوطن رهيس، پاڪستان اهڙو ملڪ آهي، جتي سياست عوامي ۽ هيٺين سطح تي ٿيندي آهي، هي ڪيلي فورنيا يا نيويارڪ ناهي، جتي اميدوار فيس ٽُو فيس ميڊيا، يا خط و ڪتابت جي ذريعي چونڊ مهم هلائي سگهن ٿا، ان ٽيڪنالاجيءَ جو استعمال نہ صرف ناممڪن آهي، پر پاڪستان جي سياسي ڪلچر ۾ بہ نٿو ملي.
پاڪستان جو عوام چاهي ان جو تعلق ڪنهن بہ پارٽيءَ سان هجي، اهو

www.bhutto.org

پنهنجي اڳواڻن کي ڏسڻ ۽ ٻڌڻ گهري ٿو، اهو عوام ريلين جي توقع ڪري ٿو ۽ چاهي ٿو ته پنهنجي اڳواڻن جو خطاب پنهنجي سامهون لائوڊ اسپيڪر تي پاڻ ٻڌي، عام حالتن ۾ ٿي ريليون ڪڍڻ ۽ وڏا جلسا ڪرڻ تمام وڏو چئلينج هوندو آهي، پر هاڻي دهشتگرديءَ جي پاڇي ۾ وڌيڪ مشڪل بڻجي ويو آهي، منهنجو ڪم اهو آهي ته ان ڳالهه کي يقيني بڻايان ته اهو ناممڪن نه ٿئي، ان مسئلي جي حل لاءِ اسان سياسي حڪمت عملي تيار ڪرڻ وارن ماهرن سان مشورا ڪري رهيا آهيون، اسان پنهنجي ملڪ جي سياسي ڪلچر جو خيال رکڻ گهرون ٿا ۽ عوام کي اُن سالن جي طويل آمريت کان پوءِ سياسي عمل ۾ حصو وٺڻ جو موقعو ڏيڻ گهرون ٿا، ان سان گڏ ڏهه ڪروڙ ووٽرن کي سمورن معاملن کان آگاهه ڪرڻ گهرون ٿا، پر اسان احتياط جو دامن به ڇڏڻ نٿا چاهيون، اسان پنهنجي قيادت کي غيرضروري طور تي ڪنهن خطري ۾ وجهڻ به نٿا گهرون ۽ خاص طور مان پنهنجي حامين کي قتل عام جي خطري ۾ وجهڻ نٿي چاهيان، جيڪڏهن اسان مهم نه هلائينداسين ته ان جو مطلب اهو هوندو ته دهشتگرد کٽي ويا، جيڪو جمهوريت لاءِ هڪ وڏو ڌڪو هوندو، جيڪڏهن اسان مهم هلائينداسين ته تشدد جو خطرو موجود هوندو، اها غير معمولي مونجهاري واري صورتحال آهي، اسان هن وقت ٻه طرفي حڪمت عملي تي توجهه ڏئي رهيا آهيون، جنهن ۾ سخت سيڪيورٽي ۾ ووٽرن سان انفرادي يا اجتماعي طور رابطو ڪيو ويندو آهي، جتي ماڻهن وٽ ٽيليفون جي سهولت ميسر آهي، اتي اسان جي طرفان ٽيپ ٿيل پيغام ويندو، مان مختلف معاملن تي پارٽي پاليسين کان ماڻهن کي آگاهه ڪنديس ۽ انهن کي ووٽ ڏيڻ جي اپيل ڪنديس، ٻهراڙيءَ وارن علائقن ۾ ٽيپ ٿيل پيغام لائوڊ اسپيڪر ذريعي عوام تائين پهچايو ويندو، پاڪستان جي سياست جي روايتي قافلن جي بدران اسان چئني صوبن ۾ اهڙن قافلن ۽ ريلين بابت سوچي رهيا آهيون، جتي مان وڏن وڏن جلسن ۾ پنهنجون پاليسيون بيان ڪري سگهان، اسان ووٽرن کي پولنگ اسٽيشنن تائين آڻڻ بابت طريقهءِ ڪار متعلق سوچي رهيا آهيون ته جيئن مون کي خطرا گهٽ کان گهٽ هجن ۽ دهشتگردن کي چونڊن واري مهم دوران دهشتگردي ڪرڻ جا موقعا نه ملن.

سياسي عمل جي حرمت کي دهشتگردن جي هٿان پائمال ٿيڻ جي اجازت نٿي ڏئي سگهجي، پاڪستان ۾ جمهوريت ۽ اعتدال پسندي هر صورت ۾ بحال هئڻ گهرجي، ان کي حاصل ڪرڻ جي اها ئي صورت آهي ته آزادانه ۽ منصفانه چونڊون ڪرائي هڪ جائز حڪومت قائم ڪئي وڃي، جنهن کي عوام جو مينڊيٽ حاصل هجي ۽ اها قيادت سامهون اچي، جنهن کي عوام جي حمايت حاصل هجي، قاتلن کي ڪنهن به صورت ۾ پاڪستان ۾ جمهوريت جي واپسيءَ ۾ رڪاوٽ وجهڻ جي اجازت نه ڏني ويندي.

www.bhutto.org

منهنجي مٿان حملو ڇو ٿيو!؟

اڄ مان جنهن مقام تي آهيان، اتي مون کي اوچتي حملي آور ڊيڄاري نٿا سگهن، پاڪستان ۾ نئين نسل جا دل ۽ دماغ فتح ڪرڻ لاءِ جنگ جاري آهي، اها جنگ پاڪستان جي جمهوري مستقبل جي جنگ آهي، نئين نسل کي انهيءَ ڳالهه جي چونڊ ڪرڻي آهي ته اهو اعتدال پسندي ۽ انتهاپسندي، تعليم ۽ جهالت، جمهوريت ۽ آمريت، رواداري ۽ تعصب، امن ۽ جنگ مان ڪهڙي شيءِ جي چونڊ ڪري ٿو، مان جمهوريت واري جدوجهد جي قيادت ڪرڻ لاءِ پاڪستان واپس آئي آهيان، منهنجي حمايتين جو رت ڪراچيءَ جي روڊن تي وهايو ويو ۽ ان رت جا ڇنڊا اسان جي ڪپڙن تي به پيا، مان انهيءَ عزم جو عهد ڪريان ٿي ته جمهوري قدرن لاءِ جدوجهد ڪندي رهنديس.

مون کي خبر آهي ته هٿياربند ۽ انتهاپسند قوتون مون کان ڊنل آهن ۽ مون کي پنهنجو دشمن سمجهن ٿيون. 80ع واري ڏهاڪي ۾ پاڪستان جي

www.bhutto.org

انتهاپسند ڊڪٽيٽر جنرل ضياءَ هڪ پيري چيو هو تہ هن جي زندگيءَ جي سڀ کان وڏي غلطي اها هئي جو هن موقعو ملڻ باوجود مون کي زنده ڇڏي ڏنو.

پاڪستان جي عوام جي مستقبل جي جنگ پاڪستان جي هر شهر، هر ڳوٺ ۽ سموري ملڪ جي هر ڪنڊ ۾ جاري آهي، ڪراچي ايئرپورٽ تي ملڪ جي ڪنڊڪڙڇ مان، ڏور انهن علائقن مان ماڻهو جمع ٿيا هئا،تو ڙي جو انهن کي خطري جي خبر هئي، اهي ساڳيا ماڻهو پاڪستان جي عوام جي صحيح ترجماني ڪن ٿا ۽ اهي ئي ماڻهو پاڪستان جا اعتدال پسند ماڻهو آهن، پاڪستان مستقبل ۾ ڪهڙي رخ ڏانهن ويجي ٿو، ان جو فيصلو شفاف ۽ آزاد چونڊون ڪنديون، جيڪي هن سال جي آخر ۾ ٿيڻيون آهن، جمهوريت جي راه ۾ رڪاوٽون وجهڻ لاءِ انتهاپسند هر قسم جو طريقو آزمائيندا، انهن ماڻهن عوام جي راءِ جي اظهار ۽ ڪنهن بہ پارٽيءَ سان ڳنڍجڻ واري حق ۽ آزاديءَ کي سلب ڪرڻ لاءِ تشدد جو استعمال ڪيو تہ جيئن عوام کي جمهوريت جي بحاليءَ واري رستي کان پري ڪري سگهجي، مون تي حملو فقط هڪ فرد تي حملو نہ هو، پر انهن سمورين جمهوري قوتن مٿان حملو هو، جيڪي پاڪستان ۾ جمهوريت چاهين ٿيون، هي حملو دراصل پاڪستان مٿان حملو هو، هي حملو هر شهريءَ جي انساني ۽ سياسي حقن ۽ جمهوري عمل جي بحاليءَ مٿان حملو هو، هن حملي جو مقصد اسان جي معاشري ۾ سمورين سياسي پارٽين کي خوفزده ۽ بليڪ ميل ڪرڻ هو، انتهاپسند ڊڪٽيٽرشپ جي ڇانوَ ۾ پلجن ٿا ۽ انهن کي خبر آهي تہ اعتدال پسندي ۽ جمهوريت جي آمد سان انهن جو خاتمو اچي ويندو. اهي جمهوريت ۽ اعتدال پسنديءَ کي ختم ڪرڻ لاءِ سمورا حربا استعمال ڪندا، جن ماڻهن گذريل هفتي ڪراچيءَ ۾ 140 ڄڻن کي قتل ڪيو، اهي اسلام جي پيغام جي روح جي خلاف ورزيءَ جا مجرم آهن، اسلامي قانون وڏي پيماني تي واضح ڪري ٿو تہ اسلام ۾ هٿين خالي شهرين ۽ معصوم ماڻهن تي پرتشدد حملي ۽ سڌن ملڪيت کي تباه ڪرڻ جي سختيءَ سان منع ٿيل آهي. انهن جو اهو عمل معاشري خلاف جنگ آهي، اهي ماڻهو هوائي جهاز اغوا تہ ڪري سگهن ٿا پر اسلام جي پيغام کي اغوا نٿا ڪري سگهن.

منهنجي قافلي مٿان حملو ڪندڙن کي بچائڻ جي ڪوشش ڪئي پئي وڃي، ان ڪري تحقيقات ۾ رڪاوٽون وڌيون پيون وڃن ۽ اهو ئي سبب آهي جو پرڏيهي ماهرن کان جاچ ڪرائڻ کان انڪار ڪيو ويو آهي،

www.bhutto.org

جيڪڏهن ذميوارن کي لڪائڻ جي ضرورت ڪونهي ته پوءِ عالمي ماهرن کان تحقيقات کان ڇو پيو لنوايو وڃي، منهنجي مٿان حملي ۾ انتهائي طاقتور ڌريون ملوث آهن، هن وقت مون کي ايتري سيڪيورٽي فراهم ناهي ڪئي وئي، جيتري سيڪيورٽيءَ جي ضرورت آهي.

هٿياربند ۽ انتهاپسند چاهن ٿا ته وارلارڊز پاران دهشتگرديءَ جي سياست واري مهم کان پاڪستان کي فقط جمهوريت ئي بچائي سگهي ٿي، اهي ماڻهو سياسي عمل ۽ قانون تي حملو ڪري پاڪستان مٿان قبضي جي ڪوشش ڪري رهيا آهن، اهي ماڻهو پاڪستان جي غريب عوام جي بهتر مستقبل ۽ جمهوريت جي خوابن جي اميدن کي قتل ڪري سگهن. عالمي برادري 18 آڪٽوبر تي ٿيل دهشتگرديءَ جي مذمت ڪئي آهي، دهشتگردي جو شڪار ٿيندڙن جي خاندانن سان تعزيت جو اظهار ڪيو آهي ۽ زخمين جي جلد صحتيابيءَ لاءِ دعائون ڪيون آهن.

اسان جون سموريون دعائون ۽ همدرديون انهن ماڻهن سان آهن ۽ انهن جي پونيئرن سان آهن، جن پنهنجي زندگين جو نذرانو پيش ڪيو، انهن ماڻهن جمهوريت جي مقصد ۽ عوام جي بنيادي حقن لاءِ عظيم ترين قرباني پيش ڪئي. الله تعاليٰ انهن ماڻهن جي روح کي ابدي سڪون عطا ڪري، انهن بهادر شهرين کي ياد ڪرڻ جو بهترين طريقو اهو ٿيندو جو پاڪستان کي هڪ مضبوط، معتدل، جمهوري ملڪ بڻايو وڃي.

www.bhutto.org

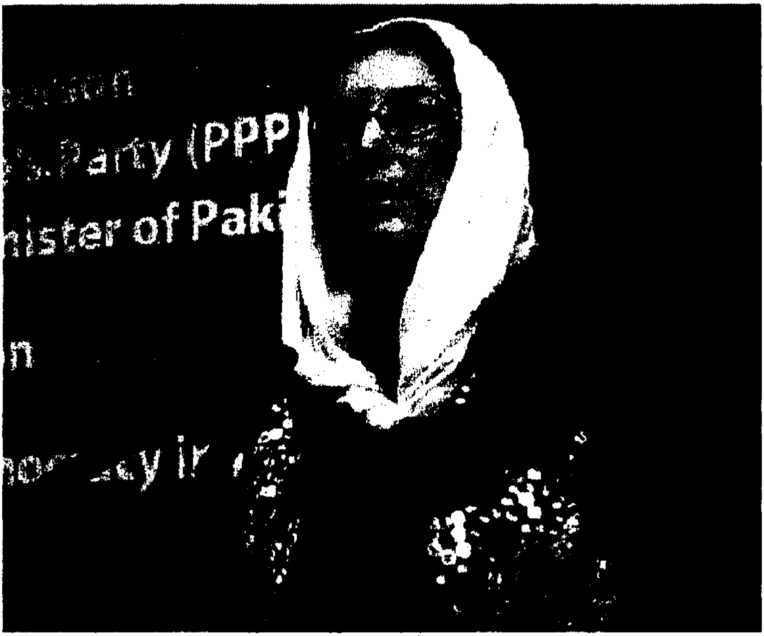

ميثاق جمهوريت تي عمل سان ئي حقيقي جمهوريت ممڪن آهي!

مبصر ان خوف جو اظهار ڪري چڪا آهن تہ پاڪستان، جنهن پنهنجي آزاديءَ جي جنگ وڏي بهادري ۽ شجاعت سان وڙهي هئي، ناڪام رياست بڻجي سگهي ٿو. نااميديءَ ۾ ويڙهيل اڪثريت ان ڪري ڪئي پئي وڃي تہ موجوده حڪومت جي پاليسين جي ڪري ملڪ دهشتگردي، ڪرپشن، ڏوهن، بيروزگاري ۽ ناقابلِ برداشت افراط زر جو شڪار آهي.

هر ايندڙ ڏينهن ننڍن صوبن ۾ محروميءَ جو احساس وڌي رهيو آهي. بلوچستان ۽ وزيرستان ۾ فوجي آپريشن سان مسئلو حل ٿيڻ بدران صورتحال وڌيڪ خراب ٿي رهي آهي ۽ اهو سڀ ان ڪري ٿي رهيو آهي، ڇو تہ جنرل مشرف عوامي طريقو اختيار ڪرڻ بدران پنهنجي طريقہ ڪار

www.bhutto.org

ذريعي ڪم تي بضد آهي.

پاڪستان جي فوج قوم جي ملڪيت آهي، فوج کي پاڪستان جي سرحدن جي حفاظت ڪرڻ گهرجي. ان کي پنهنجي ملڪ جي عوام جي خلاف ڪارروائي نه ڪرڻ گهرجي. بدقسمتيءَ جي ڳالهه اها آهي ته جنرل مشرف فوج جي سربراهه جي عهدي کي چنبڙيل آهي. جنهن جي ڪري فوج جي غيرجانبداري متاثر ٿي رهي آهي. ڪجهه ماڻهو اهو به چئي رهيا آهن ته پنجابي فوج اسان جي خلاف ڪارروايون ڪري رهي آهي ۽ اها ڳالهه پاڪستان جي فوج لاءِ نقصانڪار ثابت ٿي رهي آهي. اهو تاثر تڏهن ئي ختم ٿي سگهي ٿو، جڏهن فوج کي سول نظام جي ماتحت بڻايو وڃي، صرف ڪجهه اقتدار جي لالچين کي اها اجازت نه ڏيڻ گهرجي ته اهي پنهنجي سياسي مقصدن ۽ اقتدار لاءِ فوج کي استعمال ڪن. هڪ شخص ملڪ کي ٻن رشتيدارن جي مدد سان هلائي رهيو آهي، جنهن سبب ملڪ تباهيءَ طرف ڌڪجي رهيو آهي.

تاريخ اسان کي سبق سيکاري ٿي ته جمهوريت ۽ ترقيءَ جو پاڻ ۾ چولي ۽ دامن جو لاڳاپو آهي. جمهوريت سان ملڪ کي عزت ۽ وقار ملي ٿو، جڏهن ته ڊڪٽيٽرشپ ۾ ملڪ تي قرض جو بار پوي ٿو، عوامي مسئلا نظرانداز ٿين ٿا، فوج جي ساک کي نقصان رسي ٿو ۽ فوجي اقتدار ۾ مختلف قسمن جا تضاد پيدا ٿين ٿا. هن وقت هڪ شخص حقيقي جمهوري قوتن کي ظلم ۽ جبر جو نشانو بڻائي پنهنجو شخصي اقتدار برقرار رکيو ويٺو آهي ۽ ملڪ جي عوام جي بدران بيروني طاقتن جي خوشنودي حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رڌل آهي. اها ڳالهه قومي وقار جي خلاف آهي.

فوجي حڪمران بيروني طاقتن کان شاباس حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي عوام جو استحصال ڪري ٿو، جنهن سان ملڪ جو وقار ۽ سالميت خطري ۾ پئجي وڃي ٿي، ملڪ جا مفاد ڇڏي ڏيڻ سان ڊڪٽيٽر کي اقتدار کي ڊگهه ڏيڻ ۾ مدد ملي ٿي. ان ڪري چوندا آهن ته جيڪڏهن ملڪن جا مسئلا حل ٿي وڃن ته، ڊڪٽيٽرن کي ملڪن تي حڪمراني ڪرڻ جو جواز ئي نه ملندو، تنهن ڪري ڊڪٽيٽرن جي خواهش هوندي آهي ته ملڪ بحران جو شڪار رهن، پر اهي ان حقيقت جو اندازو ناهن ڪري سگهندا ته جيڪڏهن اهو بحران شديد کان شديد تر ٿي ويندو ته هڪ ڏينهن اهو بحران انارڪي، افراتفري ۽ خونريزيءَ جي بازار گرم ڪري سگهي ٿو، انهيءَ ڪري اسان کي گهرجي ته اسان قائداعظم جو ڏسيل رستو اختيار ڪريون، جنهن جي لاءِ قائد عوام پنهنجي جان جو نذرانو پيش ڪيو هو ۽ اهو رستو آئين ۽ قانون جي حڪمرانيءَ جو رستو آهي. اهو رستو اختيار ڪرڻ لاءِ منصفاڻيون چونڊون، هڪ خودمختيار اليڪشن ڪميشن جي ذريعي ڪرايون وڃن ۽ اقتدار پرامن طريقي سان منتقل ڪيو وڃي. ملڪ ۾ قابلِ احترام عدليا

www.bhutto.org

هئڻ گهرجي. جنهن مان ڪوبه سياسي اثر نه هجي، جيڪا سيني کي انصاف مهيا ڪري سگهي ۽ انصاف ٿيندو نظر به اچڻ گهرجي، ان رستي تي هلندي، هڪ اهڙو احتساب بيورو قائم ڪري سگهجي ٿو، جيڪو اسٽيل مل جي نجڪاري، اسٽاڪ ايڪسچينج جي پنجن ڪرپشن اسڪينڊلن ۾ ملوث ماڻهن کي گرفتار ڪري سگهي. ان ڪانسواءِ اهو خود پنهنجي انهن آفيسرن کي به گرفتار ڪري سزا ڏياري سگهي. جن بدنيتيءَ تي ٻڌل مقدما تيار ڪيا ۽ عوام جي خون ۽ پگهر جي ڪمائي انهن بدنيتيءَ تي ٻڌل ڪيسن جي پيروي تي ضايع ڪئي ته جيئن ناانصافي ڪئي وڃي، آزادي ۽ قانون جي حڪمراني ئي پاڪستان کي ترقي ۽ خوشحاليءَ جي رستي تي آڻي سگهي ٿي. هن وقت اسان کي پنهنجين سرحدن تي امن جي ضرورت آهي ۽ اسان کي جنرل مشرف جي فوجي حڪومت وانگر بمبئي ۾ ٿيندڙ بم ڌماڪن ڪانپوءِ اهو نه چوڻ گهرجي ته پاڙيسري ملڪ ۾ بم ڌماڪا انهيءَ ڪري ٿيا جو امن جو عمل ۽ مذاڪرات سست رويءَ جو شڪار ٿي ويا هئا.

قائداعظم جي ڏسيل واٽ تي هلندي، اسان کي پنهنجون ترجيحون درست ڪرڻيون پونديون، قومي وسيلا، روزگار، تعليم، صحت، پيئڻ جي صاف پاڻيءَ، سماجي ترقيءَ ۽ ٻين شعبن تي خرچ ڪرڻ گهرجي، نه اهو ته ايٽمي صلاحيت حاصل هئڻ جي باوجود مهانگا هٿيار خريد ڪري پرڏيهي اسلحي ساز ڪمپنين جو پيٽ ڀرڻ گهرجي، جڏهن ته پاڪستان جو عوام بک ۽ غربت ۾ جڪڙيل آهي.

اسان جو ماضي 1965ع، 1971ع ۽ 1999ع ۾ ڪارگل ۾ شهيد ٿيندڙن جي غمگين يادن سان ڀريل آهي. وقت اچي ويو آهي ته باوقار امن قائم ڪريون، اسان کي جنگ کان پاسو ڪرڻ گهرجي. خدا جي فضل سان پاڪستان علائقائي طور نهايت اهميت رکي ٿو. پاڪستان ڏکڻ ايشيا ۽ وچ ايشيا جي مارڪيٽن تائين پهچڻ جي سگهه رکي ٿو. پاڪستان مان تمام گهڻيون اميدون وابسته آهن. ضرورت صرف ان ڳالهه جي آهي ته اسان اندروني حالتون درست ڪريون ۽ معاشي استحڪام تي ڌيان ڏيون، قرضن جي ري شيڊيولنگ ڪرائڻ سان ملڪ جي معيشت مستحڪم ڪرڻ جي بدران گذريل پنجن سالن ۾ اسان تجارتي شرح تي 800 ارب روپيا وڌيڪ قرض حاصل ڪيو آهي، اها ملڪ ۽ قوم سان ويساهه گهاتي آهي. موجوده حڪمران ايندڙ نسلن جي مستقبل کي قرضن ۾ جڪڙي ڇڏيو آهي ۽ انهن قرضن جي زنجيرن ٽوڙڻ ۾ ڪيترائي ڏهاڪا درڪار آهن.

شايد فوجي حڪومتون قائم رکڻ جو اهو ئي مقصد آهي ته ڪجهه ملڪن کي هميشه اهڙيءَ طرح قرضن ۾ جڪڙيل رکيو وڃي . قائد عوام 70ع واري ڏهاڪي دوران ملڪ کي مضبوط بنيادن تي بيهاريو هو، پر

www.bhutto.org

جنرل ضياءَ سنڌس حڪومت جو تختو اونڌو ڪري ڇڏيو، جنرل ضياءَ سوويت يونين سان جنگ لاءِ ملندڙ امداد کي نہ صرف ضايع ڪري ڇڏيو، پر رهندو تجارتي شرح تي قرض حاصل ڪيا، انهن قرضن جي ڪري پاڪستان هميشہ لاءِ عالمي مالياتي ادارن جي اثر هيٺ اچي ويو، جڏهن پيپلزپارٽي اقتدار ۾ آئي تہ هڪ دفعو وري ملڪ مٿان قرضن جو خسارو گهٽ ڪيو ويو ۽ قرضن جو بار هلڪو ڪيو. پ پ حڪومت پاڪستان کي خودانحصاري ڏني ۽ عوام جي زندگيءَ کي بهتر بڻايو، پر انهن سڀني ڪوششن تي فوجي حڪومت پاڻي ڦيري ڇڏيو آهي. اسان هڪ دفعو وري قرضن ۾ جڪڙجي ويا آهيون، فوجي حڪومت تجارتي شرح تي تمام گهڻا قرض حاصل ڪري پاڪستان جي مستقبل کي هڪ دفعو وري داوءَ تي لڳائي ڇڏيو آهي.

ڇا اسان پنهنجي مشڪلاتن جو الزام ٻين مٿان مڙهي سگهون ٿا؟ نہ هرگز نہ. شڪسپيئر جو چوڻ آهي تہ غلطي اسان جي ستارن جي ناهي، خود اسان جي آهي، اسان کي قومي مفادن کي مقدم رکڻ گهرجي، اسان کي اهو سکڻو پوندو تہ موقعي پرستي، لالچ ۽ اڻ چونڊيل حڪومت کي هڪ زبان ٿي رد ڪريون. اسان جو مشن هڪ هئڻ گهرجي تہ اسان پنهنجي عوام کي آزادي ڏياريندا سون ۽ قوم جي وقار کي بحال ڪنداسون. اهي مقصد اسان ميثاق جمهوريت ۾ ڏسيل اصولن تي عمل ڪري حاصل ڪري سگهون ٿا ۽ ڪوتاهہ ذهن ڊڪٽيٽرشپ مان جان ڇڏائي سگهون ٿا. ميثاق جمهوريت ٻن اڳوڻن وزيراعظمن جي تجربن جي نتيجي ۾ وجود ۾ آيو آهي. ميثاق جمهوريت سان پاڪستان کي هڪ اهڙو متحرڪ ۽ مستحڪم ملڪ بڻائي سگهجي ٿو، جنهن جي عوام جو مستقبل ۽ انهن جي نسلن جو مستقبل روشن هجي.

مشرف حڪومت مسلم ليگ (ق) تي ڀاڙي رهي آهي، جنهن تي گجرات جي ٻن سئوٽن جو ڪنٽرول آهي. اهي ٻہ سئوٽ ٻہ ملڪ کي هن خطرناڪ بحران ۾ مبتلا ڪرڻ جا ذميوار آهن. اهي مائٽ هو قائداعظم جي وفاقي، جمهوري ۽ گهڻ رخي پاڪستان واري تصور کي پورو ڪرڻ ۾ ناڪام ٿي چڪا آهن.

انهيءَ ڪري پاڪستان پيپلزپارٽي جمهوريت جي بحالي ۽ جنرل مشرف جي فوجي اقتدار جي فوري خاتمي جو مطالبو ڪري رهي آهي.

www.bhutto.org

انتقام لاءِ وقت ناهي!!!

سوال: توهان پنهنجو ملڪ تقريبن 8 سال اڳ ڇڏيو هو ۽ ان وقت کان وٺي توهان ملڪ کان ٻاهر رهي جنگ جوٽي رهيا آهيو، توهان اهو ڪيئن پيا ڪريو؟ توهان پري رهي پنهنجي ڪارڪنن جا حوصلا ڪيئن وڌايو ٿا؟

بينظير ڀٽو: زندگي آسان ناهي، توهان کي مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پوي ٿو، آءٌ پرامید آهيان ته، هن سال آءٌ پاڪستان هوندس ۽ مان پر اُميد آهيان ته، پاڪستان جي مستقبل لاءِ پنهنجو ڪردار ادا ڪنديس.

سوال: بينظير لاءِ ماضيءَ ۾ هڪ ”ويڙهاڪ“ جو اصطلاح استعمال ٿيندو هو، ڇا توهان هاڻي ”نرم“ ٿي ويا آهيو يا خوفزده آهيو؟

بينظير ڀٽو: جيڪڏهن آئون خوفزده ٿي چڪي هجان ها ته پوءِ آئون گهڻو وقت اڳ حڪومت سان ناهه ڪري چڪي هجان ها. ڪيترن ئي ڪيسن جي باوجود مون ائين ناهي ڪيو.

سوال: بينظير ڀٽو، آسائش ۾ پروان چڙهي آهي ۽ سٺي تعليم حاصل ڪئي آهي، هاڻي هڪ ”خانه بدوشيءَ واري زندگي گذاريندي ڪيئن لڳي ٿو؟

بينظير ڀٽو: اهو قطعي سولو ناهي، ها اهو ان وقت کان بنهه مختلف

www.bhutto.org

آهي، جڏهن منهنجو بابا جيئرو هو، اسان تڏهن ڏاڍو خوش هئاسين، اسان ڪڏهن به ائين نه سوچيو هو ته اسان ائين انتهائي محدود ٿي ويداسين.

سوال: ڇا توهان ماڻ رهڻ بابت ڪجھ سوچيو آهي؟

بينظير ڀٽو: بنھ نه! ڇاڪاڻ جو آئون جڏهن به پاڪستانين سان ملندي آهيان ته آئون حوصلو محسوس ڪندي آهيان جڏهن هو چوندا آهن ته توهان اجا به پاڪستان مان نااميد ناهيو. اهي منهنجا عوام آهن جن مون کي پاڪستان جو وزيراعظم ٻيڻ جي اعزاز سان نوازيو. اهو مون کي انهن کان اعزاز مليو آهي ۽ اسان انهن کي جمهوريت ڏني آهي. اها آهي ڪمٽمينٽ!

سوال: جيڪڏهن توهان کي چونڊ جو اختيار ڏجي ته توهان ڇا چونديندئو، پاڪستان يا پنهنجو مڙس ۽ ٻار؟

بينظير ڀٽو: منهنجي ملڪ جا ٻار به منهنجي ٻارڙن جهڙا ئي ٻارڙا آهن، آئون تمام گھڻو عرصو پنهنجي ٻارن کان ڌار رهي آهيان پر هو سمجھن ٿا ته آئون پنهنجي ملڪ لاءِ ڇا ڪري رهي آهيان اها انهن جي قرباني ئي آهي جو هو پنهنجي ماءُ کان ڪو مطالبو نٿا ڪن.

سوال: ڇا توهان جا ٻار اهو نٿا سوچين ته هي اهو رستو ناهي جيڪو انهن جي ڏاڏي اختيار ڪيو، اهو ته انهن جي ماءُ ڏاڏي وارو رستو اختيار ڪري، جڏهن توهان حڪومت سان ڳالھ ٻولھ ڪريو ٿا؟

بينظير ڀٽو: نه! هن وقت تائين انهن مون کي اهو ڪونه چيو آهي؟ جڏهن منهنجو پٽ ارڙهن سالن جو ٿيو ته مون کانئس پڇيو ته توکي ڪهڙو تحفو کپي. ته هن چيو هي چاهي ٿو ته پاڪستان موٽي هلون. ان ڪري آئون ڪيس پاڪستان وٺي ايندس.

سوال: توهان نون سالن کان جلاوطن آهيو، توهان مالي طور تي ڪيئن مئنيج ڪريو ٿا؟ جڏهن حڪومت اوهان جا اثاثا منجمد ڪري ڇڏيا هجن؟

بينظير ڀٽو: پهريان ٻه ۽ ٽي سال ڏکيا هئا پر سپريم ڪورٽ جي مداخلت کانپوءِ منهنجي خلاف سمورا قدم ناجائز قرار ڏنا ويا ته ڪجھ بهتر صورتحال ٿي آهي.

سوال: مان سمجهان ٿو ته ليڪچر ذريعي توهان چڱي رقم حاصل ڪريو ٿا؟

بينظير ڀٽو: ها ڪجھ پئسا حاصل ٿين ٿا، انهن ليڪچرن ذريعي.

سوال: ترت اليڪشن ٿيڻ واري آهي، ڇا توهان کي پڪ آهي ته توهان پاڪستان موٽي ويندؤ؟

بينظير ڀٽو: يقيني طور تي! جيڪڏهن انهن مون کي ڊسڪواليفاءِ به ڪيو، تڏهن به ضرور موٽي وينديس.

سوال: اهڙيون رپورٽون آهن ته توهان جي ۽ صدر مشرف جي وچ ۾ خفيه هم آهنگي ٿي آهي، ان ڪري توهان جي خلاف ڪافي ڪيس واپس ورتا ويا آهن؟

www.bhutto.org

بينظير ڀٽو: اهڙي ڪا ڳالهه ناهي، ها البت ٻه ڪ چينل ڳالهيون هلي رهيون آهن نه رڳو پ پ سان اهي ته نواز شريف سان به ٿين پيون، ڇاڪاڻ جو اسان پاڪستان ۾ جمهوريت چاهيون ٿا، انهيءَ ڪانسواءِ ٻيو ڪجهه به نه!
سوال: پر مشرف ڪافي بهتري آندي آهي خاص طور تي روڊن جي تعمير جي حوالي ڪان؟
بينظير ڀٽو: اسان ان بابت ٻڌو آهي پر پاڪستان جي اندر هن وقت غربت جي شرح 60 سيڪڙو آهي.
سوال: توهان جي وقت ان جي شرح ڇا هئي؟
بينظير ڀٽو: 35 سيڪڙو، جنهن ۾ اسان 29 سيڪڙو تائين لاٿ آندي.
سوال: بهرحال توهان پاڪستان وڃو ٿا ته پوءِ اتي هڪ آئيني ترميم ٿيل آهي ته جيڪي ماڻهو ٻه دفعا وزيراعظم ٿي چڪو آهي، اهو ٽيون ڀيرو وزيراعظم نٿو ٿي سگهي؟
بينظير ڀٽو: پر چيف آف آرمي اسٽاف ٽيون ڀيرو ايڪسٽينشن ڏئي سگهي ٿو، هڪ ماڻهو جيڪو هڪ فوجي چڙهائيءَ ڪانپوءِ اقتدار تي آيو، اهو ريفرنڊم ذريعي وري وري صدر ٿي سگهي ٿو پر پاڪستان جو عوام مون سان پيار ڪري ٿو، پارٽي ڪارڪن پڻ مون کي وزيراعظم ڏسڻ چاهين ٿا، اهو ئي سبب آهي جو مون اهو طئي ڪيو آهي ته آئون پارٽيءَ پاران وزيراعظم جي اميدوار هونديس. اهڙي پابندي ترڪيءَ ۾ لڳل هئي، پر اتي جڏهن پارٽي اليڪشن ۾ ڪامياب ٿي ته انهن ڪاميابي حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ ان شق کي قانوني طور تي خارج ڪري ڇڏيو، ان ڪري مون تي لڳل اهڙي پابنديءَ کي ختم ڪيو ويندو.
سوال: هيءَ پابندي ڪير هٽائيندو؟
بينظير ڀٽو: پارليامينٽ، جيڪڏهن پارليامينٽ ۾ اسان کي اڪثريت حاصل ٿي ته اسان انهيءَ قانون کي تبديل ڪنداسين.
سوال: پنهنجي ڪتاب ۾ صدر مشرف ڪيتريون ئي ڳالهيون توهان جي پيءُ بابت لکيون آهن ته هو هڪ آمر هو ۽ غير مهذب ماڻهو هو؟
بينظير ڀٽو: اهي هن جا خيال آهن، عوام جا خيال ناهن، قائداعظم ڪانپوءِ پاڪستان ذوالفقار علي ڀٽو جهڙو ئي عظيم اڳواڻ پيدا ڪيو آهي ۽ سموري دنيا ڄاڻي ٿي ته هو جمهوريت پسند ۽ سماجي ڇوٽڪارو چاهيندو هو، اسان کي ان لاءِ ڪنهن آمر کان سرٽيفڪيٽ وٺڻ جي ضرورت ناهي.
سوال: ان جا توهان لاءِ به سٺا ويچار ناهن؟
بينظير ڀٽو: آئون ڪنهن فوجي بغاوت ذريعي صدر نه ٿي آهيان، اهي پارٽي ڪارڪن آهن جن مون کي صدر چونڊيو آهي.
سوال: اهو درست آهي ته توهان نواز شريف سان لنڊن ۾ ملاقات ڪئي؟
بينظير ڀٽو: آئون لنڊن ۾ نواز شريف سان جمهوريت جي بحاليءَ واري چارٽر جي تياريءَ لاءِ ملي هئس، اسان جا سٺا تعلقات آهن ۽ اسان جا مقصد

www.bhutto.org

بنھ واضح آھن، اسان فوجي آمريت نٿا چاھيون ۽ اسان جي ملڪ ۾ جمھوريت ھئڻ گھرجي، جتي صوبن کي صوبائي خودمختياري مليل ھجي ۽ عدليا پڻ آزاد ھجي.

سوال: ان کري توھان گڏيل طور تي اليڪشن وڙھڻ ڏانھن وڃي رھيا آھيو؟

بينظير ڀٽو: اسان ھن مھل تائين اھو طئہ ناھي ڪيو پر ٻئي پارٽيون اھو ضرور ڏسنديون تہ انھن جي پارٽيءَ جي مفاد ۾ ڇا آھي. قومي مفاد ۾ ڇا ھي، جيڪو اسان ڪجھہ اسان ميثاقِ جمھوريت ۾ ڏنو.

سوال: 2007ع ۾ اليڪشن ٿيَ رھيون آھن، ڇا اھي 2007 ع ۾ ٿينديون؟

بينظير ڀٽو: ھا اھي ضرور ٿينديون.

سوال: جيڪڏھن ٻئي پارٽيون گڏجي اليڪشن وڙھنديون تہ مخالفت ۾ ڪير ھوندا؟

بينظير ڀٽو: حڪمران ڌر مسلم ليگ (ق)، آزاد اميدوار، ڪجھہ علائقائي پارٽيون، ڪجھہ فوج جا پنھنجي ٿاپيل اميدوار ھوندا.

سوال: جيڪڏھن ٻئي پارٽيون اليڪشن گڏجي وڙھن تہ پوءِ وزيراعظم جو اميدوار ڪير ھوندو؟

بينظير ڀٽو: جيڪا پارٽي اڪثريت ۾ ڪاميابي حاصل ڪندي ان جو وزيراعظم ھوندو، جڏھن ٻہ سال اڳ مون ميان صاحب سان ملاقات ڪئي ھئي تہ ھن چاھيو پئي تہ پ پ پ کي ڀھرين موقعو ملڻ گھرجي.

سوال: توھان ان سان ڪجھہ ڏينھن اڳ مليا آھيو؟

بينظير ڀٽو: ھا ملي آھيان، پر اھي ڳالھيون ٻہ مھينا اڳ واري گڏجاڻيءَ ۾ طئہ ٿيون ھيون.

سوال: تہ ميان صاحب توھان کي وزيراعظم جو اميدوار پڌرو ڪندو؟

بينظير ڀٽو: ان جي باري ۾ آئون نٿي ڳالھائي سگھان، توھان ان سان پاڻ ڳالھايو.

سوال: ماڻھو توھان کي ووٽ ڇو ڏين، جڏھن توھان ۽ ميان نوازشريف تي ڪرپشن جا الزام ھجن؟

بينظير ڀٽو: اھي سڀ ڪوڙا الزام آھن، اھي انھن ماڻھن جي پاران لڳايل الزام آھن جيڪي بذات خود پاڻ وڏا ڪرپٽ ھئا ۽ پاڪستان جو عوام، عوامي حڪومت چاھي ٿو، جيڪا سندن سار لھي. آئون عوام جي ڀيڻ آھيان، آئون ئي انھن جي سار لھي سگھان ٿي.

سوال: گذريل 25 سالن ۾ جنھن ۾ توھان جي حڪومت بہ رھي، پاڪستان جي سياست ۾ انتھاپسندي حاوي رھي ۽ ڪشمير جو مسئلو بہ؟

بينظير ڀٽو: پ پ پ جي پنج سالن دوران حڪومت ۾ انتھاپسندي ڪونہ ھئي، جڏھن تہ ڪشمير ھڪ ڏار معاملو آھي.

www.bhutto.org

سوال: پر توهان طالبان جي حوصلہ افزائي ڪئي؟

بينظير ڀٽو: اسان ڪو نہ ڪئي، جڏهن طالبان اچي ويا تہ اسان سوچيو تہ ممڪن آهي تہ انهن مان ڪجهہ ماڻهو امن جي قيام لاءِ مدد ڪري سگهن.

سوال: آخر هٿيارن سان ماڻهو ڪيئن امن قائم ڪري سگهن ٿا؟

بينظير ڀٽو: مون کي واضح ڪرڻ ڏيو! جڏهن طالبان اقتدار ۾ آيا هئا تہ اهي هڪ ننڍڙو قومي گروهہ هئا، جڏهن پ پ پ موجود هئي تہ اهي هڪ گهڻ قومي ٽولو بڻجي ويا ۽ انهن القائده کي دعوت ڏني ۽ انهن جنگ شروع ڪري ڏني، ان وقت طالبان مري چڪي هئي ۽ جيڪو عمل پاڪستان لاءِ هاڃيڪار هو.

سوال: انهن هاڻي وري پنهنجون سرگرميون شروع ڪري ڇڏيون آهن؟

بينظير ڀٽو: جڏهن ڪشمير ۾ امن ٿيندو آهي تہ پيون سرحدون گرم ٿي وينديون آهن.

سوال: توهان سمجهو ٿا تہ ڪشمير پر امن ٿي ويندو؟

بينظير ڀٽو: انهيءَ ڪري جو افغان سرحد هن وقت گرم آهي.

سوال: صدر مشرف ڪشمير بابت نوان پرپوزل ڏنا آهن، توهان جو ڇا خيال هو، اهي ڇو ڏئي رهيو آهي، ڇا عام چونڊن جي ڪري؟

بينظير ڀٽو: منهنجي خيال ۾ ان سوال جو جواب تہ مشرف ئي ڏئي سگهي ٿو، پر گهڻائي واعدا ڪيا ويا هئا پر پاڪستان ۾ انهن صلاحن تي بحث ناهي ٿيو. اسان جي ڪابينا ان تي بحث ناهي ڪيو نہ ئي قومي سلامتي ڪائونسل ان تي بحث ڪيو آهي، اسان اهي پنهجي پريس ذريعي ٻڌا آهن.

سوال: توهان جو هن تي اعتماد آهي؟

بينظير ڀٽو: هن وقت جيڪو ڪجهہ هو چئي رهيو آهي، ان جي معنيٰ اها آهي تہ دنيا چئي پئي تہ هي تعلقات بهتر ڪري رهيو آهي. آئون منجهيل ناهيان. مون کي خبر آهي تہ هو ڇا ڪري رهيو آهي. آئون ڊپلوميٽڪ جواب ڏئي رهي آهيان.

سوال: انڊو- يو ايس ڊيل بابت توهان جو ڇا خيال آهي؟ توهان ان جا حمايتي آهيو نہ؟

بينظير ڀٽو: سچ تہ اهو آهي تہ انڊيا هڪ وڏو ملڪ آهي، ان جي مارڪيٽ آهي ۽ نئون عالمي نظام موجود آهي، جنهن جي ڪري آمريڪا ۽ دنيا انڊيا سان رابطي ۾ آهي. ظاهر آهي مان اهو چاهينديس تہ جيڪي فائدا انڊيا کي ملن ٿا، اهي اسان کي بہ حاصل ٿين ۽ اها بہ حقيقت آهي تہ انڊيا جي اندر پاڪستان جي پيٽ ۾ ادارن جي ترقيءَ ۾ تسلسل آهي، ان ڪري اهي فائدا وٺن ٿا ۽ اسان نہ.

سوال: ان جو مطلب اهو ٿيو تہ پاڪستان جو جوهري بنڪ محفوظ هٿن ۾ ناهي؟

www.bhutto.org

بينظير ڀٽو: اهو محفوظ ٿي سگهي ٿو.

سوال: اهو محفوظ آهي يا نه؟

بينظير ڀٽو: مون کي خبر ناهي، جڏهن کان اسان مخالف ڌر ۾ آهيون اسان کي ڪنٽرول ۽ ڪمانڊ جي معاملن تي اعتماد ۾ ناهي ورتو ويو. منهنجو خيال ناهي ته هڪ فوجي آمريت ۾، جوهري هٿيار محفوظ هٿن ۾ رهي سگهن ٿا؟ اسان سمجهون ٿا ته هڪ قانوني حڪومت جيڪا قانون جو احترام ڪري انهن جي هٿن ۾ اهو محفوظ رهي سگهي ٿو، عبدالقدير خان جي ڪيس ۾ اهو صادق اچي ٿو. سڌي يا اڻ سڌي طور تي پاڪستان ۾ فوجي راڄ يا اسٽيبلشمينٽ جي حڪومت رهي آهي، هتي پاڪستان ۾ ڪيترائي داخلي تضاد آهن ۽ اسان اهو تاثر ڏئي رهيا آهيون ته اسان قانون جو احترام ڪندڙ ملڪ آهيون.

سوال: جيڪڏهن توهان پاڪستان جي اقتدار ۾ اچو ٿا ته توهان جو صدر مشرف سان ڪهڙو سلوڪ هوندو؟

بينظير ڀٽو: اهو ان تي ڇڏيل آهي ته اهو پاڪستان جي عوام سان ڪهڙو سلوڪ روا رکي ٿو، جيڪڏهن هي صاف ۽ شفاف چونڊون ڪرائي ٿو...

سوال: هن جي اثاثن بابت ڇا خيال آهي؟

بينظير ڀٽو: ها! اسان جي سامهون اسٽيل ملز ۾ بدعنوانيءَ جو مثال موجود آهي ۽ اسٽاڪ مارڪيٽ جي ڪريش ۽ لينڊ مافيا جا مسئلا آهن ۽ ڪوبه انهن جي تحقيقات ڪونه ڪري رهيو آهي، ٽرانسپيرنسي انٽرنيشنل موجب هن جي دور ۾ ڪرپشن وڌي آهي، گهٽ ناهي ٿي.

سوال: هن کي توهان ڪيئن منهن ڏينداٿو؟ ائين جيئن هو توهان کي منهن ڏئي رهيو آهي؟

بينظير ڀٽو: نه مان انتقام پسنديءَ ۾ يقين نٿي رکان، ڏينهن ۾ 24 ڪلاڪ هوندا آهن، انهن ڪلاڪن ۾ توهان سٺا ڪم ڪريو يا وري انتقام وٺو. مون وٽ انتقام وٺڻ لاءِ وقت ناهي. باقي مون سان ڪهڙو سلوڪ روا رکيو ويو آهي اهو هن وقت تي ڇڏي ڏيو. هي ان تي ڇڏيل آهي ته هو اليڪشن دوران مون سان ڪهڙو سلوڪ روا رکي ٿو.

سوال: بهرحال ائين لڳي ٿو ته توهان اليڪشن جي حوالي کان مطمئن آهيو ته اهي ٿي رهيون آهن؟

بينظير ڀٽو: اليڪشن ضرور ٿينديون پر ڌانڌليءَ کان پاڪ ۽ منصفاڻيون چونڊون ٿين. اهي مسئلا موجود آهن ته عوام انهن کي قبول ڪري يا وري يوڪرائين، نيپال، لبنان وانگر روڊن تي اچي وڃن ته اهي چونڊون صحيح نه ٿيون آهن ۽ آئون چوڻ چاهيان ٿي ته هنن چونڊن ۾ جيڪڏهن ڪا گڙٻڙ ڪئي وئي ته پوءِ عوام روڊن ۽ رستن تي نڪري ايندو.

انٽرويو وٺندڙ: پربهو چاولا

Courtesy: India Today.

www.bhutto.org

حڪومت پاور شيئرنگ لاءِ پئڪيج پيش ڪري...

اڳوڻي وزيراعظم بينظير ڀٽو ڏيهه واپسي، پاڪستان ۾ سياسي چڪتاڻ ۽ جنرل پرويز مشرف سان امڪاني اقتدار ۾ ورڇ جي حوالي سان ڳالهيون ڪيون. اچو تہ ساڻس ڳالهيون ڪريون.

مارگريٽ وارنر: پاڪستان ڏکڻ ايشيا جي ملڪن ۾ ڪٽنجي ٿو، ان جو لاڳاپو ان ملڪ سان آهي، جتي آمريڪي دهشتگرديءَ خلاف جنگ وڙهي پئي وڃي ۽ سياسي طور تي وڏي گڙٻڙ آهي، پاڪستان ۾ جمهوريت پسند وڪيلن جي احتجاج، ڪاوڙيل، مذهبي انتهاپسندن ۽ ملڪ جي ٻين حصن ۾ گڙٻڙ ڏسڻ وٽان آهي. آمريڪا پاڪستان تي قبائلي علائقن ۾ طالبان ويڙهاڪن جي وڌڻ ۽ القاعده جي اڀرڻ تي تمام گهڻو پريشان آهي. جنرل پرويز مشرف انتهائي دٻاءُ هيٺ آهي. 10 ڏينهن اڳ هن ملڪ اندر ايمرجنسي لاڳو ڪرڻ لاءِ سوچيو ۽ ان سلسلي ۾ هن آمريڪا سان پڻ صلاح مشورو ڪيو. پاڪستان جو سياسي منظرنامو، هڪ غيريقينيءَ واري صورتحال جو شڪار اهي، ڊگهي عرصي کان بينظير ڀٽو سميت 2 اڳوڻا وزيراعظم جلاوطنيءَ واري زندگي گذاري رهيا آهن. بينظير ڀٽو مشرف سان ڊيل ذريعي اقتدار ۾ شريڪ ٿيڻ گهري ٿي، جڏهن تہ جنرل پرويز

www.bhutto.org

مشرف جيڪو 8 سال اڳ اقتدار ۾ آيو، اهو پيهر صدر چونڊجڻ جو خواهشمند آهي. هارورڊ مان تعليم حاصل ڪري ايندڙ بينظير ڀٽو پهريون ڀيرو 1988ع ۾ وزيراعظم ٿي، هوءَ اسلامي دنيا ۾ پهرين عورت وزيراعظم هئي. 35 سالن جي ڄمار ۾ بينظير ڀٽو ان اهم عهدي تي پهتي. ان کان 9 سال اڳ سندس پيءُ کي ڦاسيءَ تي چاڙهيو ويو، ٻن سالن جي حڪومت ڪرڻ بعد ان وقت جي صدر ۽ فوج بينظير ڀٽو ۽ سندس مڙس تي ڪرپشن جا الزام هڻي ڪيس اقتدار کان الڳ ڪيو. هو ٻيو ڀيرو 1993ع ڌاري وزيراعظم ٿي ۽ ڪيس ڪرپشن جي الزام هيٺ پيهر 1996ع ۾ اقتدار کان جدا ڪيو ويو. بينظير ڀٽو هينئر تائين پاڪستان پيپلزپارٽي جي سربراهه آهي، ايندڙ چونڊن جو جيڪو ماحول آهي، ان مان محسوس ٿئي ٿو ته جيڪڏهن چونڊون آزاد ۽ منصفاڻيون ٿيون ته هوءَ کٽي ويندي. اليڪشن ۾ باقي ڪجهه مهينا رهجي ويا آهن. بينظير ڀٽو گذريل مهيني دبئي ۾ جنرل پرويز مشرف سان ملاقات ڪئي ته جيئن ڊيل واري معاملي کي آخري شڪل ڏئي سگهجي.

مارگريٽ وارنر: بينظير ڀٽو اسان توهان جو آڌرڀاءُ ڪريون ٿا.

بينظير ڀٽو: اوهان جي مهرباني.

مارگريٽ وارنر: گذريل ڪجهه هفتن کان اهي افواهه ٻڌڻ ۾ اچن پيا ته جنرل پرويز مشرف ۽ توهان جي وچ ۾ ڊيل ٿي رهي آهي، جنهن تحت اوهان ڏيهه ورندؤ ۽ وزيراعظم ٿيندؤ. جڏهن ته جنرل پرويز مشرف وري صدر جو عهدو پيهر ماڻيندو. ڇا حڪومت سان اوهان جي ڊيل ٿي رهي آهي؟

بينظير ڀٽو: اسان پاڪستان کي سول ۽ جمهوري رستي تي آڻڻ لاءِ حڪمرانن سان ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪئي، اسان جنرل پرويز مشرف سان ڳالهيون ڪيون، پر هينئر تائين ڳالهين جو ٽائيم فريم طئي نه ٿيو آهي، جنهن جي نتيجي ۾ معاملا اڳتي وڌن، منهنجي پارٽيءَ جا ماڻهو ٻڌتر جو شڪار آهن، جيڪڏهن ائين عمل جاري رهيو ته وقت هٿن مان نڪري ويندو ۽ جنرل هڪ ڏينهن پنهنجو ذهن ٻڻ تبديل ڪندو ۽ اسان کي خالي هٿين ڇڏي ويندو. هو ممڪن آهي ته ائين نه چاهيندو هوندو. هنن جو چوڻ آهي ته هو هڪ سڌارن جي ايجنڊا آڻي رهيا آهن. پر خبر ناهي ته هو انهن تي ڪڏهن عمل ڪندا.

مارگريٽ وارنر: ان جو مطلب آهي ته توهان جنرل پرويز مشرف جي واعدن جو انتظار ڪري رهيا آهيو ۽ اهو ٻڻ انتظار ڪيو پيا ته اليڪشن ڪهڙي نوعيت جي ٿيندي ۽ توهان جو ڪهڙو رول هوندو؟

بينظير ڀٽو: اها صحيح ڳالهه آهي، مثال طور 2 ڀيرا وزيراعظم بڻجڻ کانپوءِ ٽيون ڀيرو وزيراعظم ٿيڻ تي پابندي ختم ٿيڻ گهرجي، جيئن مون تي ٻڻ اها پابندي لاڳو ٿئي ٿي. جيڪڏهن حڪمران ملڪ ۾ جمهوريت

www.bhutto.org

ڏانهن وڌڻ گهرن ٿا ته پوءِ اسان انهن جو ساٿ ڏينداسين ۽ سول حڪومت قائم ڪنداسين ۽ جنرل کي پڻ قبول ڪنداسين پر جيڪڏهن چونڊن ۾ اسان ڪاميابي ماڻي ته ان کي نتيجا قبول ڪرڻا پوندا، اهو ئي بحث ٿئي پيو، پر اسان وٽ ان کان وڏا مسئلا آهن، جنهن تي ڳالهائڻ جي ضرورت آهي ۽ ملڪ ۾ آزاد ۽ منصفاڻيون چونڊون سڀ کان وڏو مسئلو آهي. آزاد ۽ منصفاڻيون چونڊون ڪرائڻ لاءِ ملڪ ۾ نگران حڪومت قائم ڪرڻي پوندي، جيڪا عام چونڊون ڪرائيندي. ان ڪانسواءِ مختلف سياسي پارٽين کي پڻ انهيءَ اليڪشن ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ آماده ڪرڻو پوندو. نگران سيٽ اپ هڪ پوليس جيان هوندو، جيڪڏهن اها ووٽرن جي حقن جو تحفظ نه ڪندي ته ڌاندليون ٿينديون.

مارگريٽ وارنر: انهيءَ جو مطلب آهي ته توهان انتظار ڪري رهيا آهيو، جيئن اهي سمورا مسئلا حل ٿين، توهان کي ملاقات ڪئي ٻي هفتا ٿي ويا آهن، ڇا هن وقت تائين صورتحال واضح ناهي؟

بينظير ڀٽو: سرڪاري طور تي انهيءَ ملاقات کان بعد تصديق نه ڪئي وئي، پر اسان جا رابطا آهن، جنرل مشرف واعدو ڪيو ته هو ايندڙ چونڊن لاءِ تجويز ڪيل سڌارن تي غور ڪندو، پر هيئنر تائين انهن سڌارن تي عمل نه ٿيو آهي ۽ اهو پڻ طئي نه ٿيو آهي ته شفاف چونڊون ڪيئن ڪرايون وينديون. ان ڪري منهنجي پارٽيءَ ۾ ڪارڪن وڏيڪ ڳڻتيءَ جو شڪار آهن، اسان عام چونڊن ۾ حصو وٺڻ گهرون ٿا ۽ پوءِ اهي چونڊون ڪڏهن به ٿين. اسان فوجي آمر کي پنهنجن شرطن تي محفوظ رستو ڏيڻ نه ٿا چاهيون پر اسان ڪمپرومائيز چاهيون ٿا جيئن ملڪ اندر مضبوط جمهوري ۽ سول حڪومت قائم ٿي سگهي.

مارگريٽ وارنر: ملڪ ۾ توهان تي تنقيد ڪئي پئي وڃي ۽ اهو پڻ چيو پيو وڃي ته ماضيءَ ۾ جنهن شخص کي توهان غيرجمهوري سڏيو آهي ۽ جنهن جا انتهاپسندن سان لاڳاپا هئا، ان وٽ پاڻ کي وڪڻي رهيا آهيو، ان بابت توهان ڇا چوندا؟

بينظير ڀٽو: اسان پاڻ کي ڪڏهن به نه وڪڻنداسين، پاڪستان پيپلزپارٽي فوج کي سياست مان ٻاهر ڪڍڻ لاءِ جدوجهد ڪندي رهي آهي ۽ اها حقيقت آهي ته جنرل پرويز مشرف فوجي ورديءَ لاءِ سول ۽ جمهوري حڪومت جي وچ ۾ رڪاوٽون پيدا ڪيون آهن، ان ڪري اسان چاهيون ٿا ته جنرل اقتدار کان الڳ ٿئي. اسان اهو به چاهيون ٿا ته هو وردي لاهي ۽ ٻي اهم ڳالهه اها آهي ته اسان آزاد ۽ منصفاڻيون چونڊون چاهيون ٿا. 2002ع جون چونڊون ڪنهن به صورت ۾ منصفاڻيون نه هيون، ان ڪري اسان چاهيون ٿا ته آزاد ۽ منصفاڻين چونڊن لاءِ سڌارن تي عمل ڪرڻ لاءِ ڳالهيون ڪيون وڃن، اسان اهو به چاهيون ٿا ته ٽيون ڀيرو وزيراعظم بڻجڻ تي لاڳو

www.bhutto.org

پابندي ختم ڪئي وڃي ۽ سيني ڌرين کي اليڪشن ۾ حصي وٺڻ جي اجازت ڏني وڃي.

مارگريٽ وارنر: ٻئي ڌريون سوديبازي ڪري رهيون آهن، توهان کهڙيون ڳالهيون ڇڏڻ ٽيون چاهيو؟ توهان صدر جنرل پرويز مشرف جي صدارتي چونڊ جي حمايت ڪيئن ڪندا؟

بينظير ڀٽو: ملڪ ۾ به صدارتي چونڊون ٿي رهيون آهن، پهرين چونڊ سيپٽمبر ۾ ٿيڻي آهي، جڏهن صدر جنرل پرويز مشرف وردي ۾ هوندو. مان واضح ڪيان ته منهنجي پارٽي جنرل مشرف کي وردي ۾ صدر چونڊڻ لاءِ ووٽ نه ڏيندي. جنرل اها ڳالهه سمجهي چڪو، پر جيڪڏهن آزاد چونڊون ٿيون ۽ اسان کي حصي وٺڻ جي اجازت ڏني وئي ۽ ايندڙ اسيمبليءَ لاءِ مون کي چونڊيو ويو، ان ڪانپوءِ اهو پارليامينٽ جو حق هوندو ته اها مون کي ٿيون پيرو وزيراعظم ٿيڻ ڏئي يا نه. جيڪڏهن مشرف وردي ۾ نه هوندو ته چونڊون منصفاڻيون ٿينديون.

مارگريٽ وارنر: توهانجي ۽ توهانجي مڙس خلاف ڪرپشن جا الزام لڳندا رهيا آهن، ان بابت ڇا چوندئو، ڇا اهي الزام واپس ورتا ويندا؟

بينظير ڀٽو: اسان تي جيڪي الزام لڳايا ويا هئا، اهي ثابت ئي نه ٿي سگهيا، منهنجي ۽ منهنجي مڙس خلاف اهڙا الزام نه لڳا پر جيڪي ماڻهو اقتدار ۾ رهيا، انهن خلاف ڪارروايون ڪيون ويون. مثال طور منهنجي مڙس جي خلاف ڪوبه ڪرپشن جو الزام ثابت نه ٿيو ۽ مون کي پڻ آجو ڪيو ويو، منهنجن ڪيترن ئي ڪارڪنن تي اهڙا الزام لڳا. جيڪي جمهوري تحريڪ جا حامي هئا، هاڻ سوچڻو اهو آهي ته جن ماڻهن جي کيسي ۾ محصولن جا پئسا وڃن ٿا، اهي هڙپ چو ڪري رهيا آهن. جنرل پرويز مشرف اها ڳالهه مڃي چڪو آهي، هو اهو به چئي چڪو آهي ته هو ملڪ اندر اتفاق راءِ چاهي ٿو ۽ هو ان کي داخلي اتفاق راءِ جو حصو سمجهي ٿو، ان ڪانسواءِ هو صدارتي چونڊ وقت اندر ڪرائڻ جي هام هڻي ٿو. اها ڳالهه صحيح آهي ته آمريڪا جا پاڪستان جي استحڪام ۾ مفاد آهن، ڇاڪاڻ ته پاڪستان آمريڪا جو دهشتگرديءَ خلاف وڏو اتحادي آهي، ان ڪانسواءِ جيڪڏهن پاڪستان ۾ استحڪام هوندو ته ان سان گڏ افغانستان ۾ پڻ صورتحال بهتر ٿيندي، ڇاڪاڻ ته اتي نيٽو جا فوجي رهيل آهن ۽ هو دهشتگرديءَ خلاف جنگ وڙهي رهيا آهن.

مارگريٽ وارنر: جنرل پرويز مشرف ۽ توهان جي وچ ۾ آمريڪا سرچاءُ ڪرائڻ لاءِ ڪيترو سرگرم ڪردار ادا ڪري رهيو آهي؟

بينظير ڀٽو: پاڪستان جي پريس ۾ آمريڪا جي حوالي سان جيڪي افواهه اڏاريا پيا وڃن، اهي درست ناهن، پر جنرل ۽ پ پ کي گڏ ڏسڻ جو آمريڪا به خواهشمند آهي. آمريڪا جو پاڪستان جي استحڪام ۾ مفاد

www.bhutto.org

آهي، ان ڪري اسان انهن کي صورتحال بابت آگاهه ڪندا رهيا آهيون ۽ آمريڪي پاڪستان ۾ مختلف سياسي پارٽين سان رابطي ۾ آهن. نواز شريف ۽ منهنجي پارٽيءَ سان آمريڪا جي ڊڪڻ ايشيا لاءِ نائب پرڏيهي وزير بائوچر اسلام آباد ۾ ملاقاتون ڪيون، هو چاهين ٿا ته معاملو نيڪ ٿئي ۽ جيترو ممڪن هجي، جمهوريت قائم ٿئي، پر هو اهو سچو ڪم پاڪستان جي عوام تي ڇڏين ٿا ۽ انهن سياسي ڌرين کي اوليت ڏين ٿا، جيڪي انهيءَ عمل ۾ مصروف آهن.

مارگريٽ وارنر: توهان سمجهو ٿا ته جنرل پرويز مشرف حڪومت دهشتگردي ۽ انتهاپسنديءَ خلاف جوڳا قدم کڻي ٿي، هن هينئر تائين قبائلي علائقن ۾ جيڪي قدم کنيا آهن، انهن بابت ڇا چوندؤ؟

بينظير ڀٽو: جنرل پرويز مشرف جن ماڻهن جي ٽيم سان گڏ ڪم ڪري رهيو آهي، يقينن دهشتگرديءَ کي روڪڻ ۾ اها ٽيم ناڪام وئي آهي ۽ ان کو جوڳو ڪردار ادا نه ڪيو آهي، حقيقت ۾ مان تمام گهڻي پريشان آهيان، ڇاڪاڻ ته ڪجهه ڪابينا جي ميمبرن ۽ ويڙهاڪن ۾ رابطا ڏٺا ويا آهن. مثال طور هڪ بهادر پوليس آفيسر اسلام آباد ۾ قائم لال مسجد ۾ هٿيار سمگل ڪرڻ واري سودي کي پڪڙي ورتو، هن ماڻهوءَ کي پڻ گرفتار ڪري ورتو، پر ڪيترن ئي وزيرن مداخلت ڪئي ۽ ان ماڻهوءَ کي ضمانت تي آزاد ڪرائي ڇڏيو. ايستائين جو انهن ان شخص کي عدالت ۾ به پيش نه ڪيو، اهي ڳالهيون منهنجي لاءِ ڳڻتيءَ جوڳيون آهن ته، حڪومت جا اعليٰ عملدار اهڙي عمل ۾ ملوث هجن. اسان عربي سمنڊ جي ڪناري تي رهون ٿا، جتان دهشتگرديءَ کي روڪي سگهجي ۽ اها اتان پکڙجي رهي آهي. دهشتگردي سڄي ملڪ ۾ پکڙيل آهي، 2002ع ڌاري قبائلي علائقا پاڪستان جي ڪمانڊ ۾ هئا، پر هاڻ اهي طالبان حامي قوتن جي ڪنٽرول ۾ آهن، ان ڪري مان سمجهان ٿي ته حڪمرانن کي جيڪو ڪردار ادا ڪرڻ گهربو هو اهو نه ڪيو آهي.

مارگريٽ وارنر: آخرڪار جنرل پرويز مشرف سان گڏ توهان وزيراعظم ٿيو هجو، جنرل پرويز مشرف صدر جي حيثيت سان دهشتگردي ۽ انتهاپسنديءَ خلاف قدم کڻي رهيو آهي؟

بينظير ڀٽو: اها ڳالهه نيڪ ناهي ته ڪجهه ماڻهن تي آئيني طور پابندي لڳائي وڃي، جنرل مشرف سان بحث دوران اها ڳالهه پڻ رکي وئي ته پارليامينٽ ۽ صدر جي عهدي ۾ توازن هجڻ گهرجي، اسان نٿا چاهيون ته پارليامينٽ بي اختيار هجي ۽ اها انتهاپسندي کي روڪي نه سگهي. اسان پارليامينٽ کي وڌيڪ اختيار ڏيڻ چاهيون ٿا ۽ انتهاپسند قوتن تي پڻ ڪنٽرول رکڻ گهرون ٿا. جيستائين اختيارن جي ڀيهر ورڇ نه ٿي ٿئي، مان نٿي سمجهان ته پيپلزپارٽي اقتدار ۾ شريڪ ٿيڻ جي خواهشمند هوندي،

www.bhutto.org

پاڪستان لاءِ اها ڳالهه اهم آهي تہ اهو پنهنجن سرحدن جو تحفظ ڪري ۽ ڪنهن بہ پرڏيهي مداخلت کي برداشت نہ ڪري.

مارگريٽ وارنر: بش انتظاميا جا ڪجهہ عملدار جن ۾ وائيٽ هائوس جو ترجمان پڻ شامل آهي، ان تجويز ڏني تہ جيڪڏهن پاڪستان قبائلي علائقن ۾ القاعده خلاف ڪارروائي نہ ڪئي تہ هو ڪارروائي ڪندا، ان جا ڪهڙا نتيجا نڪرندا؟

بينظير ڀٽو: مان ڪنهن بہ صورت ۾ ڪنهن غيرآئيني ۽ پرڏيهي قدم کي برداشت نہ ڪنديس، جنهن سان پاڪستان جو استحڪام ۽ اقتدار اعليٰ مجروح ٿئي، ساڳئي طرح سان آئون اها ڳالهہ مڃان ٿي تہ جيستائين پاڪستان ۾ مستحڪم حڪومت ناهي، ملڪ خلاف اهڙن هوائي حملن جو خطرو برقرار رهندو، ان ڪري مان اهميت ان ڳالهہ کي ڏيان ٿي تہ قبائلي علائقن تي حڪمران ڪنٽرول ڪن، قبائلي علائقا پاڪستان جو حصو آهن ۽ جيڪڏهن پاڪستان ۽ اسان جو قانون اوستائين نٿو پهچي ۽ مختلف امن ناهہ ۽ جنگبنديون نہ ٿيون ڪيون وڃن تہ پوءِ ٻاهريون قوتون ان مان فائدو وٺنديون، مان پاڪستاني شهريءَ جي حيثيت ۾ تمام گهڻي پريشان آهيان، ڇاڪاڻ تہ ملڪ جون سرحدون خطري ۾ آهن، مان اهو بہ سمجهان ٿي تہ انتهاپسند پاڪستان جي سرحدن جو ڪنٽرول سنڀالي رهيا آهن، اهو نہ صرف آمريڪا جو مسئلو آهي، پر مان ان پريشانيءَ کي چڱيءَ ريت سمجهان ٿي ۽ اهو پاڪستان لاءِ پڻ خطرناڪ آهي، ڇاڪاڻ تہ هن سان ملڪ اندر گهرو ويڙهہ جهڙي صورتحال پيدا ٿي سگهي ٿي. اسان کي هر صورت ۾ دهشتگردن ۽ انتهاپسندن کي روڪڻو پوندو، ٻي صورت ۾ انهن جو اثر رسوخ وڌي ويندو.

مارگريٽ وارنر: توهان جنرل پرويز مشرف کي ڪيترو وقت ڏيندؤ ۽ ان ڪانپوءِ ان نتيجي تي پهچندؤ تہ هو توهان سان ڳالهين ڪرڻ ۾ سنجيده نہ آهن؟

بينظير ڀٽو: مان جنرل پرويز مشرف کي اڳ ۾ ئي ٻڌائي چڪي آهيان تہ منهنجي پارٽيءَ جا ڪارڪن تمام گهڻا پريشان آهن، ڇاڪاڻ تہ چونڊون ويجهيون اچي ويون آهن ۽ هلندڙ مهيني جي آخر تائين اسان کي صورتحال کان آگاهہ ڪيو وڃي. اسان کي اقتدار ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ پئڪيج ڏنو وڃي ۽ ان جو اعلان ڪيو وڃي. جيڪڏهن هو پئڪيج ڏين ٿا تہ پوءِ اسان طئي ٿيل فارمولي تي عمل ڪنداسين.

مارگريٽ وارنر: جيڪڏهن حڪمران توهانکي پئڪيج نٿا ڏين تہ ڇا ڪندؤ؟

بينظير ڀٽو: جيڪڏهن حڪمران پئڪيج نٿا ڏين تہ ان جي باوجود مان پاڪستان وينديس ۽ پنهنجي پارٽيءَ لاءِ چونڊ مهم هلائيندس ۽ اها

www.bhutto.org

ڪوشش ڪنديس تہ ملڪ جي ماڊريٽ سياسي پارٽين کي هڪ پليٽ فارم تي گڏ ڪيان. مون کي اميد آهي تہ ڳالهيون ناڪام نہ ٿينديون پر ڳالهين ڪانپوءِ اسان هاڻ گهڻو عرصو انتظار نہ ڪنداسين، ڇاڪاڻ تہ ان سان اسان جي پارٽيءَ کي نقصان پهچي رهيو آهي.

مارگريٽ وارنر: جيڪڏهن جنرل پرويز مشرف ايمرجنسي لاڳو ڪري ڇڏي تہ پوءِ ڇا ڪندؤ؟

بينظير ڀٽو: جنرل پرويز مشرف منهنجي خيال ۾ ايمرجنسي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڪري سگهي ٿو، پر عدالتون ان کي ناڪام ڪري ڇڏينديون، ملڪ ۾ فوجي حڪمراني ۽ ايمرجنسي صورتحال کي وڌيڪ منجهائينديون، ان سان وڏي پيماني تي عدم استحڪام پيدا ٿيندو ۽ مان اهو سمجهان ٿي تہ اهو پاڪستان جي استحڪام لاءِ خطرناڪ قدم هوندو، ان کان بهتر آهي تہ ملڪ ۾ تڪرار پيدا ڪرڻ بدران جمهوريت بحال ڪئي وڃي ۽ اهڙي قدم سان حڪومت سان عوام ۽ عدالتن جو ٽڪراءُ پڻ ٿي سگهي ٿو.

مارگريٽ وارنر: ڊيل نہ ٿيڻ جي صورت ۾ توهان پاڪستان وڃو ۽ توهان کي گرفتار ڪيو وڃي تہ ڇا ڪندؤ؟

بينظير ڀٽو: رياست هميشہ منهنجي ڏيهہ واپسيءَ ۾ رڪاوٽون پيدا ڪيون ۽ گرفتاريءَ جون ڳالهيون ڪيون پر اسان جون عدالتون چيف جسٽس جي بحاليءَ ڪانپوءِ آزاد ۽ طاقتور ٿي ويون آهن، مون کي يقين آهي تہ منهنجي ڏيهہ واپسيءَ ۾ ڪابہ رڪاوٽ نہ وڌي ويندي.

مارگريٽ وارنر: جيڪڏهن مشرف سختيءَ کان ڪم ورتو ۽ هن موجوده پارليامينٽ مان پاڻ کي وردي ۾ چونڊرايو تہ پوءِ ڇا ڪندؤ؟

بينظير ڀٽو: جنرل پرويز مشرف جيڪڏهن سخت قدم کنيا تہ اهي ان جي مفاد ۾ نہ هوندا. هن ملڪ جي اعليٰ عدالت جي چيف جسٽس کي هٽائڻ جي ڪوشش ڪئي پر هو اها جنگ هارائي ويو. جيڪڏهن هو ايندڙ ڪجهہ هفتن دوران پاڻ کي چونڊرائڻ لاءِ سختيءَ کان ڪم وٺندو تہ ، سياسي پارٽين خلاف قدم کڻندو، نگران حڪومت قائم نہ ڪندو ۽ سختيءَ کان ڪم وٺندو، ممڪن آهي تہ هو ٻيهر جنگ هارائي ويندو. هن لاءِ لازمي آهي تہ هو عوام کي ٻڌائي تہ هو ملڪ اندر جمهوري عمل ڏسڻ گهري ٿو ۽ صدر پنهنجا ڪجهہ اختيار پارليامينٽ حوالي ڪري، ان سان ملڪ اندر نئون سياسي ڪلچر ۽ اتفاق راءِ جنم وٺندو.

مارگريٽ وارنر: اسان سان گڏ رهڻ لاءِ اوهان جي مهرباني.

بينظير ڀٽو: توهان جي مهرباني.

(آمريڪي ٽيليويزن
پي بي سي کي ڏنل انٽرويو)

www.bhutto.org

اِسلام جي باري ۾...

24 اَپريل 2007 تي ڪائو يوڪرين ۾ ڏنل ليڪچر

اڄ آئون اوهانجي سامهون نہ صرف پنهنجي قوم جي پهرين عورت وزير اعظم جي حيثيت ۾ بيٺي آهيان پر مان مخالف ڌر جي اڳواڻ هڪ گهرواري، زال ذات ۽ ماءُ جي حيثيت ۾ بہ اوهانجي سامهون آهيان، آئون هڪڙي اهڙي عورت جي روپ ۾ بہ اوهانجي سامهون آهيان جنهنکي پنهنجي وراثت،ميراث ۾ مليل شاندار ثقافت ۽ مذهب تي فخر آهي، ۽ اڄ انهيءَ موقعي جو فائدو وٺندي خاص طور تي اوهان منجهان انهن سان مخاطب ٿيندس جيڪي مسلمان ناهن ۽ اوهانکي اِهو پڻ ٻڌائيندس تہ منهنجي نظر ۾ اسلام ڪيئن آهي.

اسلام مونکي اِهو سيکاريو تہ خدا جي نظر ۾ عورت ۽ مرد ٻيئي برابريءَ واري حيثيت رکن ٿا ۽ منهنجي مذهب جي اِنهيءَ نياپي مونکي مضبوط طاقتور ۽ بهادر بڻايو.رسول پاڪ صلي الله عليه وآلہِ وسلم جي گهرواري بيبي خديجه رضہ بہ هڪڙي مالدار ۽ ڪامياب ڪاروباري

www.bhutto.org

عورت تي گذري آهي ۽ ائين اسانجي قرآن مجيد ۾ عورت جي اڳواڻيءَ عزت مان جي ۽ برابريءَ جي متعلق ڪيترائي مثال موجود آهن.

اسلام جي انهيءَ روايت ٿي مونکي اجازت ڏني ۽ آئون مضبوط ٿي ويس ته، جيئن ماڻهن جي بنيادي سياسي ۽ انساني حقن جي لاءِ ويڙهه ڪري سگهان. اسلام منهنجي نظر ۾، اڻبرابريءَ واري نظرئي ڪي ناانصافيءَ جي انتها سمجهي ٿو ۽ پنهنجي پوئلڳن کي طاقت جي غلط ۽ ظالماڻي استعمال جي خلاف جنگ ڪرڻ جو حڪم ڪري ٿو ۽ انسانن کي زهريلي طريقي ڪار کان بچائي انهيءَ کي روحاني بنياد تي انصاف ساڻ پرکي ٿو معاشري ۾ انسانن کي رنگ نسل ۽ جنسي بنيادن جي برتريءَ کان به پوتر ۽ شفاف ڪري بيهاري ٿو.

اسلام ۾ رڳو برابريءَ ۽ برداشت ڪرڻ تي زور ڏنل ڪونهي پر هي مذهب اسان کي جمهوريت جي اصولن ۽ قانونن بابت به ٻڌائي ٿو. مسلمانن جو پاڪ ڪتاب ٻڌائي ٿو ته

اسلامي معاشري جو بنياد "هڪ ٻئي ساڻ برابريءَ جي بنياد تي ڪنيل قدمن بابت صلاح مصلحت" تي ٻڌل آهي.

قرآن ۾ صلاح مصلحت ساڻ اڳتي وڌڻ وارو نظريو "اِها گهر ڪري ٿو ته عوام جي متعلق بنيادي فيصلا ڪرڻ جو حق صرف عوامي نمائندن کي ٿي هجڻ گهرجي ۽ انهن مردن يا عورت نمائندن کي عوامي فيصلا ڪرڻ جو حق هجڻ گهرجي جنهن تي عوام کي اخلاقي ۽ ڪردار جي حوالي سان پرپورا اعتماد هُجي

عوام جي اڪثريت جوڪنهن به هڪڙي نظرئي تي متفق هجڻ ٿي اِجتماعي حاڪميت جو بنياد آهي.

اسلامي جمهوريت جو ٽيون عنصر "آزاد ۽ انصاف تي ٻڌل فيصلو ڏيڻ" آهي. اسلام ۾ ايندڙ نئين نسل کي اِها اجازت ڏئي ٿو ته هُو پنهنجي متعلق ۽ پنهنجي وقت بابت طاقتور اظهار ڪرڻ جي لاءِ آزاد آهن.

اسلام ۽ عيسائيت ۾ روايتي طور ڪوڙ ساترين هڪ جهڙايو ن به موجود آهن. هي ٽيئي عظيم مذهب دراصل وچ اوڀر منجهان نروار ٿيا "مسلمان" لفظ جي اصل معنيٰ اها آهي ته هي اُها خلقت آهي جيڪا محمد رسول الله صلي الله عليه وآلهِ وسلم، حضرت موسيٰ عه ۽ حضرت عيسيٰ عه جي پوئلڳي ڪندڙ هُجي.

قرآن مجيد ۾ حضرت عيسيٰ جي امڙ ميريءَ جي باري ۾ به هڪ خاص باب يا سيپاري ۾ ذڪر ڪيو ويو آهي. جنهن ۾ سندس عربي نالو "بيبي

www.bhutto.org

مريم" لکيو ويو آهي. عيسائيت وانگر قرآن ۾ بہ حضرت عيسيٰ عہ جي غير معمولي پيدائش ۽ شفا ڏيڻ بابت ذڪر ڪيل آهي ۽ قرآن ۾ ئي ۽ حضرت عيسيٰ عہ جا قول ورجايا ويا آهن تہ خدا مونکي عبادت ڪرڻ لاءِ حڪم ڪيو ۽ سڄي عمر لاءِ نعمتن جو عطيو ڏنو ۽ پنهنجيءَ ماءُ سان پيار ڪرڻ جو"

اسين مسلمان بہ اِنهيءَ ڳالهہ ۾ ويساهہ رکون ٿا تہ "بهشت امڙ جي پيرن هيٺان هوندو آهي"

ٻين عظيم مذهبن جيان اسلام بہ پنهنجي پوئلڳن کي صحيح راهہ ڏيکاريندڙ "قطب نما"آهي جيڪو کين اُميدون مضبوط عقيدو ڏيئي سندن روح کي "يوم الحساب" تي عذابن کان بچائي سگهي ٿو.

اسلام جو نالو استعمال ڪندڙ اڪثر اُنهن مسلمانن جي باري ۾ ڪونہ ٿا ڳالهائن جيڪي هِن ايڪويهين صديءَ ۾ رهندي دنيا جي ٻين ملڪن جهڙي جمهوري نظام قائم ڪرڻ جي لاءِ ڪوشش ۽ تلاش ۾ آهن ۽ هي ڳولهين پيا هڪ اهڙي معاشري کي جيڪو انصاف پريو هجي سندن جو ئي ناهيل هُجي ۽ اصلي نمائندگيءَ تي ٻڌل هجي ۽ انهيءَ تلاش کي نظر ۾ رکندي مون هاڻي پاڪستان واپس ورڻ جو فيصلو ڪري ورتو آهي تہ جيئن آئون پنهنجي ملڪ ۾ جمهوريت لاءِ هلندڙ جدو جهد ۾ شامل ٿي اجريون، اٽڙيون ۽ انصاف پريون چونڊن ڪرائڻ بابت مدد گار ٿي سگهان

پاڪستان جو عوام يوڪرين جي جمهوريت بابت جدوجهد جي ويجهي نظرن سان پوئيواري ڪري ٿو ۽ اسين اهڙي قسم جي ايندڙ زبردست انقلابي تبديليءَ منجهان اُتساهہ پرايون ٿا

۽جيڪڏهن منهنجي ملڪ ۾ تجويز ڪيل چونڊن ۾ ڌانڌلي ڪئي وئي تہ اسين بہ اوهان جيان عوامي طاقت ۽ اتفاق راءِ وسيلي مقابلو ڪنداسين جيڪو جمهوريت وسيلي هوندو ۽ ائين اسين سڀئي پاڻ ۾ گڏجي هڪ ٻئي تي اعتماد ڪرڻ ۽ دهشتگرديءَ کان پاڪ برداشت ڪندڙ مضبوط دنيا اڏي سگهڻ جي لائق ٿي ويندا سون.

ترجمو: غفار پٽو

www.bhutto.org

جمهوريت جي رستي تي

مڊل ايسٽ انسٽيٽيوٽ واشنگٽن ڊي سي
25 سيپٽمبر 2007ع تي ڪيل تقرير

منهنجي ملڪ جي لاءِ هي سال مشڪل، غير متوقع آهي، جنهن دوران هن ملڪ جي تاريخ ۾ لکجي پيئي ۽ هي هڪڙو نج فيصلو ڪندڙ موڙ به آهي ته جمهوريت ۽ آمريت وچ ۾ ترقي پسندي ۽ بنياد پرستيءَ بابت به اهم نشانِ راهه آهي، جيڪو پاڪستان جي آئيندي متعلق آهي، جنهن ۾ هٿيارَبند ۽ بنياد پرست قوتون به ڳالهيون لائق آهن، جيڪي پاڪستان سميت پوري خطي جي وجود لاءِ خطرو آهن.

تاريخ ۾ چار ڀيرا واشنگٽن مِلٽري ڊڪٽيٽرشپ جو پاسو ڪنيو آهي، پهريان ٽي ڀيرا ته يونائيٽيڊ اسٽيٽ پنهنجي دلچسپيءَ خاطر ڪميونزم کي ڌڪڻ لاءِ ائين ڪيو ۽ اڄڪلهه وري اسلام آباد، واشنگٽن جي ٿي مدد ساڻ مزا ماڻي رهيو آهي، جو ته جنرل مشرف جي فوجي راڄ ۾ هن دنيا ۽ خطي

www.bhutto.org

جي سلامتيءَ جي حوالي سان انتهاپسنديءَ جي خلاف ويڙهه ۾ سندس شخصي حوالي سان اهم ڪردار رهيو آهي.

هڪڙو ويچار اهو به آهي ته فوجي ڊڪٽيٽرشپ يا انهيءَ جي هٽ هيٺ ڪنٽرول ڪيل نقلي جمهوريت، انتهاپسنديءَ ۽ بنياد پرستي ساڻن صحيح طور وڙهي سگهي ٿي يا صحيح طور تي چونڊيل حڪومت ئي انتهاپسنديءَ کي مُنهن ڏيئي سگهي ٿي، جنهن کي ڀرپور عوامي حمايت به حاصل هُجي ٿي.

اوهان کي منهنجي انهيءَ راءِ سان متفق نه هجڻ تي عجب ۾ نه پوڻ گهرجي، ڇو ته مان سمجهان ٿي ته بنياد پرستيءَ خلاف ويڙهه جي منصوبه بنديءَ واري حوالي سان اهو هڪڙو غلط اندازو آهي، جنهن تي ائين عمل ڪرڻ سان نه صرف پاڪستان پر عالمي برادريءَ جي لاءِ به وڏا خطرا پيدا ٿي سگهن ٿا.

اهڙي قسم جي سازشي دهشتگرديءَ واري طريقي متعلق جرمنيءَ جي ماهرن جا ويچار به اسان جي خيالن سان هڪ جهڙائي رکن ٿا، ڇو ته ملٽري ڊڪٽيٽرشپ وسيلي دهشتگرديءَ سان منهن ڏيڻ وارو طريقو اسان جي پاڪستان کي به ڏکيو ڪري وجهندو، پوءِ ڀلي اُهو بوٽ ۾ بم رکي هلڻ وارو جان ريڊ هُجي يا ٽيوب بمبار تنوير هجي يا القائده وارو خالد شيخ هجي پر بدقسمتيءَ سان سڀني جا پيرا اسان جي ملڪ منجهه اچي پون ٿا، پر جڏهن آئون وزيراعظم هيس ته انهن بدنام زمانه دهشتگردن کي پير کوڙڻ جو موقعو ڪونه مليو هو ۽ جڏهن مان مخالف ڌر ۾ هيس تڏهن ئي ورلڊ ٽريڊ ٽاور تي حملو ٿيو، يمن ۾ دهشتگردي ٿي، آفريڪا جي سفارتخاني تي حملو ٿيو، بمبئي سميت سڄي انڊيا ۾ بم ڌماڪا ٿيا هئا.

9/11 کانپوءِ مشرف حڪومت کي دهشتگرديءَ سان مُنهن ڏيڻ لاءِ مڪمل مدد ۽ حمايت ڏني وئي پر زميني حقيقتون انهيءَ جي ابتڙ نڪتيون ۽ اسلام آباد منجهه ويٺل موجوده اِهي اقتدار ڌڪي ئي هيا جن باضابطه طور تي طالبان ۽ القائده سان امن معاهدو ڪري ورتو هُيو.

پاڪستان جي قبائلي علائقه غير کي نظر ۾ رکندي القائده ۽ طالبان جهڙن ڀين مسلح گروپن ڪابل جي قبضي ٿي وڃڻ کانپوءِ هڪ دفعو ٻيهر پنهنجي پاڻ کي منظم ڪري صف بندي ڪرڻ شروع ڪئي آهي، جيڪا يقينن فوجي راڄ جي ڇانوَ ۾ ئي ممڪن ٿي سگهي پيئي.

هن روزانو سرحد پار افغانستان ۾ نيٽو امن فوجن تي حملا ڪيا، پاڪستان ۾ معصوم ماڻهن تي خودڪش حملا ڪيائون ۽ 20 سيپٽمبر 2007ع تي القائده پاڪستاني فوج سان جنگ ڪرڻ جو به اعلان ڪيو.

فوجي راڄ ئي اهڙي قسم جي انتهاپسند دهشتگرديءَ کي هٿي وٺرائي توانائي بخشي ٿو، جڏهن ته هڪڙي چونڊيل عوامي حڪومت ئي اصلي

www.bhutto.org

عوامي تعاون سان ملي ڪري امن آڻي سگهي ٿي ۽ خطي جي ڪينواس تان انتهاپسندي ۽ دهشتگردي۽ جو مڪمل خاتمو ڪري سگهي ٿي.

آئون ئي واحد عوامي ۽ عورت اڳواڻ هيس جنهن هڪ جمهوري پاڪستان جي نمائندگي ڪندي انهن قبائلي علائقن منجهه سياسي عمل جي سيڙپ ۾ شروعات ڪئي هُئي، جنهن لاءِ فوجي حڪومتون ناڪام ٿي چڪيون هيون.

هڪ وزيراعظم جي حيثيت ۾ سڀ کان پهرين وفاق جي انتظام هيٺ انهن قبائلي علائقن منجهه قانون جي حڪمراني۽ سميت هيٺين سطح تائين ترقياتي ڪم ڪرايا ته جيئن انهن جو ڦل عام ماڻهوءَ تائين به پهچي سگهي.

مُنهنجي۽ حڪومت ۾ ڳ مافيا جي بين الاقوامي نيٽ ورڪ کي ٽوڙڻ ۾ به اهم ڪردار ادا ڪيو، جيڪي القائده جهڙين تنظيمن کي پئسو فراهم ڪندا هيا ۽ هاڻي مشرف دؤر ۾ اهڙا گروپ وري پاڻ کي طاقتور بڻائڻ ۾ رُڌل آهن.

منهنجي حڪومت 1990ع واري دؤر ۾ فاٽا جهڙن قبائلي علائقن ۾ به امن ۽ قانون جي حڪمراني قائم ڪرڻ جهڙا ڪم ڪيا، جيڪي اسين هاڻي به ڪرڻ جو ارادو رکون ٿا.

وزيراعظم جي حيثيت ۾ مون اهڙن سياسي مدرسن جي لاءِ به بنيادي قدم کنيا هيا جن ۾ مذهبي نفرت سميت هٿياربند طريقن بابت تعليم ڏني ويندي هئي ۽ مون اِهي بندوبست هنن جي عالمي برادري۽ لاءِ خطرناڪ ٿيڻ کان اڳ ۾ ئي ڪيا هئا ته مون سمجهيو پئي ته اهڙي قسم جا عنصر پاڪستان جي ترقي۽، حفاظت ۽ مضبوطي۽ لاءِ ڌمڪي۽ واري حيثيت رکن ٿا.

اسي۽ واري ڏهاڪي منجهه افغان جهاد وڙهندڙ سخت گير فوجي طالع آزمائن هٿان جڏهن کان مُنهنجي حڪومت کي ختم ڪيو ويو تڏهن کان وٺي اهڙي قسم جي بنياد پرست هٿياربند ۽ مذهبي تعصب پرستي۽ واري تعليم ڏيندڙ اسڪولن ۾ اوچتو واڌارو اچي ويو، جنهن جي نتيجي ۾ هڪ مسلح انتهاپسند نسل وجود ۾ آيو ۽ هڪڙي قسم جي منتشر مسلح فوج منهنجي ملڪ منجهه جنم ورتو، جنهن جي نتيجي ۾ منهنجو هي وطن عالمي دهشتگرد تحريڪن لاءِ آسان ميدان ثابت ٿيو.

جنرل مشرف جي ٽولي مان اڪثريت جو لاڳاپو اسي۽ واري افغان سوويت يونين جنگ واري دؤر جي سرگرم ڌڙي سان رهيو آهي، جيڪي اُنهي دؤر جي مِلٽري ڊڪٽيٽر جا ساٿي هئا ۽ افغان مجاهد کي روس سان وڙهڻ لاءِ تيار ڪرڻ وارن منجهان آهن، اِهي سياسي مدرسن کي ناهي هٿياربند گروهن کي ترتيب ڏيندا هيا ۽ معاشرتي مسئلن ۽ عوامي

www.bhutto.org

حڪومتن کي نظر انداز ڪندڙ هئا.

پاڪستان جو عوام اهڙي حڪومت جي گهر ڪري ٿو جيڪا سنڌن ٻچڙن جي لاءِ بهترين تعليمي نظام قائم ڪري ڪين بهتر زندگيءَ گذارڻ جو موقعو مهيا ڪري. تعليم ٺي منهنجي معاشرتي منصوبي جو اهم حصو هئي، مُنهنجي حڪومتي دؤرن ۾ 48 000 پرائمري اسڪول کوليا ويا، جيڪڏهن پاڪستان جي عوام چاهيو ته مان سنڌن ٻيهر اڳواڻي ڪريان ته ايندڙ پيپلزپارٽيءَ جي حڪومتي ترجيحن ۾ تعليم ٺي اهم ترين ۽ مرڪزي نقطي طور شامل هوندي.

جنرل مشرف دنيا کي آماده ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ته پاڪستان جي نيو ڪليئر وجود کي انتهاپسندن منجهان شديد خطرو آهي، تنهن ڪري صرف هو پاڻ ٺي آهي جيڪو اهڙن انتهاپسندن جي سامهون ميدان ۾ بيٺو آهي، پر حقيقت حال هي آهي ته فوجي راڄ ٺي پاڪستان ۾ انارڪيءَ واري ماحول جو سبب آهي ۽ انتهاپرستي ٺي ڊڪٽيٽرشپ جي ڇانوَ ۾ تيزيءَ سان وڌندڙ شيءِ آهي.

جڏهن اسامه بن لادن مشرف جي خلاف جنگ جو اعلان ڪيو ته ڇڻ هُن مشرف جي ڊڪٽيٽرشپ کي حفاظتي مدار فراهم ڪيو ۽ موٽ ۾ اهڙي قسم جي فوجي ڊڪٽيٽر شپ ٺي اسامه کي تيزيءَ سان اڳتي وڌڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو.

مشرف ۽ اسامه پنهنجن پنهنجن دليلن آڌار تي جمهوريت جا منڪر آهن، هڪڙو جمهوريت کي پنهنجي ڊڪٽيٽرشپ لاءِ خطرو محسوس ڪري ٿو ۽ ٻيو وري انهيءَ جمهوريت کي پنهنجي قائم ڪيل خوف ۽ وهم واري ماحول جي لاءِ خطرو محسوس ڪري ٿو. جنهن ۾ هن تيزيءَ ساڻ پير کوڙيا آهن. اِها وري ٻنهي کي خبر آهي ته پاڪستان جو عوام انتهاپرستي ۽ ڊڪٽيٽرشپ کي ڪڏهن به قبول ڪونه ڪندو.

اها فوجي ڊڪٽيٽر شپ ٺي آهي، جيڪا اسلامي ڪارڊ کي استعمال ڪري پاڪستان جي پيڙهيل عوام جي قيمت تي پنهنجي نافذ ڪيل قانونن کي جائز شڪل ڏياريندي آئي آهي، ڊڪٽيٽرشپ کي مشهور ۽ قبول صورت عوامي اڪثريت ڪونهي هوندي، انهيءَ ڪري ٺي هو مذهبي ڪارڊ کي مُختلف طريقن ۽ صورتن سان استعمال ڪندا آهن ته جيئن هو اقتدار ۽ طاقت تي پنهنجو قبضو برقرار رکي سگهن. هنن کي بحران کپندا آهن ته جيئن موٽ ۾ ڪين بين الاقوامي طور سياسي ۽ مالي مدد ۽ حمايت حاصل ٿي سگهي.

جيڪڏهن آزاد ۽ شفاف اليڪشن ٿئي ته هن ملڪ ۾ رهندڙ انتهاپسند مشڪل سان يارهن سيڪڙو به ووٽ حاصل ڪري ڪونه سگهندا ۽ موجوده صورتحال منجهه جيڪڏهن آزاد اليڪشن نه ٿئي ته هي انتهاپسند سٺاين

www.bhutto.org

بدران خرابيون ئي پيدا ڪرڻ جو سبب بڻجندا.

مشرف جي ڊڪٽيٽرشپ ۾ به پنهنجي ماضيءَ جي ورهاست وانگر پاڪستاني معاشري جي بنيادي گهرجن جي پورائي ڪرڻ ڪانسواءِ ئي اڳتي وڌڻ جو طريقيڪار موجود آهي، جيئن ته اسان جو عوام اڳي جيان بنيادي سياسي ۽ انساني حقن کان محروم رکيو پئي ويو آهي ۽ محنت ساڻ ڪمائيندڙ ڪٽنب پنهنجي لاءِ بنيادي ضرورتن کان محروم آهن، جنهن ڪري حڪومت جي قابليت مٿان عوام جو ڀروسو هنن جي بنيادي ضرورتن جي حوالي سان ختم ٿي وڃي ٿو.

جڏهن عوام حڪومت مٿان پنهنجو اعتماد وڃائي ويهي ٿو ته پوءِ هو نااميد ٿي وڃي ٿو ۽ آسانيءَ سان انتهاپسنديءَ جي ۽ ترتيب ڏنل غيرقانوني ۽ خطرناڪ واٽ تي هلي پوي ٿو.

پاڪستان ۾ ڊڪٽيٽرشپ سڌوسنئون انتهاپسنديءَ ۾ شامل ڪونهي پر اها انتهاپسنديءَ کي توانائي فراهم ڪري ٿي ۽ منهنجي ڌرتيءَ تي جمهوريت تي راتاهو هڻڻ جي ڪري ئي بنيادي ادارا ٽوڙ ڦوڙ جو شڪار آهن ۽ هر ايندڙ ملٽري ڊڪٽيٽر جمهوريت جي عمارت ۾ ڏار پئي وڌا آهن، جنهن جي نتيجي طور مخصوص سياسي پارٽين کي نشانو بڻائڻ، اين جي اوز جي ڪم ۾ رڪاوٽون وجهڻ ۽ سول سوسائٽي تي راتاهو هڻڻ، مزدورن ۽ شاگرد يونين تي پابندي هڻي حڪومتي فردن ۽ انٽيليجنس ايجنسين کي کلي اجازت ڏني وئي ته هو آزاد پريس کي هر طرح سان هيسائڻ جو طريقو اختيار ڪن.

هر فوجي آمريت آزاد عدليا کي نشانو بڻائي معزز ججز کي نوڪريءَ مان ڪڍي هيسائيندي رهي آهي، جڏهن ته منهنجي حڪومتي دؤر ۾ نه ته ڪنهن چيف جسٽس کي هٽايو ويو ۽ نه ئي سپريم ڪورٽ جي حدن اندر ڪو حملو ڪيو ويو.

اچو ته مان اوهان کي ٻڌايان ته فوجي آمريت ڪهڙيون مشڪريون ڪندي آهي. جنرل مشرف جي ڪنٽرول هيٺ موجود ايجنسين آمريڪي حڪومت کان ڏهه ڪروڙ (بلين) ڊالر امداد ورتي ۽ اسان جا انٽيليجنس ادارا ۽ اهم انتظامي عهدا اهڙي قسم جا رٽائر ٿيل فوجي سنڀالي رهيا آهن، جن اسيءَ واري ڏهاڪي ۾ افغان جهاد ۾ حصو ورتو هيو.

اُهي جن مجاهدين پرتي ڪيا ۽ طالبان ۽ القائده جا شيدائي رهيا آهن، اُهي ساڳيا ئي اسان جي وطن جا رکوالا آهن ۽ انهن جي ئي نظرن هيٺان مذهبي انتهاپسندن پاڪستان ۾ پير کوڙيا، مدرسن ۽ مسجدن جي همت افزائي ڪئي وئي ته جيئن هو سياسي ادارن جو متبادل بڻجي سگهن، ڪين کوڙ سارو پئسو ۽ هٿيار ڏنا ويا، جڏهن ته پاڪستان جو عوام، بک، بيروزگاري ۽ غربت منجهه سڙندو رهيو.

www.bhutto.org

فوجي آمريتن ئي جمهوريت جي لاءِ جڙندڙ ابتدائي ڍانچي کي ڪمزور ڪيو، جنهن جي ڪري ئي پاڪستان ۾ موجود اڪثر مسجدن منجهان سياسي اظهار ٿيڻ شروع ٿيو، مشرف حڪومت ۾ ئي مسجدن ۾ انتهاپسندن کي باضابطه طور پرتي ڪيو ويو.

مثال طور اسلام آباد جي لال مسجد جي هيڊڪوارٽر کي مشرف دؤر ۾ ئي پرتي ڪيو ويو هيو، جنهن 2007ع جي گرمين جي مند ۾ حڪومت خلاف هٿياربند بغاوت شروع ڪئي ۽ 2004ع ۾ جڏهن هي ساڳيو ماڻهو اسلام آباد ۾ هٿيارن جي سمگلنگ ڪندي پڪڙيو ويو ته ڪيس مذهبي معاملن واري منسٽر ڇڏرائي ورتو هو ۽ هي ساڳيو ئي منسٽر آهي، جنهن پاڪستان ۾ تقرير ڪندي آپگهاتي حملن کي جائز سڏي بين الاقوامي برادريءَ جو ڌيان ڇڪايو هو.

جڏهن پاڪستان جا ماڻهو جمعي نماز جي پڙهڻ لاءِ اهڙي قسم جي مسجدن ۾ وڃن ٿا ته کين حڪومت طرفان مقرر ڪيل ڪلارڪن واتان انتهاپسنديءَ متعلق خطبي جي نالي ۾ ڊگها ڊگها ليڪچر ٻڌڻا پون ٿا، جڏهن ته حڪومت کلي عام چوندي وتي ٿي ته اُها انتهاپسنديءَ جي خلاف آهي، نواڻ پسنديءَ ۽ جديديت جا آواز گم ڪيا وڃن ٿا ۽ انتهاپسنديءَ جي آوازن کي تحفظ ڏنو وڃي ٿو.

اسين سڀئي اهڙي قسم جي دهشتگردي ۽ انتهاپسنديءَ جي خلاف عالمي برادريءَ جي ورتل ڪوشش ۾ ساٿس گڏ آهيون، جيڪي اسان جي معاشرتي قدرن ۽ تاجي پيٽي کي تباهه ڪري سگهن ٿا.

مان انهيءَ لاءِ ئي پاڪستان وڃي رهي آهيان ته جيئن انتهاپسنديءَ خلاف جنگ جوٽيندڙ جديديت پسند جمهوري قوتن جو سات ڏيئي سگهان ۽ ثابت ڪري سگهان ته نئين نسل جي دلين ۽ دماغ بابت جنگاڻ جو حل صرف جمهوريت جي حل ۾ ئي ممڪن آهي.

ڏنو وڃي ته انتهاپسندي هڪڙو غير واضح دڙڪو ئي هوندو آهي پر انهيءَ جو ماضي ۽ حال ٻه هڪ جهڙو ئي ٿو، جيڪڏهن جديديت وارو وچ وارو علائقو انهيءَ جي سامهون مدمقابل ٿي بيهي رهي ته آئون انهيءَ بابت جدوجهد جي اڳواڻي ڪري سگهان ٿي ۽ انهيءَ جدوجهد کي سرگرم به ڪري سگهان ٿي. آئون پنهنجي ملڪ جي انهيءَ ترقي پسند لاڏي کي به سرگرم ڪري کين آماده ڪري سگهان ٿي ته جيئن انتهاپسنديءَ ۽ بي بنياد خيالي ڳالهين ۽ نظرين جي پاڙ پٽي سگهجي.

اسان جي معاشري ۾ موجود جديديت ڏانهن مائل ترقي پسند پارٽيون، اين جي اوز، ميڊيا ۽ ترقي پسند ليڊرشپ ۽ حُڪومتي انٽيليجنس ايجنسين کي انتهاپسندن ساڻ محاذ اتڪائڻ گهرجي جيڪي واقعي ٻه اندروني طرح سان پاڪستان جي لاءِ خطرو بڻيل آهن.

www.bhutto.org

هيءَ هڪڙي اهڙي جنگ آهي جيڪا صحيح معنيٰ ۾ چونڊيل عوامي حڪومت ئي اثرائتي انداز ۾ وڙهي سگهي ٿي. هيءَ هڪڙي اهڙي جنگ آهي، جنهن جي مسلسل وڙهڻ ۽ اڳواڻي ڪرڻ لاءِ آئون تيار آهيان ۽ مون کي يقين آهي ته آئون ئي اِها جنگ کٽيندس.

انتهاپسنديءَ لاءِ قومي ليول تي ويڙهه ڪرڻ جي ضرورت آهي، جيڪا ظاهر آهي ته صحيح معنيٰ ۾ چونڊيل عوامي حڪومت ئي ڪري سگهي ٿي ۽ اسان جي انٽيليجنس ادارن ۽ فوج کي به مذهبي عنصرن سان پنهنجون همدرديون ختم ڪرڻيون پونديون، ڇو ته جيستائين عوامي سطح تي چونڊيل حڪومت ۾ اهڙي قسم جي انتهاپسندن کي مستقبل ۾ موٽ نه ملي ته پوءِ مذهبي انتهاپسند هٿياربندن خلاف ويڙهه پاڪستان جي بقا، مضبوطي ۽ بهتر مستقبل جي ضمانت هوندي ۽ جيستائين انهيءَ ڳالهه جو خيال نه رکيو ويو ته پوءِ نتيجا انهيءَ جي بلڪل ابتڙ نڪري سگهن ٿا.

هجڻ ته ائين گهرجي ته هاڻ فوج کي انتهاپسنديءَ خلاف ويڙهه جو هراول دستو نه بڻجڻ کپي ها پر 11 سيپٽمبر کان وٺي ڇهن سالن تائين انهيءَ جي باري ۾ فوج پنهنجو ڪردار صحيح معنيٰ ۾ ادا ڪونه ڪري سگهي آهي.

هن ملڪ ۾ اصل طاقتون مارشل لا هڻڻ جي لاءِ مختلف قسم جا گهٽي کان گهٽا معذرت خواه بهانا ڳولين ٿا. صدر جي اقتداري پارٽي جيڪا 2002ع ۾ آءِ ايس آءِ جي هيڊڪوارٽر ۾ ٺاهي وئي، تن جو خيال آهي ته طاقت کي ڪنٽرول ڪرڻ جي لاءِ سندن اقتدار ۾ هجڻ ضروري آهي ۽ هي عوامي حمايت کان وانجهيل ماڻهو ايمرجنسي، مارشل لا ۽ اليڪشن ۾ ڏانڊليون ڪرڻ سميت هر اهو ڪم ڪرڻ لاءِ تيار آهي، جيڪو جمهوريت کي ڪمزور ڪندو هجي، هنن جي خيال ۾ جمهوريت جي وسيلي انتهاپسنديءَ جي رستا روڪ نٿي ڪري سگهجي، ڇو ته انتهاپسند هٿياربند نيوڪليئر پاور رکندڙ پاڪستان تي قبضو ڪري سگهن ٿا، تنهن ڪري پاڪستان ۾ فوجي راڄ جو هجڻ سندن لاءِ تمام ضروري ٿي پيو آهي.

انتهاپسند معاشري ۾ افراتفري ۽ انارڪي چاهين ٿا ۽ 1996ع کان وٺي يعني منهنجي انهيءَ وقت جي حڪومت کي غير مستحڪم ڪرڻ واري وقت کان مشرف سان ساڳي ئي سياسي ٽيم گڏ آهي، جن جي اڳواڻيءَ ۾ انتهاپسند مضبوط ٿيا هئا، هي هر وقت جي حڪومت جو حصو رهيا آهن ۽ هر وقت اهڙا قدم کنيا اٿائون جنهن سان جمهوريت غيرمستحڪم ٿئي ۽ انهيءَ جي ڪري ئي آئون چاهيان ٿي ته مشرف سان ڳالهيون ڪري جمهوريت کي واپس آڻڻ وارو رستو ٺاهي سگهان. هنن کي اهو خوف آهي ته جمهوريت جي اچڻ سان سندن ٺاهيل انتهاپسند هٿياربندن کي سندن پاڻ سميت جو ڪو فائدو ڪونه ملي سگهندو ۽ انهيءَ ڳالهه کي سمجهڻ ۾ هو

www.bhutto.org

غلط بلڪل بہ ڪونہ آهن.

مون ايندڙ مهيني جي 18 تاريخ پنهنجي ملڪ واپس ورڻ جو رٿيو آهي ۽ آئون پنهنجي جنم ڀومي ڪراچي ۾ ئي لهنديس. مون انهيءَ هنڌ لهڻ جو ان ڪري بہ فيصلو ڪيو جو هن ملڪ جي بانيءَ قائداعظم محمد علي جناح جي آخري آرام گاهہ بہ اُتي آهي ۽ هن هڪ اهڙي پاڪستان جي لاءِ جدوجهد ڪئي هئي، جنهن ۾ بغير ڪنهن رنگ، نسل، مذهب ۽ جنس جي فرق رکڻ ڪانسواءِ سڀئي برابريءَ جي بنياد تي رهڻ لاءِ حقدار هوندا. آئون ڪراچيءَ ۾ انهيءَ لاءِ بہ وڃي رهي آهيان تہ جيئن قائداعظم جي انهيءَ خواب واري شمع کي هڪ دفعو وري روشن ڪري سگهان.

قائداعظم انهيءَ ۾ ويساهہ رکندو هيو تہ هر پاڪستاني پنهنجي پنهنجي مسجدن، مندرن ۽ ڪليسائن ۾ وڃڻ بابت آزاد آهي، انتهاپسند تہ هڪڙيءَ طرح سان قائداعظم جي ويساهہ جي خلاف ڪم ڪري رهيا آهن پر هنن کي ڪالهہ بہ شڪست آئي هئي ۽ هاڻي هڪ دفعو وري بہ ڪين شڪست نصيب ٿيندي. خدا چاهيو تہ ائين ٿيندو ڇو تہ پاڪستانين جي اڪثريت روشن خيال آهي ۽ هو پنهنجي ملڪ ۾ امن، جمهوريت ۽ معيشت جو استحڪام چاهين ٿا.

منهنجي پيءُ بہ قائداعظم جي انهيءَ خواب کي پورو ڪرڻ جي لاءِ ثابت قدم ٿي پنهنجي جان قربان ڪئي، انهيءَ ڪري ڪراچي منهنجي لاءِ منزل جو نشان آهي ۽ جڏهن منهنجو جهاز منهنجي ملڪ جي زميني حدن کي ڇهندو تڏهن آئون پاڻ کي خوشيءَ منجهان انهيءَ عوام جي ٿورائتي محسوس ڪنديس جيڪي تمام گهڻي عرصي کان فوجي راڄ جي خاتمي ۽ جمهوريت جي واپس ورڻ لاءِ اوسيئڙي ۾ آهن.

مون کي خبر ڪونهي تہ هتان جي هوائي اڏي ڇڏڻ کانپوءِ پاڪستان ۾ منهنجي لاءِ ذاتي طور ۽ سياسي حوالي سان وقت ڪهڙي انتظار ۾ آهي، تنهن ڪري آئون ڏکيءَ در سنائين جي لاءِ هٿڙا ڪٽان ٿي ۽ بدترين صورتحال جي لاءِ پاڻ کي تيار ڪيان ٿي پر آئون جمهوري قومن جي صفن منجهہ پنهنجي ملڪ پاڪستان جي جمهوري حيثيت جي بقا جي لاءِ اُتي وڃي ضرور بہ ويڙهہ ڪنديس.

مون کي اِنتها پسندن مان ڪو بہ ڀوءُ ڪونهي ۽ منهنجو خدا ۾ پختو ويساهہ آهي ۽ مان پنهنجو نصيب پاڪستاني عوام جي هٿن ۾ ڏيان ٿي.

ترجمو: غفار پٽو

www.bhutto.org

سنڌ ۾ احساس محرومي!!!

1987ع ۾ سنڌ پيپلز اسٽوڊنٽ فيڊريشن پاران ڪوئٽيل سيمينار ۾ ڪيل تقرير

جڏهن اسان سنڌ ۾ قومي مسئلي جو ذڪر ڪندا آهيون ته اصل ۾ اسان ان جو ڪهڙو مطلب وٺندا آهيون، ان مسئلي جا ڪهڙا اهم پاسا آهن، جيڪي ڏيان طلب آهن.

سنڌ ۾ قومي شعور ۽ صوبي ۾ نون لاڙن ۽ نئين فلسفي جي روشنيءَ ۾ سنڌي عوام برادريءَ جي تصور جي تعريف پوءِ ڪيئن ڪري سگهندو؟

هيءُ مسئلو سنڌي قومپرستن بلڪ سنڌ جي عليحدگي پسندن ڪان ملڪي سالميت کي خطرو آهي، مان انهن پنهي نڪتن تي وضاحت سان روشني وجهنديس.

سنڌي قومپرستي ڇا هي؟ اها ڪيئن پيدا ٿي، سنڌ جي سماجي قدرن ۾

www.bhutto.org

ان جو ڪھڙو ڪردار آھي.

سنڌ ۾ قومپرستيءَ جو بنياد ون يونٽ جي قيام سان پيو.

ان نظام ۾ اولھ پاڪستان جي عوام کي پنھنجي الڳ سڃاڻپ وڃائڻي پئي ھئي ڪين کي ھڪ مضبوط انتظاميا تحت اولھ پاڪستان ۾ ضم ڪيو ويو ھو، ون يونٽ جي قيام سان اولھ پاڪستان جي حڪمران طبقي کي بنگال جي مقابلي ۾ برابريءَ جي اصول واري دعويٰ ڪرڻ سھنجي ھئي ۽ ھن کي ملڪ جي معاشي ۽ سياسي معاملن بابت فيصلا ڪرڻ ۾ سرسي حاصل ٿي وئي. ان طرح ھن پنھي حصن جي عوام جي خواھشن کان بغير حڪومت ڪئي، انھن پنھي سببن ڪري اسان انکي ابتدائي طور تي غير جمھوري چئي سگھون ٿا.

ان ذريعي پاڪستان جي سماجي ۽ سياسي گروپن جي خواھشن جي ابتڙ انتظامي، معاشي ۽ سياسي عدم مرڪزيت کي روڪيو ويو.

ھن ھڪ مذھب، ھڪ زبان، ھڪ سياسي مقصد جي من پسند فلسفي کي اڳتي وڌايو. ھن پاڪستان جي فيڊريشن ٺاھڻ وارين مختلف ثقافتن، تاريخي ورثي زبانن ۽ وفاقي يونٽن کي نظرانداز ڪيو. ھن يونٽن کي آزاداڻي طور ڪم ڪرڻ کان روڪي ورتو ۽ ان طرح ڪالونائيزيشن واري تصور کي اجاگر ڪيو ويو.

ھي آمراڻو تصور ان وقت اڃا وڌيڪ مضبوط ٿيو، جڏھن ھڪ طاقتور فوج جي جنرل وفاقي پاڪستان بدران وحداني طرز حڪومت کي اپنايو. ھن ھٽرادو فلسفي خلاف مخالفت ۽ شديد ڏک ۽ ڪاوڙ 1971ع ۾ گھرو ويڙھ جي صورت اختيار ڪئي. ملڪ ٽٽڻ سان سڃاڻپ جو بحران پيدا ٿيو. اسلام جي نالي تي پنھي مسلمان پاڻھن کي متحد نہ رکي سگھيو ويو، ان ڪري اسان جي ملڪ ٽٽڻ جو ڪھڙو جواز باقي رھيو، ڇا مذھب ناڪام ويو؟

يقيني طور تي مذھب ناڪام نہ ٿيو، سياست ناڪام ٿي وئي، پر اڄ اسان کي جنھن قسم جي ناخوشگوار صورتحال کي منھن ڏيڻو ٿو پوي، جنھن ۾ ھڪ بدعنوان ۽ اڻ چونڊيل حڪومت پنھنجي مفاد پرست سياسي مقصدن جي حاصلات لاءِ خدا ۽ مذھب کي پنھنجي ذاتي مقصدن حاصل ڪرڻ لاءِ استعمال ڪري رھي آھي، ان ڪري اسان لاءِ ضروري آھي تہ اسان مذھب کي جيڪو عالمگير ۽ وسيع تر حيثيت رکي ٿو، ان کي سياست کان الڳ ڪريون، جنھن ۾ خاص طور معروضي حالتن پٽاندڙ تبديلي ايندي رھندي آھي، ان سبب ڪري اسان سماجي ۽ معاشي حقيقتن جي روشنيءَ ۾ معروضي حالتن جو جائزو وٺي سگھنداسين. سنڌي قومپرستيءَ جا محرڪ ۽ مختلف لاڙا ھيٺ ڏجن ٿا.

سنڌ جا حقيقي رھواسي پنھنجن شھرن ۽ علائقن ۾ اقليت ۾ اچي ويا

www.bhutto.org

آهن ۽ وسيلن تي هندستان کان ايندڙ مهاجرن ۽ ٻين صوبن کان ايندڙ ماڻهن قبضو ڪري رکيو آهي.

سنڌ ۾ نين بئراجن جي علائقن واريون زمينون نوڪر شاهيءَ جي ماڻهن ۽ ٻين صوبن جي انهن ماڻهن کي ڏنيون ويون آهن، جيڪي منگلا ۽ تربيلا ڊيمن ٺهڻ سبب بيدخل ڪيا ويا هئا ۽ فوجي آفيسرن کي پڻ زمينون الاٽ ڪيون ويون آهن ۽ اهو عمل ان وقت ٿيو آهي جڏهن سنڌ ۾ بي زمين هارين جو انگ اڳڪٿيو آهي.

سنڌي ٻوليءَ کي سندس اهميت جي لحاظ کان تسليم نہ ڪيو ويو، جنهن ڪارڻ تاريخي حيثيت ۽ سنڌي ثقافت جي حقيقي ترجماني نٿي ٿي سگهي.

هيءَ سوچ بہ موجود آهي تہ ون يونٽ جي نظام ۽ غيرسنڌي عوام جي سنڌ جي شهرن ۾ گهڻائيءَ سان سنڌي عوام ۾ احساس محرومي ۽ سياست ۾ اقليت ۾ هئڻ جو احساس وڌي ويو. اهڙيءَ ريت تعليم، روزگار ۽ سرڪاري نوڪريون نہ ملڻ جا مسئلا سامهون آهن.

ملڪ جي مختلف حصن ۾ اڻبرابري جي بنيادن تي ٿيندڙ ترقي ۽ اڻ چونڊيل سياسي نظام سبب اوڀر پاڪستان الڳ ٿي ويو. ون يونٽ ٽوڙڻ جو فيصلو بہ دير سان ٿيو. ان کانپوءِ جمهوريت جي اچڻ سان اها اميد هئي تہ حالتون تبديل ٿي وينديون. ان هوندي بہ پيپلزپارٽي جي حڪومت آڏو تمام گهڻائي مسئلا هئا، ۽ انهن کي حل ڪرڻ لاءِ وقت انتهائي محدود هيو. هنن سنڌ ۽ ٻين صوبن ۾ اهڙا سماجي ۽ ثقافتي منصوبا تيار ڪيا هئا، جن سان آمدنيءَ ۾ اضافو ممڪن ٿيو، جنهن سان مڪمل هڪ جهڙائي ۽ هڪ مضبوط قومي سڃاڻپ پيدا ٿي. اها سڃاڻپ جنهن ۾ مختلف عنصر، روايتون، ثقافتون ۽ وفاقي وحدتون گڏيل ۽ متحد قوم جي شڪل ۾ سامهون آيون. فوجي بغاوت متحد قوم کي وري ٽڪرن ۾ ورهائي ڇڏيو ۽ گذريل 30 سالن کان موجود مختلف مسئلا ٻيهر پيدا ڪيا ويا، چونڊيل جمهوري وزيراعظم کي قتل ڪيو ويو، جنهن جو واسطو سنڌ سان هو، جنهن کي ٽن ٻين صوبن آزاد ڪري ڇڏيو هو، ان جي لاڏاڻي سان هاڻوڪي حڪومت کي اها آزادي ملي وئي تہ اها تيزيءَ سان سنڌ جون زمينون فوجي آفيسرن کي الاٽ ڪري . انهيءَ ئي دور ۾ سنڌي گريجوئيٽن جي بيروزگاري ۾ اضافو ٿيو، انهن سڀني شين 1983ع ۽ 1986ع ۾ هڪ طاقتور تحريڪ کي جنم ڏنو. سنڌي قوميت جو مسئلو بہ انهن سببن ڪري ئي شدت اختيار ڪري ويو.

اها صورتحال 1950ع کان سنڌي سياست ۾ شامل عليحدگي پسنديءَ واري عنصر کان الڳ آهي، عليحدگي پسند تحريڪ جنهن کي صوبي جي ڪجهہ هزار ماڻهن جي حمايت حاصل آهي، اها انهن ئي مسئلن کي

www.bhutto.org

پنهنجي سياست جو بنياد بڻائيندي رهي آهي، جيڪي سنڌي قومپرستيءَ جا بنياد آهن پر هڪ تمام اهم ۽ بنيادي فرق پڻ موجود هيو. قومپرست پاڪستان اندر سنڌ کي ان جو جائز مقام ڏيارڻ چاهين ٿا، جڏهن ته عليحدگي پسند سنڌ کي پاڪستان کان ڌار ڪري پارت ۾ شامل ڪرائڻ جا خواهشمند آهن.

حقيقت جي ابتڙ عليحدگي پسند نه رڳو پنجابين ۽ پٺاڻن کي پنهنجو دشمن سمجهن ٿا پر پارت کان لڏي اچي سنڌ ۾ آباد ٿيل مهاجرن کي به پنهنجو دشمن ڪري ڇاڻين ٿا. 1970ع ۾ جيئي سنڌ تحريڪ نون ۽ پراڻن سنڌين جي اتحاد جو نعرو لڳايو هو پر اهي نون سنڌين لاءِ سنڌ جي سياست ۾ ڪوبه مقام طئي نه ڪري سگهيا.

سنڌي قوميت جي اوچتي مضبوطيءَ سان سنڌ جي شهرن ۾ ردعمل شروع ٿي ويو ۽ لساني گروپ وجود ۾ اچڻ لڳا. مهاجر سياسي گروپن ۽ سنڌ ۾ رهندڙ پنجابي ۽ پختون آبادڪارن معاشي ميدان ۾ پنهنجي حصي ميرائڻ لاءِ جدوجهد شروع ڪري ڏني انهن ۾ به اهو احساس اجاگر ٿي چڪو هو ته سندن حق لتاڙجي رهيا آهن.

انهن نالي ماتر اقليتي گروپن پنهنجي سياسي منشور ۾ سنڌي ماڻهن جي ڪردار جو تعين نه ڪيو. عليحدگي پسندن ۽ ڪجهه لساني گروپن جي ڳٺ جوڙ انهن جي حقيقي خيالن جو قدرتي اولڙو آهي، انهن منجهان هر هڪ گروهه مستقبل جي سنڌ جي ترقي ۾ آباديءَ جي ڪنهن نه ڪنهن حصي کي نظرانداز ڪرڻ چاهي ٿو.

تنهنڪري سنڌي سياست ۾ ٽي مختلف عنصر وجود ۾ اچي چڪا آهن. قومپرست، عليحدگي پسند ۽ لساني گروهه گڏوگڏ پيدا ٿيا، باوجود جو اهي سڀئي سنڌ جي سماجي ۽ معاشي احساس محرومي جي نشاندهي ڪندا رهن ٿا. هر هڪ فيڊريشن طرفان گروپن يا ذيلي گروپن خلاف ٿيندڙ اپائن جو مختلف طريقن سان ردعمل جو اظهار ٿيندو رهي ٿو.

ماضيءَ ۾ ڪالونائيزيشن واري دؤر ۾ توهان "ويڙهايو ۽ حڪومت ڪريو" جو ذڪر ضرور پڙهو هوندو. مارشل لا حڪومت، قومپرستي، عليحدگي پسند سياست ۽ لساني گروپن جي سياست کي هٿي ڏياري، ساڳي "ويڙهايو ۽ حڪومت ڪريو" جي پاليسيءَ تي ڪاربند آهي.

۽ انهيءَ موقعي تي اِها ڳالهه به ڏاڍي اهم آهي ته اسان اهو سمجهي سگهئون ته اهي سموريون سياسي تحريڪون هڪ چونڊيل وزيراعظم، جنهن کي سنڌ جي عوام جو اعتماد حاصل هيو، انجي قتل ڪانپوءِ هڪ غيرجمهوري، اڻ چونڊيل آمراڻي نظام جي وجود ۾ اچڻ سان پيدا ٿيون ،ان جي غيرانساني قتل ڪانپوءِ ان ۽ ان جي خاندان تي ٿيندڙ ظلم ۽ ڏاڍ کي سنڌي ماڻهن پنهنجي مٿان ظلم ۽ ڏاڍ محسوس ڪيو.

www.bhutto.org

ان ۽ ان جي ڪٽنب مٿان ظلم خلاف جدوجهد سان پوري ملڪ ۽ خصوصي طور تي سنڌ ۾ جدوجهد جا بنياد مضبوط ٿي ويا. هيءَ جدوجهد صوبي جي نوجوانن ۾ اهو جذبو بيدار ڪري رهي هئي ته اهي اهڙي ظلم ۽ ڏاڍ تي خاموش نه ويهندا ۽ نه ئي هٿيار ڦٽو ڪندا ۽ ان سان نه رڳو انهن جو، حقن جو شعور سجاڳ ٿيو پر سمورن ظلمن خلاف مزاحمت جو حوصلو پڻ پيدا ٿيو. ڪوڙا، موت جون سزائون، تشدد، هيليڪاپٽرن تان عوام تي اکيون ٻوٽي فائرنگ، راڪيٽ لانچرن وسيلي حملا، ڳوٺن کي برباد ڪرڻ، فصل ساڙڻ، مسجدن کي رت ۽ فائرنگ سان رڱي ڇڏڻ، عورتن ۽ نيائين کي جيلن ۾ واڙڻ ۽ نوجوانن کي جيلن اندر بيڙيون پارائي قيد ڪرڻ وارا انتهائي وڏا ۽ سنگين ظلم هئا پر سنڌي ماڻهو اهڙين موت جي سزائن ۽ شهادتن کان ڊڄڻ بدران مارشل لا خلاف جدوجهد ۽ مقابلو ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويا. غريب ڳوٺن ۽ واهڻن مان آواز اٿيو ته "اسان پنهنجون شيون ونڊاسين اسان سنڌ لاءِ وڙهنداسين، اسان سنڌ لاءِ سڀ قربانيون ڏينداسين، اسان عزت سان زنده رهنداسين نه ته موت قبوليندا سين، اسان هٿيار ڦٽا نه ڪنداسين ۽ نه شڪست مڃينداسين.

سنڌ هڪ مڃريل صوبو آهي، هڪ ڀرندڙ صوبو آهي، هتي تي مختلف رجحان موجود آهن. قومپرستي وسيع تناظر ۾ عليحدگي پسندي، تعصب جي شڪل ۾، ۽ ان جي ردعمل طور لسانيت پڻ موجود آهي، حڪمران طبقو ان سان ڏاڍو خوش آهن، سنڌ جو رت ڳڙندو آهي ته اڻ چونڊيل ۽ آمرانه حڪومت جو جواز باقي رهندو آهي.

اهڙيون تحريڪون پيدا ٿي رهيون آهن ۽ مضبوط ٿي رهيون آهن، ڇو ته حڪمران طاقتون اسان جي صوبي ۾ انهن کي سياسي قوت طور زنده رکڻ چاهين ٿيون، جيڪڏهن منفي ۽ غلط سياست ملڪ جي سياسي پسمنظر ۽ صوبي مان ختم ٿي وڃي ته پوءِ جنرل ضياءُ ۽ ان جي ڪٺپتلي، ڪوڪلي جمهوري حڪومت جي باقي رهڻ جو ڪهڙو جواز وڃي بچندو؟

اسان اهڙي تباهي نٿا چاهيون، نه ئي ان تي يقين رکون ٿا ته اها تباهي حقيقي آهي، ان جو حل بنهه واضح آهي، ان جو حل نفرت، ڪاوڙ، تلخي ۽ احساس محروميءَ جا سبب ڳولڻ ۽ نشاندهي ڪرڻ ۾ آهي.

هاڻ اسان ڪجهه حقيقي ۽ اهم مسئلن جي نشاندهي ڪنداسين.

پهريون مسئلو ته هي آهي ته، اهو واضح طور تي چيو وڃي ته، جيڪي ماڻهو سنڌ ۾ رهن ٿا ۽ جيڪي مستقل طور تي هتي رهڻ چاهين ٿا، انهن کي سمورا حق ڏنا وڃن ۽ کين حقيقي سنڌي سمجهيو وڃي، جنهن سان سنڌ ۾ ٻولين وارو صوبو بڻجي ويندو، سنڌي ۽ اردو ٻولين کي مناسب مقام حاصل ٿيندو. حقيقي طور تي صوبي ۾ سڀني سنڌي ڳالهائيندڙن کي هڪ نسل کان ٻئي نسل تائين اردو ڳالهائڻ ۽ سکڻ گهرجي ۽ اردو ڳالهائيندڙن

www.bhutto.org

ڪي سنڌ جي ثقافت ۽ ٻولي سگهڻ گهرجي، ڇو تہ هاڻ هي انهن جو وطن آهي، جتي هو ڄمن ٿا ۽ مرڻ کانپوءِ دفن ٿين ٿا.

معاشي سببن ڪري ماڻهو روزگار لاءِ ٻين صوبن کان سنڌ ۾ اچن ٿا، جنهن سان صوبي جا وسيلا، ڏهاءُ هيٺ اچي وڃن ٿا، ان مسئلي جو حل ڳولڻ تمام ضروري آهي، سنڌ لاءِ وفاقي سرڪار جي مقرر ڪيل حقيقي امداد سان سنڌ سرڪار عوام لاءِ ترت ۽ نندي پيماني تي بنيادي ضرورتن، صحت، رهائش، تعليم، عوامي ٽرانسپورٽ ۽ ٻين مسئلن جي حل لاءِ رٿابندي ڪري سگهي ٿي ۽ ٻيو هي تہ، سمورن صوبن جي متوازن ۽ بامقصد رٿابنديءَ هيٺ ترقي ٿيڻ گهرجي تہ جيئن ٻين صوبن مان سنڌ ڏانهن ايندڙ ماڻهن جو بار گهٽجي سگهي ۽ اهي ماڻهو پنهنجن صوبن ۾ ئي روزگار حاصل ڪري سگهن. انهن ماڻهن جي هجڻ سان اسان جي سماجي نظام جي پائيداريءَ کي خطرو آهي.

سنڌ اندر وڏن شهرن، ننڍين واهڻن ۽ ڳوٺن جي وچ ۾ وسيلن جي منصفاڻي ورهاست ٿيڻ گهرجي. شهرن ۽ ڳوٺن ۾ آباد مختلف لساني گروهن جي اختلافن جي شدت کي ختم ڪرڻ لاءِ آباديءَ جي سمورن گروهن کي معاشي پيداوار ۽ سرڪاري سهولتن مان مناسب حصو ملڻ گهرجي. سنڌي ماڻهو اڄ وڏيرن، ميرن، پيرن، ڏاڙيلن ۽ پاٽاريدارن جي جوڙيل آمراڻي نظام ۾ رهن ٿا. هاري ۽ شيڊول ڪاسٽ (اقليتون) سنڌ ۾ گهڻي ظلم جو شڪار آهن. اسان اهڙا خاص معاشي ۽ سماجي قدم کڻنداسين، جنهن سان ماڻهو معاشي ترقيءَ جي رستي تي هلي، سنڌ جي شهرين سان برابري ۾ اچي ويندا. اهو مثبت قدم کڻڻ سان ئي ممڪن ٿي سگهي ٿو، يعني هڪ اهڙو منصفاڻو نظام جيڪو کين روزگار ۽ تعليم مهيا ڪري سگهي ۽ انهن برادرين کي ترقي حاصل ٿئي.

سنڌ کي قومي ڌارا ۾ جوڙڻ جي راهہ ۾ ڪڙيون ڪيل رنڊڪون ختم ڪرڻ لاءِ هيٺين مسئلن تي ڌيان ڏيڻ ۽ انهن تي غور ڪرڻ جي ضرورت آهي.

1947ع کان سنڌ ۾ ٻين صوبن مان ايندڙ ماڻهن جي لاڳيتي آمد

سنڌين ۽ ٻين صوبن مان ايندڙ ماڻهن جي وچ ۾ حائل ثقافتي خليج

ملڪ ۾ مستقل ڊڪٽيٽرشپ جنهن ۾ سنڌ جو ڪوبہ حصو نہ آهي.

سماجيءَ ڏر جي سنڌ دشمن پاليسي

سنڌ جي زمينن جي فوجي آفيسرن کي الاٽمينٽ

سرڪاري، نيم سرڪاري ادارن ۾ سنڌي ٻوليءَ جي اهميت کي گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش

پاڪستاني ثقافت جي نالي سنڌي ثقافت جي اهم ورثي کي تباهہ ڪرڻ جي ڪوشش

www.bhutto.org

فوجين جي چرپر ۽ سنڌ ۾ مستقل طور رکڻ لاءِ پني عاقل ۽ حيدرآباد ۾
ڇانوڻين جي تعمير

بين الاقوامي قانون آڌار پاڻيءَ جي ورڇ جي معاملي کي منصفاڻي طور
حل ڪرڻ جي گهرج.

متنازع ۽ ناقص ڪالاباغ ڊيم جي رٿا کي ختم ڪري ان جي بدران
وڌيڪ مناسب هنڌ ڊيم جي اڏاوت.

سنڌ جي مجموعي نظام ۾ سرمائيڪاري جهڙا اپاءُ جهڙوڪ پاڻيءَ جي
وڏي وهڪري کي ٻاهر وهڻ کان روڪڻ لاءِ واهه تيار ڪرڻ، نيڪال جو
مناسب نظام ناهڻ ۽ بئراجن ۾ پاڻيءَ جي سطح کي صحيح طور تي هڪ
ڪرو ڪرڻ کي يقيني بڻائڻ

سنڌ جي قدرتي وسيلن کي بچائڻ جي ڪوشش، ان ۾ ٻيلن جي حفاظت ۽
سنڌوءَ جي انڌي ٻلهڻ جي پرورش جهڙا اپاءُ شامل آهن.

پاڪستان صنعتي ترقياتي ڪارپوريشن، صنعتي ترقياتي بينڪ وغيره
۾ عدم مرڪزيت جي اصول تحت صنعتي پيداوار ۾ واڌاري لاءِ صوبائي
بورڊ قائم ڪرڻ

وسيلن سان ڀرپور سرڪاري ادارن جهڙوڪ واپڊا، ريلوي وغيره ۾
صوبائي بورڊ قائم ڪرڻ ته جيئن روزگار جي فراهمي بهتر بڻائي سگهجي.

بنيادي سطح تي ادارن جو ٻيهر قيام، جنهن ۾ ضلعي صحت ۽ تعليم
مرڪزن کي بهتر بڻائڻ لاءِ صحت ۽ تعليم جي نمائندن جي مقرري لاءِ
سنئون سڌو طريقو شامل هجي.

ضياءَ ۽ ان جي چاڙتن مُلن ۽ ساڄيءَ ڌر جي سياسي نظريي بدران بنيادي
سطح کان اتحاد ۽ قومي سڃاڻپ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي.

ڪجهه ماڻهو اهو چئي سگهن ٿا ته مان خيالي ڳالهيون ڪري رهي
آهيان پر مان اهو چونديس ته اهو سڀ ڪري سگهجي ٿو ۽ اسان ائين
ڪنداسين پر عوام جي حمايت ۽ طاقت سان.

جيڪڏهن اسين جمهوري نمائندگيءَ جو حق بحال ڪريون ٿا ۽
جيڪڏهن اسان جمهوري ذميوارين جا اصول بحال ڪريون ٿا ته اهو ممڪن
آهي پر اهو سڀ ڪجهه اهڙي وقت ۾ نٿو ٿي سگهي جڏهن فوجي حڪومت
واڳ ڌڻي هجي ۽ پارليامينٽ ۽ وزيراعظم هٿياربند فوج جي سربراهه جي
چوڻ تي ڪم ڪري رهيا هجن. هي اهڙي دؤر ۾ به ممڪن ناهي، جڏهن
موجوده حڪومت لالچ ۽ ظلم کي انتها تي پهچائي ڇڏيو هجي. جنرل ضياءَ
جي هٽڻ ڪانپوءِ ئي اهي مسئلا حل ٿي سگهن ٿا. اهو رڳو ان صورت ۾
ممڪن آهي، جڏهن چونڊون ڪرايون وڃن ۽ جڏهن ملڪ جي مختلف
علائقن مان چونڊيل نمائندا ملڪي مفاد ۾ منصفاڻو ۽ ٺوس حل پيش ڪن،
فيڊريشن کي ٽڪرن ۾ ورهائڻ مان ڪو به فائدو پلئه نه پوندو، هلو ته گڏجي

www.bhutto.org

ڦٽن تي پھا رکڻ لاءِ ڪوشش ڪريون. ملڪ کي حقيقي فيڊريشن جيڪا شهيد ذوالفقار علي ڀٽو جي خواهش هئي. سنڌ ۾ پيپلز اسٽوڊنٽس فيڊريشن کي سنڌ جي آباديءَ جي مختلف روشن خيال طبقن کي ان منزل جي حاصلات لاءِ ڪم ڪرڻو آهي.

نوجوان مستقبل جي اميد آهن. نوجوانن ۾ جوش، جذبو، قوت، سهڻا سخن، سٺا خيال ۽ همت اسان کي هڪ بهتر دنيا ۽ بهتر معاشرو اڏڻ لاءِ اعتماد بخشيو آهي، سازشون، دوکا، ڪردارڪشي، بدعنواني، ظلم، ڏاڍ هن مئل ۽ سڙيل نظام جا منفي قدر آهن، جڏهن ته عزت، ايمانداري، مضبوطي، پائيداري، خيالن ۽ تصورن تي قائم رهڻ جو وچن، هڪٻئي جي عزت، اعتماد ۽ وقار هڪ سٺي ۽ مثبت معاشري جا قدر اعليٰ آهن.

مستقبل اسان جي سامهون آهي، اسان کي گهڻائي چيلينج آڏو آهن، ملڪ بابت علامہ اقبال، قائداعظم ۽ قائد عوام جا خواب هئا، اهي خواب اسان جو ڌيان ڇڪائي رهيا آهن، انهن خوابن جي تعبير، اميد ۽ قوت سان ڀڏل آهي. امن ۽ محبت، جنهن تي حضرت شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي ڌرتيءَ جو حق آهي ۽ اهو ئي سندس مقدر آهي.

سنڌ گهڻي ئي بحران ۽ مسئلن جي ور چڙهيل آهي، ظلم جي قوتن پنهنجو ديرو ڄمائي رکيو آهي، اسان جو مستقبل پاڪستان سان وابستہ آهي، جنرل ضياءَ جي پاڪستان سان نہ ۽ نہ ئي هٿيار بند پاڪستان سان پر عوامي پاڪستان سان، ها، سنڌ کي عزت ۽ وقار سان مناسب مقام حاصل ٿيندو.

اسان بہ خواب ڏٺا آهن؛ اسان انهن لاءِ گڏجي جدوجهد ڪنداسين، جڏهن اسان اهي خواب، اهي مقصد حاصل ڪري وٺنداسين تہ اسان چونداسين: "اهو نہ سوچيو تہ توهان جو ملڪ توهان لاءِ ڇا ڪري سگهي ٿو، پَرَ اهو سوچيو تہ توهان پنهنجي ملڪ لاءِ ڇا ٿا ڪري سگهو؟

www.bhutto.org

جمهوريت ئي دهشتگرديءَ کي ختم ڪري سگهي ٿي

•

جمهوريتون نه جنگيون وڙهنديون آهن ۽ نه ئي بين الاقوامي دهشتگرديءَ کي هٿي ڏينديون آهن. جولاءِ ۾ آمريڪا جي پرڏيهي معاملن وارو وزير ڪولن پاول جڏهن ڏکڻ ايشيا جي دوري تي ايندو ته آمريڪا جي ايجنڊا ۾ سرفهرست پاڪستاني مائٽن کي بااختيار بڻائڻ هجڻ گهرجي... 11 سيپٽمبر جي واقعن ۽ ان بعد عالمي برادري پنهنجو ڌيان طالبان حڪومت جي خاتمي، القاعده کي تباهه ڪرڻ ۽ افغانستان ۾ سگهاري حڪومت جوڙڻ ۽ ايٽمي هٿيارن سان مسلح پاڪستان ۽ ڀارت وچ ۾ ڇڪتاڻ گهٽائڻ تي رکيو.

اها ڳالهه مغرب جي نوٽيس ۾ نه آئي ته جنرل پرويز مشرف جو عسڪري ٽولو لڳاتار پاڪستان جي جمهوري ادارن کي تباهه ۽ برباد ڪري رهيو آهي. شيڊول مطابق نئين پارليامينٽ لاءِ چونڊون 10 آڪٽوبر تي ٿيڻ واريون آهن. جنرل پرويز مشرف آمريڪا لاءِ افغانستان جي تزويراتي اهميت کي استعمال ڪري پاڪستان جي چونڊ جي عمل ۾ ڌانڌليءَ ذريعي

www.bhutto.org

پنهنجي آمريت کي سگهارو ڪرڻ گهري ٿو.

ڏکڻ ايشيا ۾ سلامتي ۽ جيئن 11 سيپٽمبر جي واقعن ظاهر ڪيو دنيا جي سلامتي شديد خطرن ۾ گهيريل آهي. فقط جمهوري پاڪستان ئي انتهاپسندي ۽ عسڪريت پسندي ۽ دهشتگرديءَ کي ختم ڪري سگهي ٿو. مختصر وقفن لاءِ جڏهن پاڪستاني عوام کي جمهوري حڪومت جو موقعو ڏنو ويو تہ انهن لڳاتار انهن پاليسين جي مخالفت ڪئي، جن افغانستان ۾ دهشتگرديءَ کي هٿي ڏني ۽ پاڙيسري ملڪ ڀارت سان ڇڪتاڻ ۾ واڌارو آندو.

عسڪريت پسند وري پاڪستان ۾ منظر تي رهيا آهن. گذريل سال افغانستان ۾ ڪين شڪست ٿيڻ بعد تباهہ ڪندڙ خودڪش حملن جو هڪ سلسلو شروع ٿيو. معاشري ۾ انتهاپسنديءَ کي سختيءَ سان منهن ڏيڻ ضروري آهي تہ جيئن داخلي ۽ بين الاقوامي سلامتي سگهاري ٿئي. پاڪستاني سماج کي ان برائيءَ کان پاڪ ڪرڻ لاءِ سياسي جماعتون اهم ڪردار ادا ڪري سگهن ٿيون، اهي جماعتون جن کي عوام جي وسيع تر حمايت حاصل آهي. انهن کي گهرجي تہ هو انتهاپسنديءَ جي قوتن خلاف عام ماڻهوءَ کي متحرڪ ڪري رستي تي آڻي.

گذريل اپريل واري صدارتي ريفرنڊم مان هيءَ ڳالهہ سامهون آئي آهي تہ پاڪستان ۾ عدم قناعت جي ڪيفيت تمام گهٽي آهي. نمائنده پارليامينٽ قومي بحث ۾ عوام جي شموليت لاءِ موزون فورم مهيا ڪري ٿي. خطرو هي آهي تہ ڊانڊلي تي ٻڌل چونڊ عمل عسڪريت پسندن جي هٿن ۾ استعمال ٿيندو. هو بيلٽ (ووٽ) بدران بلٽ (گولي) تي انحصار ڪندا.

جنرل پرويز مشرف جي حڪومتي دؤر ۾ عسڪريت پسند افغانستان ۽ ڪشمير ۾ نازڪ صورتحال جو شڪار سرحدن تي صورتحال کي بگاڙڻ ۾ ڪامياب ٿيا، جڏهن تورابورا ۾ بمباريءَ ۾ شدت پيدا ٿي يا جڏهن پاڪستان جي قبائلي علائقن ۾ القاعده تي سختي ڪئي ويندي آهي تہ عسڪريت پسند حملي سان ڀارت سان ڇڪتاڻ ۾ واڌارو اچي ويندو آهي، ڀارت جي انحراف سان عسڪريت پسندن کي فائدو پهچي ٿو، جيڪي ٻچي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃن ٿا، ڇاڪاڻ تہ عالمي توانائيون ايٽمي هٿيارن سان مسلح ٻن ملڪن وچ ۾ جنگ ٽارڻ ۾ استعمال ٿينديون آهن. اهم ڳالهہ هيءَ آهي تہ ڊينيل پرل ڪيس ۾ عدالت عمر شيخ کي موت جي سزا جو جيڪو فيصلو ٻڌايو آهي ان کان اڳ واڙيل ڪشمير ۾ 22 ماڻهو هڪ دهشتگرد حملي ۾ ماريا ويا. مشرف حڪومت کي تقريبن ٽن سالن تائين بنا ڪنهن ٻئي شريڪ جي لامحدود اختيار حاصل رهيا. انهن تيستائين طالبان جي نازبرداري ڪئي، ايستائين جو صدر بش "دوست يا دشمن" مان هڪ جي چونڊ ڪرڻ لاءِ چيو. ڪشمير جي متنازع مسئلي سان لاڳاپيل تقريبن ٽن

www.bhutto.org

تنازعن سان هيءَ قيادت هم آهنگ رهي. حڪومت ڳرا ٽيڪس لاڳو ڪيا، پر ان سان داخلي طور تي روينيو ۾ واڌارو نه ٿيو بلڪ زندگيءَ جي معيار ۾ گهٽتائي ٿي.

آمريڪا جي وزيرخارجه ڪولن پاول جي دوري سان آمريڪا ڪي هيءَ موقعو ملندو ته هو پاڪستاني عوام کي دهشتگرديءَ خلاف جنگ ۾ شامل ڪري سگهي ۽ پاڪستاني عوام جي بنيادي ۽ جمهوري حق جي حمايت ڪري عسڪريت پسندي قوتن کي پٺ سان لڳائي سگهجي. آمريڪي پرڏيهي وزير کي کپي ته:

(1) جنرل پرويز مشرف کي متنازعه آئيني ترميمون واپس وٺڻ لاءِ چوي جيڪي مقننه (پارليامينٽ) کان اختيار وٺي اڪيلي فرد جي هٿن ۾ ڏين ٿيون. اتفاق راءِ ۽ برداشت لاءِ تڪثيري معاشري ۾ چيڪ اينڊ بيلنس هجڻ ضروري آهي. پاڪستان جي صدارتي آمراڻي اختيارن کي ڏسندي جنهن ۾ چونڊن ڪانسواءِ وزيراعظم، پارليامينٽ ۽ ڪابينا جي هڪ طرفي برطرفي پڻ شامل آهي، چئي سگهجي ٿو ته هي انتهاپسنديءَ جو نسخو آهي.

2- عالمي اليڪشن مانيٽرنگ فورس جوڙي جيڪو هن ڳالهه جي پڪ ڏياري ته 10 آڪٽوبر تي پاڪستان ۾ ٿيندڙ چونڊون سڀني جماعتن ۽ اميدوارن لاءِ صاف ۽ شفاف هجن. جنرل پرويز مشرف جا آفيسر ذاتي طور تي مخالف ڌر جي اميدوارن کي خوفزده ڪري رهيا آهن ۽ نيون غيرحاضر باش قوتون استعمال ڪري رهيا آهن ۽ ان کي اثرائتو قرار ڏئي ماڻهن کي Popular choices کان محروم ڪري رهيا آهن.

3- جنرل پرويز مشرف تي دٻاءُ وجهڻ گهرجي ته سياسي قيدين کي آزاد ۽ جلاوطنيءَ جي زندگي گذاريندڙ سياسي قيدين کي موٽڻ جي اجازت ڏئي، جن کي بدنام ڪيو ويو آهي ۽ سياسي مقصدن لاءِ (پروپيگنڊا) جو نشانو بڻايو ويو آهي. نام نهاد احتساب جو قانون ڍونگ آهي، اهي ماڻهو جيڪي مشرف جا ساٿي آهن، اهي آزاد آهن پوءِ اهي پلي ڏوهاري ڇو نه هجن. جڏهن ته مخالفن کي عدالت طرفان بري ڪرڻ باوجود جيل ۾ رکيو پيو وڃي ۽ انهن تي وڏيڪ الزام مڙهيا پيا وڃن.

آمريڪي پرڏيهي وزير ڪولن پاول هيءَ ڳالهه واضح ڪري سگهي ٿو ته آمريڪا مستقبل جي آمريڪي امداد، عالمي قرض ۽ قرضن ۾ رليف شفاف ۽ عالمي سطح تي تصديق ٿيل چونڊن ڪرائڻ سان مشروط ڪري سگهي ٿو، جنهن سان پاڪستاني عوام جي بنيادي انساني حقن جي پاسداري ٿئي. دهشتگرديءَ خلاف جنگ هڪ نئين مرحلي ۾ شروع ٿي وئي آهي. پاڪستان ۾ اهڙيون حالتون نه آهن جيڪي دهشتگردي کي هٿي ڏيڻ لاءِ بنياد مهيا ڪري سگهن. ايندڙ ڪيترن ئي سالن تائين هيءَ صورتحال برقرار رهندي ايستائين جو مغرب ۽ خاص طور تي آمريڪا اهڙو معاشرو

www.bhutto.org

جوڙڻ ۾ اثرائتو ڪردار ادا ڪري جنهن جو بنياد تحمل ۽ جمهوريت تي هجي. ماضيءَ ۾ ۽ هينئر بہ جڏهن ڪين پنهنجي مرضيءَ مطابق راءِ جي آزاديءَ سان اظهار ڪرڻ جو موقعو ڏنو ويندو پاڪستان ۾ اهڙي حڪومت چونڊبيندا جيڪا اميد جو ڏيئو ٻاريندي.

آمريڪا کي پاڪستان ۾ جمهوريت کان پاسو ڪرڻ کان باز رهڻ گهرجي. دهشتگردن ۽ طالبان جي پوائتي خواب جيڪا دنيا ۾ تباهي آندي هئي اها پيهر تيڻ جي موڪل نہ ڏيڻ گهرجي.

ڏکڻ ايشيا ۽ آمريڪا جي سلامتيءَ لاءِ آمريڪي پرڏيهي وزير پاڪستاني ماڻهن جي ان سلسلي ۾ مدد ڪري سگهي ٿو ۽ ڪيس ضرور مدد ڪرڻ گهرجي تہ جيئن هو 10 آڪٽوبر تي پنهنجي مقدر تي آزاديءَ سان عمل پيرا رهن.

www.bhutto.org

مونکي جنين ماريو، سڄاڻم ڀاڻا،
لوهو لڳن، ته ڪين، سندو مڙئي سانڻا
داروءَ جا ڏاڻا ڏنم موٽ هُئن سين.

www.bhutto.org

www.bhutto.org

نئون نياپو اڪيڊميءَ جا شايع ٿيل ڪتاب

ڪتاب جو نالو	ليکڪ	مُلهه
1. جنرل ڊڪٽيٽر ۽ دهشتگرد	بينظير ڀٽو	120
2. هڪ جنرل کي ڪيئن جهڪائي سگهجي ٿو	بينظير ڀٽو	150
3. مليرجي مارئي ۽ شاهه لطيف	بينظير ڀٽو	70
4. مير مرتضيٰ ڀٽو	ممتاز گوپانگ	100
5. مذهب ادب ۽ سنڌ	نجم عباسي	120
6. ماٺ جي موسم	امداد سولنگي	120
7. ردي پنا	مانڪ ڪنگراڻي	40
8.. رابيل رت مايا نگر	نويد سنديلو	40
9. سڄاڳ ذهن	ڊاڪٽر عبدالڪلام	40
10. ترُ ترُ تي طوفان	عزيز ڪنگراڻي	70
11. ايجا آس باقي	آغا سعيد احمد	90
12. تون	ماهين هيسباڻي	120
13. منهنجي زندگيءَ ۾ آيل عورتون ۽ مرد	خشونت سنگهه	70
14. سنڌ ارغون دور ۾	اڪرام عباسي	50
15. ڏک سکن جي سونهن (ٽي ڀاڱا)	تاجل بيوس	270
16. پکي ساڳئي پار جا	اياز ۽ تاجل	50
17. هن پار مان هن پار توڙي	ڪرشن کٽواڻي	50
18. گيتانجلي	رابندر ناٿ ٽئگور	50
19.. انگريزي شاعريءَ جي مختصر تاريخ	تاجل بيوس	50
20. درد هڪ پيار جو	بنلري اتم چنداڻي	100

گهرائڻ لاءِ لکو:

[illegible]

[illegible]

www.bhutto.org